

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
Τμήμα Ψυχολογίας
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Το βίωμα των Ομοφυλόφιλων Γυναικών στην Ελλάδα

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αικατερίνη Διγενή

Αθήνα 2018

ΦΥΛΛΟ ΕΞΕΤΑΣΗΣ

Επόπτρια : Βασιλική (Λίσσυ) Κανελλοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Τμήμα Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Μέλος : Παυλόπουλος Βασίλης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα
Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, ΕΚΠΑ

Μέλος : Φιλία Ίσαρη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Συμβουλευτικής Ψυχολογίας,
Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή,
ΕΚΠΑ.

Ημερομηνία Εξέτασης : 18 Σεπτεμβρίου 2018

Βαθμός : Άριστα

Το δοκίμιο αυτό αποτελεί Διπλωματική Εργασία που συντάχθηκε για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Κλινικής Ψυχολογίας του Τμήματος Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και υποβλήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2018.

Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Κλινικής Ψυχολογίας, του τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, δεν δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Έχοντας τελειώσει αυτή την εργασία, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους που αισθάνθηκα σύμμαχους στην συγκεκριμένη προσπάθεια, και που θεωρώ πως το αποτέλεσμα είναι και δικό τους.

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω την επόπτριά μου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, κυρία Λίσσυ Κανελλοπούλου που μου έδωσε τη δυνατότητα να ασχοληθώ με ένα ζήτημα που ξεφεύγει από τα συνηθισμένα, και που όταν της το πρότεινα δεν πίστευα ότι θα γινόταν πραγματικότητα, όπως και στην Διευθύντρια του Προγράμματος Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κυρία Άννα Χριστοπούλου, που με εμπύχωσε στο να τολμήσω να συμμετάσχω στο μεταπτυχιακό. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κόρη μου, τους γονείς μου και τις φίλες μου που άντεξαν τις δυσκολίες στις οποίες τους επέβαλα, όπως και τις υπέροχες γυναίκες που μου ανοίχτηκαν. Ειδικό ευχαριστώ στη Δάφνη και τη Σοφία που βοήθησαν και έμπρακτα στο να ολοκληρώσω την προσπάθειά μου αυτή.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
Γνωριμία Με Τις Ομοφυλόφιλες Γυναίκες	10
Ομοφυλόφιλες Γυναίκες: Το Ζήτημα Της Αφάνειας	14
Ρευστότητα Της Σεξουαλικότητας	16
Συνοπτική Ιστορική Αναδρομή του όρου «ομοφυλοφιλία»	18
Η Διπλή Δυσκολία Στην Εφηβεία.	29
Οικογενειακές Αντιδράσεις Και Η Σημασία Της Αποκάλυψης Και Της Αποδοχής.	34
Επιπτώσεις Της Οικογένειας Αντιδράσεις Για LGBT Παιδιά:	34
Αποδοχή Από Την Οικογένεια.....	34
Η Σημασία Της Αυτο-Αποκάλυψης Και Οι Συνέπειες Της	36
Η Σημασία Της Αποκάλυψης Και Της Αποδοχής Από Τους Άλλους: Αυτοεκτίμηση Και Κοινωνική Ταυτότητα	41
Η Σημασία Της Θρησκευτικής Πίστης	43
Προβλήματα Που Αφορούν Στην Ομοφυλοφιλική Κοινότητα.....	44
Γενικά Προβλήματα.....	45
Ομοφοβία, Στίγμα, Μειονότητα, Άγχος Και Ντροπή.....	48
Ρατσισμός / Μπούλιν / Γκέτο	52
Παρενόχληση Των ΛΟΑΤ Μαθητών Σε Σχολεία, Κακή Οικονομική Κατάσταση Και Διακρίσεις Στο Χώρο Εργασίας.....	53
Προβλήματα Ποινικοποίησης Και Τα Θύματα Των Εγκλημάτων Μίσους Και Της Βίας	58
Το Πρόβλημα Των Αστέγων.....	60
Σύμφωνο Συμβίωσης	60
Θέματα Ψυχολογικής Καταπόνησης Και Ψυχοπαθολογίας	61
Ψυχολογική καταπόνηση.	61
Ζητήματα Ψυχοπαθολογίας	62
Εξαρτήσεις	64
Συμβουλευτική.....	69
Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα της Παρούσας Έρευνας.....	70
ΜΕΘΟΔΟΣ.....	72
Ποιοτική Έρευνα.....	72
Μέσα Συλλογής Δεδομένων: Η Συνέντευξη	74

Δείγμα.....	74
Θεματική ανάλυση	75
Μέσα Συλλογής Δεδομένων.....	77
Διαδικασία Συλλογής των Δεδομένων	79
ΕΥΡΗΜΑΤΑ	80
Θεματική Ανάλυση Των Συνεντεύξεων	80
Θεματική 1: Ηλικία Αντίληψης Του Ενδιαφέροντος Για Το Ίδιο Φύλο Και Επιπτώσεις.....	80
Αντίληψη Στην Παιδική Ηλικία.....	80
Αντίληψη Στην Εφηβεία	81
Αντίληψη Στην Ενήλικη Ηλικία	81
Επιπτώσεις Της Συνειδητοποίησης Έως Και Την Εφηβεία	82
Θεματική 2. Συνέπειες Της Προτίμησης Στη Ζωή Των Ερωτώμενων.	85
Συνέπειες Στον Κοινωνικό Τομέα.....	85
Οικογένεια: Απόκρυψη Ή Αποκάλυψη Της Διαφορετικότητας, Επικοινωνία Και Συγκρούσεις	86
Οι σχέσεις στην στενή και ευρύτερη οικογένεια.....	91
Θεματική 3: Το Επάγγελμα Στις Ομοφυλόφιλες Ελληνίδες	93
Εμπόδια Στην Επαγγελματική Εξέλιξη.....	93
Εμπόδιο Στην Προσαρμογή	95
Θεματική 4: Ψυχολογικές Προεκτάσεις, Πιθανές Επιβαρύνσεις Και Δυσκολίες	97
Ψυχολογική Επεξεργασία Της Προτίμησης.....	97
Θέματα Καταχρήσεων	99
Θεματική 5: Οι Σχέσεις Και Το Μέλλον: Η Δημιουργία Μιας Εστίας	100
Οι Σχέσεις Μεταξύ Γυναικών	100
Το Σύμφωνο Συμβίωσης Ως Αλλαγή Στις Σχέσεις	102
Το Ζήτημα Του Παιδιού	104
Θεματική 6. Κοινωνικές Προεκτάσεις	106
Η Αντίληψη Της Λεσβιακής Κοινότητας Ως Γκέτο.	106
Επιθυμία Αλλαγής Τόπου Διαμονής.....	109
Ζητήματα Ομοφοβίας	112
Περιθωριοποίηση	113
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	116
Ηλικία Αντίληψης Του Ενδιαφέροντος Για Το Ίδιο Φύλο Και Επιπτώσεις.....	117
Συνέπειες Της Προτίμησης Στη Ζωή Των Ερωτώμενων.	123
Το Επάγγελμα Στις Ομοφυλόφιλες Γυναίκες.....	131
Ψυχολογικές Προεκτάσεις, Πιθανές Επιβαρύνσεις Και Δυσκολίες	136
Οι Σχέσεις Και Το Μέλλον: Η Δημιουργία Μιας Εστίας.....	142

Κοινωνικές Προεκτάσεις.....	145
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ	151
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	154
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	175

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια εξετάζει το λόγο των ομοφυλόφιλων γυναικών στην Ελλάδα. Ο σκοπός ήταν μια πρώτη γνωριμία με τον τρόπο που βιώνουν την διαφορετικότητα στην ερωτική προτίμηση και τις επιπτώσεις αυτής στη ζωή τους. Οι απαντήσεις που προέκυψαν από τις 13 συνεντεύξεις γυναικών αναλύθηκαν συστηματικά με βάση τις αρχές της Θεματικής Ανάλυσης. Το ενδιαφέρον εστιάστηκε στην ηλικία συνειδητοποίησης της διαφορετικότητας, στις σχέσεις μέσα στην οικογένεια, στο επάγγελμα και στην κοινωνία, τις πιθανές ψυχολογικές επιβαρύνσεις και τέλος την περίπτωση περιθωριοποίησης λόγω της σεξουαλικής προτίμησης. Από την έρευνα φάνηκε ότι η ηλικία συνειδητοποίησης διαφοροποιούσε τον τρόπο βίωσης και αντιμετώπισης. Επίσης φάνηκε πως στο ηλικιακό γκρουπ 35-50 οι ερωτώμενες είχαν δημιουργήσει μια ταυτότητα που αγκάλιαζε και την προτίμηση τους, χωρίς να δημιουργεί ιδιαίτερα θέματα. Η μερική αποκάλυψη της ταυτότητας ήταν η κύρια τακτική έτσι ώστε να μην δημιουργούνται συγκρούσεις στο οικογενειακό, επαγγελματικό και κοινωνικό περιβάλλον. Η μελέτη έδωσε μια γενική εικόνα για τη βίωση τρόπο ζωής που θα μπορούσε να είναι μια αρχή στην καλύτερη αντιμετώπιση των δυσκολιών, μιας πιθανής περιθωριοποίησης ή των συναισθηματικών επιπλοκών που θα μπορούσαν να εμφανιστούν

Λέξεις κλειδιά: ομοφυλοφιλία, γυναικεία ομοφυλοφιλία, ΛΟΑΤ, LGBT, ομόφυλα ζευγάρια,

Abstract

The present study is an effort to examine the way homosexual women in Greece perceive their way of living. The purpose is to get acquainted with the way they experience diversity in erotic preference and to discuss the impact on their lives. The responses derived from 13 semi-structured interviews are systematically analyzed on the basis of the principles of the Thematic Analysis. Interest is focused on the age of awareness of the homosexual preference, the relationships within the family, within the social circle, the professional world and in society in general. Also, possible psychological burdens are discussed, as well as the probability of marginalisation due to the sexual preference. The research shows that age of awareness may have an impact on the way of living and coping. It also appears that in the 35-50 age group the respondents have created an identity that embraces their preference, without creating any particular issues. Partial disclosure of the sexual identity is the most popular way of adapting in order not to create any conflicts within the family, professional and social environment. The study gives an overview of the subjective perception of the lives of homosexual women that could be a beginning in order to better address the difficulties, potential marginalisation or emotional complications that might occur.

Keywords: homosexuality, female homosexuality, lesbian, LGBT, lesbian couples

Εισαγωγή

Όταν γεννιέται ένα μωρό, μία από τις πρώτες ερωτήσεις που κάνουν οι γύρω, αφορά στο φύλο: «Αγοράκι ή κοριτσάκι;». Ανάλογα με το φύλο του παιδιού, αρχίζουμε να φερόμαστε με διαφορετικό τρόπο στο νεογέννητο, και να έχουμε διαφορετικές προσδοκίες. Ακόμη και τα δώρα που αγοράζουμε, συνήθως διαφοροποιούνται.

Καθώς το παιδί μεγαλώνει τα δώρα, συνήθως, χωρίζονται σε «αγορίστικα» και «κοριτσίστικα». Όπως στα δώρα, έτσι και στον τρόπο ανατροφής, μπορεί να υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις ανάλογα με το φύλο. Πώς, δηλαδή θα «πρέπει» να μεγαλώσουν και να ζήσουν τη ζωή τους τα αγόρια και τα κορίτσια. Συνήθως, όπως είναι γνωστό σε όλους μας, τα αγόρια συχνά ενισχύονται στο να είναι δυναμικά και ανεξάρτητα ενώ στα κορίτσια ο ρόλος αναμένεται να είναι πιο ήπιος. Αναφερόμαστε, λοιπόν, στο ρόλο του φύλου.

Όπως αναφέρει η Αδράσκελα (2012) οι ιδεολογίες σχετικά με τους ρόλους του φύλου εκφράζουν προσδοκίες για το πως οι γυναίκες και άνδρες θα έπρεπε να συμπεριφέρονται μέσα στην κοινωνία αλλά και μεταξύ τους. Προσθέτει πως ο Griffin (1971) και άλλοι (π.χ. οι Malamuth, Sockloskie, Koss & Tanaka, 1991. Harney & Jones, 1992. Weis & Borges, 1973) υποστήριξαν ότι οι άνδρες κοινωνικοποιούνται έτσι ώστε να είναι ηγετικοί και επιθετικοί και να θεωρούν τους εαυτούς τους ως «κυνηγούς» στο σεξουαλικό παιχνίδι, ενώ οι γυναίκες κοινωνικοποιούνται έτσι ώστε να είναι παθητικές και ενδοτικές, και βλέπουν τον εαυτό τους ως σεξουαλικά αντικείμενα (Hamburger, Hogben, McGowan & Dawson, 1996). Επιπλέον, συνήθως, τα παιδιά, αναμένεται από τους γονείς ότι θα δημιουργήσουν οικογένεια, θα παντρευτούν και θα κάνουν, με τη σειρά τους, παιδιά «σύμφωνα με τις παραδόσεις».

Αυτή η γενική περιγραφή και προσδοκίες, όμως, δεν αντιπροσωπεύουν το μέλλον

και τις επιθυμίες όλων. Όταν το παιδί μεγαλώνει, μπορεί να αρχίσει να αντιλαμβάνεται ότι «διαφέρει» με κάποιο τρόπο από τα αναμενόμενα. Μια από τις διαφορές μπορεί να είναι το από ποιον έλκεται. Η έλξη αναμένεται να εκδηλωθεί προς ένα άτομο του αντίθετου φύλου, αλλά, όπως όλοι γνωρίζουμε, μπορεί να εκδηλωθεί και σε κάποιο άτομο του ίδιου φύλου.

Εδώ, όπως θα αναφερθεί και παρακάτω, μπορούν να δημιουργηθούν αρκετές απορίες ή και δυσφορία στο άτομο που αισθάνεται την έλξη αυτή. Θα αναρωτηθεί τι του συμβαίνει και γιατί νιώθει κάτι διαφορετικό από το αναμενόμενο. Εκεί, μπορεί να κλειστεί στον εαυτό του και να αισθανθεί μοναξιά, μια διαφορετικότητα από τους συνομήλικους. Ίσως να έχει δυσκολία να επικοινωνήσει αυτή τη διαφορετικότητα και η μοναξιά να γίνει ακόμη μεγαλύτερη. Αν, επίσης, έχει ακούσει διάφορα ανέκδοτα ή χαρακτηρισμούς για άλλους με τις ίδιες προτιμήσεις, μπορεί να θεωρήσει τον εαυτό του σαν κάποιον «προβληματικό», ειδικά αν ζει σε περιβάλλον που δεν υπάρχει αποδοχή στη διαφορετικό και δεν υπάρχει και η αντίστοιχη ελευθερία.

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με τις γυναίκες οι οποίες ελκύονται ερωτικά και έχουν σχέση με γυναίκες, δηλαδή με τις γυναίκες ομοφυλόφιλες, και με το πώς βιώνουν τη ζωή τους. Το ενδιαφέρον μας, δηλαδή, θα προσανατολιστεί στο πώς έζησαν οι γυναίκες ομοφυλόφιλες τα εφηβικά τους χρόνια, πώς βιώνουν την ενήλικη ζωή τους, τη σχέση τους με την οικογένεια καταγωγής, την εργασία και την κοινωνία, γενικότερα, στην Ελλάδα.

Γνωριμία Με Τις Ομοφυλόφιλες Γυναίκες

Η βιβλιογραφία σε σχέση με τον συγκεκριμένο πληθυσμό, έρχεται συνήθως από τις αγγλοσαξονικές χώρες και, όπως θα δούμε παρακάτω, είναι συχνά αλληλοσυγκρουόμενη. Αυτό συμβαίνει γιατί τα δείγματα, ειδικά τα παλαιότερα χρόνια είχαν ένα μεροληπτικό χαρακτήρα, μπορεί να είχαν συλλεχθεί από συγκεκριμένα σημεία (π.χ. μπαρ) όπου οι «θαμώνες» έκαναν ένα συγκεκριμένο τύπο ζωής και να μην αντιπροσώπευαν το σύνολο

του γκέι πληθυσμού.

Σύμφωνα με το λεξικό ψυχολογίας της APA (American Psychological Association, 2007), η ομοφυλοφιλία ορίζεται ως εξής:

Η σεξουαλική έλξη ή πράξη μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Παρόλο που ο όρος μπορεί να αναφέρεται στο σεξουαλικό προσανατολισμό τόσο σε άνδρες όσο και σε γυναίκες, η παρούσα πρακτική διαχωρίζει τις περιπτώσεις μεταξύ των ανδρών ομοφυλόφιλων (gay men) και των γυναικών (Lesbians) και αναφέρεται και η ίδια η έννοια της ομοφυλοφιλίας πλέον ως ομοφυλόφιλη σεξουαλικότητα ή πράξη (APA, 2007, σελ. 446 στην Αδράσκελα, 2002).

Αν θα θέλαμε να δώσουμε έναν ορισμό στην ταυτότητα της ομοφυλόφιλης γυναίκας θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε εκείνο του Tate (2012), ο οποίος αναφέρεται σε «γυναίκες που έλκονται συναισθηματικά και σεξουαλικά από άλλες γυναίκες». Μάλιστα, ο ορισμός αυτός δεν αφορά πλέον μόνο τις γυναίκες που έχουν γεννηθεί γυναίκες (cisgender) αλλά και εκείνες που αισθάνονται γυναίκες χωρίς να έχουν γεννηθεί (transgender).

Ο παραπάνω ορισμός είναι πολύ γενικός και αναφέρει ένα κοινό χαρακτηριστικό των ατόμων που, κατά τα άλλα, διαφέρουν μεταξύ τους, πράγμα που πρέπει να έχουμε υπόψιν. Η Falco (1991), στο βιβλίο της σχετικά με την ψυχοθεραπεία με ομοφυλόφιλες γυναίκες, δήλωσε ότι επειδή εκείνες προέρχονται από όλες τις κοινωνικοοικονομικές τάξεις, τα εκπαιδευτικά επίπεδα, θρησκείες, φυλές, ανατροφή, και σταδιοδρομίες, δεν υπάρχει ενιαία περιγραφή που τους ταιριάζει ως ομάδα.

Η ταυτότητα του φύλου (πυρήνας) είναι η ταύτιση και η επίγνωση που έχουμε για τον εαυτό μας ότι είμαστε είτε άνδρες είτε γυναίκες. Ο ρόλος του φύλου (συμπεριφορά) είναι «τα πάντα που ένα άτομο λέει ή κάνει για να υποδείξει στους άλλους ή στον εαυτό του το βαθμό που αυτό είναι αρσενικό ή θηλυκό ή αναποφάσιστο» (Money & Tucker,

1975, σελ. 9). Δηλαδή, ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι το αντικείμενο των ερωτικών ενδιαφερόντων του ατόμου και η ταυτότητα φύλου, το φύλο που θεωρεί το άτομο ότι ανήκει ψυχολογικά.

Οι ομοφυλόφιλες πράξεις μπορεί να είναι σχετικά ανεξάρτητες από τις ομοφυλοφιλικές ταυτότητες. Μια ομοφυλοφιλική ταυτότητα μπορεί να σχηματιστεί χωρίς ομοφυλοφιλική δραστηριότητα. (Luria and Rose, 1976). Όπως σχολιάζει ο Shafer (1976) μερικές γυναίκες ξεκινούν να θεωρούν τους εαυτούς τους ομοφυλόφιλες εξαιτίας της συναισθηματικής προσκόλλησης σε άλλες γυναίκες (Αδράσκελα, 2002).

Ο Kinsey και οι συνεργάτες του, πραγματοποίησαν μια τεράστια μελέτη, αφιερωμένη στην γυναικεία σεξουαλικότητα το 1953. Μέσα στο δείγμα υπήρχε η ομάδα που είχε ομοφυλοφιλική εμπειρία και αναμενόταν να παραμείνει σε αυτή την προτίμηση. Αυτή αντιπροσώπευε κάθε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, από την καλύτερη θέση στην χαμηλότερη, μέσα στην κοινωνική οργάνωση. Στη λίστα περιλαμβάνονταν υπάλληλοι καταστημάτων, εργαζόμενοι στο εργοστάσιο, νοσηλευτές, γραμματείς, κοινωνικοί λειτουργοί και πόρνες. Γυναίκες σε κάθε είδους (Kinsey et al, 1953).

Οι ομοφυλόφιλες, παρά το ότι μοιράζονται μια κοινή σεξουαλική ταυτότητα, ενσωματώνουν μια σειρά διαφορετικών σεξουαλικών προτιμήσεων και προσανατολισμών. Ορισμένες γυναίκες βιώνουν την επιθυμία προς το ίδιο φύλο ως βαθιά, διαρκή και αμετάβλητη. Για άλλες, αυτές οι επιθυμίες μπορεί να είναι φευγαλέες ή να εμφανιστούν, και να υπάρχουν τέτοιες εμπειρίες, σχετικά αργά στη ζωή (Stein, 1997).

Ορισμένες από τις γυναίκες του δείγματος στη μελέτη του Kinsey και των συνεργατών του (1953), είχαν συνείδηση των συγκεκριμένων ερωτικών προτιμήσεων προς άλλες γυναίκες από την ηλικία των τριών και τεσσάρων ετών. Τα ποσοστά των γυναικών που είχαν διεγερθεί ερωτικά είχαν αυξηθεί σταθερά έως την ηλικία των 30 ετών. Μέχρι

εκείνη την περίοδο, το 25% όλων των γυναικών είχε αναγνωρίσει ερωτική διέγερση με άλλες γυναίκες. Στην ηλικία των 30, το 7% των γυναικών είχαν τέτοια (πραγματική) εμπειρία. Μέχρι την ηλικία των σαράντα, το 19% των γυναικών στο συνολικό δείγμα είχε κάποια φυσική επαφή με άλλες γυναίκες, η οποία σκόπιμα και συνειδητά, τουλάχιστον από την πλευρά το ενός ατόμου, ήταν σεξουαλικής φύσης (Kinsey et al 1953).

Μια μελέτη της Beverly Burch (1992) δείχνει ότι υπάρχουν οι «πρωτογενείς» (primary) ομοφυλόφιλες οι οποίες αρχίζουν να αναγνωρίζουν τον εαυτό τους ως ομοφυλόφιλες σε μικρή ηλικία, συχνά από την εφηβεία. Ακόμη και αν υπήρχε σύγκρουση στη δημιουργία μιας ομοφυλοφιλικής ταυτότητας, οι γυναίκες αυτές δεν ανέπτυξαν ποτέ ταυτότητα ως ετεροφυλόφιλη. Είτε δεν είχαν σημαντικές σεξουαλικές και συναισθηματικές σχέσεις με τους άνδρες ή είχαν σχετιστεί με άνδρες μόνο σε μια προσπάθεια να κρύψουν ή να αρνηθούν τη ομοφυλοφιλία τους (Stein, 1997).

Οι "κατ' επιλογήν" ομοφυλόφιλες, αντίθετα, είχαν σημαντικές σχέσεις με τους άνδρες: μερικές είχαν παντρευτεί ή είχαν μακροχρόνιες σχέσεις με άντρες με τους οποίους ένιωσαν ότι ήταν ερωτευμένες και σε στους ελκύονταν σεξουαλικά. Συχνά είχαν ξεκάθαρη ταυτότητα ως ετεροφυλόφιλες αρχικά. Ωστόσο, αργότερα «ανακάλυψαν» τις γυναίκες ως σεξουαλικούς και συναισθηματικούς συντρόφους και πήραν την ταυτότητα ως ομοφυλόφιλες. (Stein, 1997).

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί το εξής σημαντικό γεγονός: Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες ήταν πάντα μητέρες, δεν έχουν στερηθεί τη μητρότητα. Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, τουλάχιστον το 10% όλων των γυναικών είναι ομοφυλόφιλες και το 20-30% αυτών έχουν παιδιά (Stein 1997).

Ομοφυλόφιλες Γυναίκες: Το Ζήτημα Της Αφάνειας

Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες συχνά βιώνουν την «αφάνεια» (invisibility), την αποτυχία, δηλαδή, των άλλων να αναγνωρίσουν τη σημασία της σεξουαλικότητας και των ρομαντικών σχέσεων. Αυτό το βλέπουμε και στην καθημερινή ζωή, καθώς συνήθως συζητούνται και παρουσιάζονται στα Μ.Μ.Ε. κυρίως οι ομοφυλόφιλοι άνδρες.

Τέτοια αφάνεια μπορεί να έχει επιβλαβείς επιπτώσεις, όπως η μειωμένη δυνατότητα να μοιράζονται ιστορίες της ζωής τους με τους άλλους, και έτσι υπάρχει δυσκολία στο να ξεδιπλώσουν όλες τις πτυχές της προσωπικότητάς τους στους γύρω. Αν και αυτή η αφάνεια συχνά συσχετίζεται με το ζήτημα της αποκάλυψης της σεξουαλικής ταυτότητας, συχνά συνεχίζει να υφίσταται σε πολλά κοινωνικά περιβάλλοντα σε όλη τη ζωή (Saari 2001) ανεξάρτητα από αυτόν τον παράγοντα.

Η Barnard (2005) σημείωσε ότι "σε αντίθεση με άλλες μειονοτικές ομάδες, οι ομοφυλόφιλες γυναίκες είναι ένας κρυμμένος πληθυσμός, και λίγα είναι γνωστά σχετικά με τον τρόπο ζωής τους» (σελ. 38). Είναι μέλος κάθε φυλής, εθνικότητας και κοινωνικοοικονομικής κατάστασης αλλά ακόμα δεν έχει γίνει αρκετή έρευνα, όχι μόνο λόγω της αφάνειας τους, αλλά και λόγω του κοινωνικού στίγματος (Barnard, 2005).

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ακόμα κι αν οι ομοφυλόφιλες γυναίκες έχουν γίνει πιο ορατές, ιδίως, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης (όπου προβάλλονται κωμικοί και ηθοποιοί υπερασπίζοντας την ταυτότητάς τους, όπως η Ellen DeGeneres/κωμικός και η Jane Lynch/ηθοποιός), και υπάρχουν ορισμένες Πολιτείες (States) που έχουν θεσπίσει νόμους κατά των διακρίσεων με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό, το να είσαι μειονότητα στον σεξουαλικό προσανατολισμό φέρνει μια σειρά από προκλήσεις. Οι Swim, Ferguson, και Hyers (1999) παρατήρησαν ότι το στίγμα του να είσαι ομοφυλόφιλη είναι μια πηγή κοινωνικής πίεσης που αναστέλλει τις συμπεριφορές που σχετίζονται με τους μη

παραδοσιακούς ρόλους των φύλων, και ότι ο φόβος (είτε για τις ομοφυλόφιλες ή για οποιαδήποτε γυναίκα) να φέρει τη ταμπέλα "λεσβία" είναι μια βάση για την κοινωνικοποίηση (Gedro 2014).

Ένας τρόπος που οι ομοφυλόφιλες γυναίκες διαχειρίζονται την «στιγματισμένη» τους ταυτότητα (Anderson & Henderson, 1985) είναι να χρησιμοποιούν μια ποικιλία στρατηγικών, όπως το να κρύβονται, να υποκρίνονται τις ετεροφυλόφιλες, ή να λένε ψέματα δημιουργώντας ιστορίες για να καλυφθούν παρουσιάζοντας σχέσεις με ανύπαρκτους συντρόφους (Gedro 2014).

Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες είναι «υποτιμημένες επειδή είναι γυναίκες, και είναι και πιο σοβαρά υποτιμημένες, γιατί η ύπαρξή τους δεν εξαρτάται από μια σχέση με έναν άνδρα» (Bobbe, 2002, σελ. 218). Αντιμετωπίζουν εσωτερικευμένη ομοφοβία (Anderson & Henderson, 1985, Bobbe, 2002, Ettore, 2005, Hall, 1990, Weber, 2008) και είναι αποκομμένες μεταξύ τους (Gedro, 2006). Ένας τρόπος που διαχειρίζονται το στίγμα της ταυτότητας τους (Anderson & Henderson, 1985) είναι να χρησιμοποιήσουν μια ποικιλία στρατηγικών, όπως το να μην αποκαλύπτονται, να δημιουργούν «ψευδείς» ιστορίες για να φαίνονται κάτι διαφορετικό και να αποσπούν την προσοχή, έτσι ώστε να παρουσιάζονται ως ετεροφυλόφιλες (Gedro 2014).

Οι αρνητικές στάσεις και συμπεριφορές που μπορεί να έχει κάποιο άτομο προς τα ομοφυλόφιλα άτομα ονομάζεται ομοφοβία. Είναι ο «φόβος, αηδία, οργή, αμηχανία και αποστροφή στην πιθανότητα συναναστροφής με κάποιο ομοφυλόφιλο άτομο» (Hudson & Ricketts, 1980). Η εσωτερικευμένη ομοφοβία συμβαίνει όταν αυτές τις στάσεις και συμπεριφορές το άτομο τις ενστερνίζεται με συνέπεια να αισθάνεται ιδιαίτερα αρνητικά για τον εαυτό του, ντροπή έως και μίσος. Είναι μια ιδιαίτερη σύγκρουση μεταξύ των χαρακτηρισμών που έχει μάθει και του ό,τι νιώθει.

Σε μια κοινωνία στην οποία υπάρχει η δεδομένη παραδοχή της ετεροφυλοφιλίας, το να κοινοποιήσει το άτομο μια διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα, μπορεί να μη βρει ανταπόκριση για τη σεξουαλικότητά του και τη σημασία των σχέσεων ακόμα και από ανθρώπους που γνωρίζουν το σεξουαλικό του προσανατολισμό. Η βία που υφίστανται οι ομοφυλόφιλες γυναίκες με αυτόν τον τρόπο, είναι πιο λεπτή από εκείνη που απευθύνεται στους άνδρες, και μπορεί ακόμη και να μη γίνεται αντιληπτή και από τις ίδιες τις γυναίκες. Είναι, παρ' όλα αυτά, πραγματική και κάτι το οποίο οι ψυχοθεραπευτές πρέπει να γνωρίζουν (Saari, 2001).

Ρευστότητα Της Σεξουαλικότητας

Πολλοί από εμάς έχουμε μεγαλώσει πιστεύοντας ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι σταθερός είτε ως ετεροφυλόφιλος ή ομοφυλόφιλος. Όπως αποκάλυψαν στην κλινική εργασία τους με παντρεμένες γυναίκες που εμπλέκονται επίσης σε μια λεσβιακή σχέση, οι Green και Clunis (1989), δύο στατικές «ταμπέλες» μπορεί να είναι ανεπαρκείς για να μιλήσουμε γύρω από το σεξουαλικό προσανατολισμό ενός ατόμου:

«Ο σεξουαλικός προσανατολισμός ενός ατόμου δεν μπορεί εύκολα να περιγραφεί με μία μόνο λέξη και μπορεί να αλλάξει με την πάροδο του χρόνου. Ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι μια σύνθετη και δυναμική έννοια και όχι ένα απλή, σταθερή ετικέτα. Παντρεμένες ομοφυλόφιλες γυναίκες απεικονίζουν αυτά τα δύο σημεία καλά και αμφισβητούν τις τάσεις μας προς υπεραπλούστευση. (Σελ. 43)»

Παραδείγματος χάριν, ο Weinberg και οι συνεργάτες του (1994) μάζεψαν follow up data (επαναληπτικές μετρήσεις) σε ένα μικρό δείγμα γυναικών (n=27) και ανδρών (n=28) που συλλέχθηκαν/στρατολογήθηκαν από έναν οργανισμό αμφιφυλόφιλων στο Σαν Φρανσίσκο στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και οι περισσότεροι ήταν πάνω από 30 ετών. Βρήκαν ότι περίπου τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων ανέφεραν αλλαγές στο ποσοστό

ατόμων του ιδίου φύλου, για το οποίο ένοιωσαν έλξη, κατά τη διάρκεια πέντε ετών που ήταν η περίοδος αξιολόγησης, και το 85% ανέφερε αλλαγές στην αναλογία της σεξουαλικής συμπεριφοράς με τα άτομα του ιδίου φύλου. Ωστόσο, επειδή αυτές οι μακροχρόνιες αξιολογήσεις συλλέξαν στοιχεία από μόνο από αμφιφυλόφιλους άνδρες και γυναίκες, δεν μπορούν να γίνουν συγκρίσεις μεταξύ των αλλαγών που αντιμετωπίζουν οι ομοφυλόφιλες και αμφιφυλόφιλες γυναίκες (Pattatucci and Hamer 1995).

Οι Bell και Weinberg (1978) διαπίστωσαν ότι περισσότερο από το ένα τρίτο του δείγματος των 229 λευκών ομοφυλόφιλων γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες και σχεδόν το ήμισυ του δείγματος των 64 έγχρωμων γυναικών είχαν παντρευτεί τουλάχιστον μία φορά. Σε 4 χρόνια μελέτης για 201 ομοφυλόφιλες γυναίκες στο Λονδίνο, Αγγλία, η Ettorre (1980) διαπίστωσε ότι το 23,9% είχε παντρευτεί πριν (Bridges και συν., 1994).

Υπάρχουν στοιχεία (Baumeister, 2000) που δείχνουν ότι η γυναικεία σεξουαλικότητα είναι περισσότερο ρευστή από αυτή των ανδρών. Για παράδειγμα περισσότερες γυναίκες δηλώνουν αμφιφυλόφιλες και περισσότερες ομοφυλόφιλες από τους άντρες, δηλώνουν ότι έχουν κάνει σεξ με το άλλο φύλο, πιθανότατα γιατί στους άνδρες δίνεται λιγότερο έδαφος για πειραματισμό.

Σε σχέση με την αφάνεια και τη ρευστότητα έρχεται και το αποτέλεσμα ότι δεν γνωρίζουμε πόσες γυναίκες έχουν την κάθε προτίμηση. Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες έχουν υπάρξει μια αόρατη μειονότητα, είτε από επιλογή ή λόγω περιστάσεων, και πολλές προτιμούν να κρατήσουν κρυφή τη σεξουαλική τους ταυτότητα. Παραμένει δύσκολο να προσδιοριστεί η ακριβής καταμέτρηση του πληθυσμού λόγω της έλλειψης ορατότητας (Ricks, 2012).

Συνοπτική Ιστορική Αναδρομή του όρου «ομοφυλοφιλία»

Στην ιστορία της ανθρωπότητας, ο προσδιορισμός της «ομαλής» ή «φυσιολογικής» σεξουαλικότητας επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από κοινωνικό-πολιτισμικούς παράγοντες, όπως αναφέρει η Αδράσκελα (2002) στην εργασία της. Συμπεριφορές που θεωρούνταν «φυσιολογικές» σε μια περίοδο και σε ορισμένους πολιτισμούς, θεωρούνταν «αποκλίνουσες» σε κάποια άλλη χρονική περίοδο ή άλλο πολιτισμό. Για παράδειγμα, στον ιουδαϊσμό κυριάρχησε ο σεξουαλικός συντηρητισμός και οι συνενυρέσεις με μοναδικό σκοπό την αναπαραγωγή (Χριστοπούλου, 2008, Luria & Rose, 1979), ενώ ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός προσδιόριζε με φιλελεύθερο τρόπο την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, αφού ακόμη και η ομοφυλοφιλία ήταν όχι μόνο αποδεκτή αλλά και εξωραϊσμένος τρόπος σεξουαλικής έκφρασης. Για παράδειγμά, μια στενή σχέση μεταξύ ενός άνδρα και ενός αγοριού που πιθανά να συμπεριλάμβανε και στοματικό έρωτα ήταν η ιδανική εκπαιδευτική εμπειρία. (Αδράσκελα, 2002).

Η Σαπφώ, Ελληνίδα ποιήτρια του 7^{ου} αιώνα π.χ. δημιούργησε μια κοινότητα γυναικών στο νησί της Λέσβου. Δεν υπάρχει βεβαιότητα στο αν η κοινότητα των γυναικών αυτών είχαν συσχετιστεί σεξουαλικά, αλλά από εκείνες και τον Τόπο τους, προήλθε ο όρος Λεσβία, δηλαδή η γυναίκα ομοφυλόφιλη. Όπως αναφέρει η Αδράσκελα (2002), ο σαπφικός έρωτας, σαρκική και αισθησιακή ανάγκη μεταξύ των γυναικών, προέρχεται από την αρχαία αυτή ποιήτρια (Luria & Rose, 1979).

Ο Bullough (1979) εξιστορεί ότι η λέξη «ομοφυλόφιλος» εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1869 σε ένα κριτική της Ούγγρης δημοσιογράφου Karl-Maria Kertbeny (Karoly Maria Benkert) αναφερόμενη στους Βαυαρικούς νόμους που ποινικοποιούσαν τις σχέσεις μεταξύ ανδρών. Ο όρος όμως διαδόθηκε στην ψυχιατρική μέσω του Γερμανού ψυχιάτρου Richard von Krafft-Ebing. Εκείνος διέδωσε τον όρο στο κλασικό του κείμενο

για τη σεξολογία με τίτλο *Psychopathia Sexualis*, το οποίο δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1886. Σαν γιατρός, γράφει για τις ποικίλες σεξουαλικές δραστηριότητες και τρόπους εμφάνισης του φύλου στους ανθρώπους, και είχε θεωρήσει πως η ομοφυλοφιλία και η αμφιφυλοφιλία ήταν «σεξουαλικές διαταραχές». Έτσι ξεκίνησε και η επιστήμη της σεξολογίας, το 19^ο αιώνα, μια ιδιαίτερα συντηρητική περίοδο στην ιστορία του Ανθρώπου. Ο Richard von Krafft-Ebbin στο βιβλίο του, ορίζει πως η ετερόφυλη συνουσία είναι η μόνη φυσιολογική σεξουαλική συμπεριφορά, ενώ ο αυνανισμός και η ομοφυλοφιλία αποτελούν μορφές παθολογικής συμπεριφοράς, άποψη που ενστερνίστηκε η πλειονότητα των επιστημόνων τότε (Χριστοπούλου, 2008). Αντίθετα, ο Magnus Hirschfeld, Γερμανό-Εβραίος γιατρός, υποστηρικτής των σεξουαλικών μειονοτήτων, υποστήριξε ότι η ομοφυλοφιλία αποτελεί φυσιολογική μορφή σεξουαλικού προσανατολισμού και ότι τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων θα έπρεπε να προστατευτούν (Bullough & Bullough, 1977).

Ο Freud στο βιβλίο του «Τρεις μελέτες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας» (1905/1953), διαφώνησε με τη θεωρία Krafft-Ebing για την ομοφυλοφιλία, ως μια μορφή «διαστροφής». Γενικότερα, δεν συμφώνησε στη νευρολογική θεωρία του 19ου αιώνα, που αποδίδει τις ψυχικές διαταραχές σε ένα παρηκμασμένο τρόπο ζωής. Ο Freud ανέφερε ότι η ομοφυλοφιλία εμφανιζόταν σε πρωτόγονους πολιτισμούς (που ως εκ τούτου δεν θα μπορούσαν να είναι παρακμιακοί), καθώς και στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη όταν οι πολιτισμοί ήταν στο πιο ψηλό σημείο τους. Περαιτέρω, ο ίδιος σημείωσε ότι «συναντάται σε άτομα των οποίων η απόδοση είναι εξαιρετική, και οι οποίοι διακρίνονται πράγματι από ξεχωριστά υψηλή πνευματική ανάπτυξη και την ηθική του πολιτισμού» (Freud, σελ. 138).

Έτσι, προσέφερε μια εναλλακτική θεωρία για την ομοφυλοφιλία, μακριά από εκείνη της ασθενείας: θεώρησε πως είναι ένα φυσιολογικό στάδιο στην ανθρώπινη εξέλιξη. Ωστόσο, θεωρούσε πως όταν η ομοφυλοφιλία επέμεινε στην ενήλικη ζωή, υπήρχε

αναπτυξιακή καθήλωση (developmental arrest). Κατά την άποψη του Freud, αν και δεν είναι ακριβώς ασθένεια, η ομοφυλοφιλία των ενηλίκων, δεν ήταν και κάτι απολύτως φυσιολογικό. Η θεωρία του αναφερόταν σε ανωριμότητα (Drescher, 1998, 2002). Το να αναφέρεσαι σε κάποιον ότι έχει παιδιάστικη συμπεριφορά («childish») δεν είναι τόσο επιθετικό όσο να τον ονομάζεις «άρρωστο». Και πάλι, όπως βλέπουμε, η θεωρία δεν συμπεριλαμβάνει την ομοφυλοφιλία ως κάτι αναμενόμενο στον ενήλικο πληθυσμό.

Η Susann Heenen-Wolff (2011) λέει πως από μια κλασική ψυχαναλυτική ματιά, λοιπόν, η ομοφυλοφιλία κατανοείται σαν αποτέλεσμα παλινδρόμησης ή καθήλωσης σε ένα στάδιο ή σε χρονικές εμπειρίες που προηγούνται της λύσης του οιδιπόδειου συμπλέγματος και τελικά μια αποτυχία της οιδιπόδειας εχθρότητας που οδηγεί στην ταύτιση με τον γονέα του αντίθετου φύλου – αντιστροφή ‘‘inversion’’ (Freud, 1915, p. 157 f).

Γενικότερα οι ψυχαναλυτικές θεωρίες έδωσαν λιγότερη σημασία στην γυναικεία ομοφυλοφιλία. Ο Freud την είδε σαν έκφραση του μη «λυμένου» φθόνου του πέους, που οδήγησε στην ενδυνάμωση του αρνητικού Οιδιπόδειου συμπλέγματος στα κορίτσια και με αποτέλεσμα την ταύτιση με τον πατέρα. Στην εργασία του, “Η ψυχογένεση μιας περίπτωσης ομοφυλοφιλίας σε γυναίκα (1920)”, ο Freud ερμηνεύει την ομοφυλοφιλική προτίμηση της 18χρονης ασθενούς ως αποτέλεσμα της οιδιπόδειας απογοήτευσης προς το πρόσωπο του πατέρα και την επανάληψη αυτής της απογοήτευσης στην εφηβεία. Ως αποτέλεσμα αυτής της απογοήτευσης, «(αυτή) μετατράπηκε σε άνδρα και πήρε τη μητέρα της στη θέση του πατέρα της ως αντικείμενο της αγάπης της» (18: 158).

Ο Freud, επεξεργάστηκε δύο τύπους γυναικών ομοφυλόφιλων: το αρσενικό και το παιδικό. Για τον ψυχαναλυτή, μια ομοφυλόφιλη γυναίκα είτε είναι αναπτυξιακά καθηλωμένη ή ψυχολογικά άνδρας (Maggie and Miller, 1997). Αυτές οι έννοιες της αρρενωπότητας και της ανωριμότητας εξακολουθούν να διαμορφώνουν τη ψυχαναλυτική

σκέψη μέχρι σήμερα, και είναι στην πραγματικότητα μακρόβια στερεότυπα στη Δυτική κουλτούρα, που ο Freud και οι πρώιμοι σεξολόγοι εισήγαγαν στην ιατρική θεωρία (Kiersky 1997).

Οι μεταγενέστεροι ψυχαναλυτικοί συγγραφείς μετατόπιζαν όλο και περισσότερο την προέλευση της γυναικείας ομοφυλοφιλίας στο προ οιδιπόδειο στάδιο της ανάπτυξης - μια τάση, παρόμοια με αυτή που έχουμε ήδη συναντήσει στις θεωρίες για την ομοφυλοφιλία των ανδρών. (Magee, M. and Miller, D.C, 1992)

Η ψυχαναλύτρια Joyce McDougall (1964, 1980, 2001), ασχολήθηκε εκτενώς με την γυναικεία ομοφυλοφιλία. Είναι η συγγραφέας που μνημονεύεται επαναλαμβανόμενα στην βιβλιογραφία, καθώς περιέγραψε την γυναικεία ομοφυλοφιλία και τις γυναίκες σαν διαστροφικές, υπέρ-ταυτισμένες με τον πατέρα και σε συνεχή καταδίωξη της μητέρας (1964, 1980). Η πρώτη της αναφορά στην γυναικεία ομοφυλοφιλία υπήρξε το 1964 όπου αναφέρει ότι “παρόλο που η ικανότητα των γυναικών για ετεροφυλόφιλο έρωτα χωλαίνει, η επαγγελματική ή κοινωνική τους ζωή δεν φαίνεται να έχει προσβληθεί. Σ’ αυτό διαφοροποιούνται ήδη από τις άλλες γυναίκες που νιώθουν σηματοδεδυμένες από τα σεξουαλικά τους προβλήματα, τις αναστολές τους στην εργασία, την έλλειψη ικανοποίησης στον τομέα των σχέσεων (McDougall, 1964). Περιγράφει την μητέρα της ομοφυλόφιλης ως μια ιδιαίτερα ελκυστική και χαρισματική γυναίκα, που πιθανόν να είναι συναισθηματικά απόμακρη και την οποία η κόρη θέλει να έχει σε αποκλειστικότητα, πράγμα που κάνει την κόρη να βλέπει τον πατέρα ως αντίπαλο. Η ταύτιση με το μητρικό μορφοείδωλο ενέχει κάποια δυσκολία. Η μητέρα διέθετε φυσικά πλεονεκτήματα: ομορφιά, ευφυΐα, ταλέντο, που οι ίδιες “στερούνταν εκ γενετής” (McDougall, 1964). Επίσης, σε καμία από τις περιπτώσεις που περιέγραψε δεν υπήρχε το παραμικρό συνειδητό συναίσθημα ότι η μητέρα μπορεί να ολοκληρωθεί κατέχοντας τον πατέρα ως αντικείμενο αγάπης. Η συγγραφέας θεωρεί ότι όταν το κορίτσι συνάπτει μια ομοφυλοφιλική σχέση,

επιχειρεί να απελευθερωθεί από την μητέρα (McDougall, 1964, 1980). Όπως συμπεραίνει, η ομοφυλόφιλη σχέση έχει πολλές κρυφές σημασίες. Η γυναίκα διατυπώνει ένα διπλό αίτημα στη σύντροφό της, η οποία καλείται να τη γεμίσει με όσα αρνήθηκε η μητέρα (McDougall, 1964). Στο έργο της *A Plea for a Measure of Abnormality* (1980) η McDougall, μέσα από την παρουσίαση των κλινικών μελετών της, προσπαθεί να δείξει ότι η γυναικεία ομοφυλοφιλία δεν είναι μόνο μια διαστροφή, μια φυγή μπροστά στον άνδρα, αλλά μπορεί να υποδηλώνει μια φυσιολογική διάσταση της εξέλιξης της γυναίκας, παρουσιάζοντας κλινικές περιπτώσεις. Από την άλλη, όπως σχολιάζει ο Gould και ο συνεργάτης του (2001) οι περιπτώσεις που ανέφερε ως παραδείγματα, ήταν ακραία διαταραγμένες γυναίκες οι οποίες δεν ήταν λειτουργικές, με αποτέλεσμα οι κριτικοί της θεώρησης της να επισημαίνουν ότι αφήνει την εντύπωση πως οι γυναίκες ομοφυλόφιλες είναι αναπόφευκτα πρωτόγονες (Gould et al, 2001).

Σε μεταγενέστερο έργο της η McDougall (2001), σχολιάζει την συχνά αναφερόμενη θεωρία της σε σχέση με το θέμα. Αναθεωρεί λέγοντας ότι "βασίστηκε σε ένα μικρό αριθμό από αναλυόμενες και ότι τα συμπεράσματα που - ως νέα και χωρίς εμπειρία αναλύτρια - λανθασμένα θεώρησε ότι θα μπορούσαν να γενικευτούν για όλες τις ομοφυλόφιλες" (σελ. 6). Αναγνωρίζει ότι «η αυξανόμενη εμπειρία μου, τόσο με τη συνεχή αυτό-ανάλυση όσο και με πολλές ομοφυλόφιλες αναλυόμενες με οδήγησε στο συμπέρασμα ότι οι γενικεύσεις που είχα κάνει στην εργασία μου του 1980 ήταν ακατάλληλες και εφαρμοζόταν μόνο στους αναλυόμενους που αναφέρθηκαν σε αυτή τη μελέτη» (Σελ. 3-4).

Η αρχική προσέγγιση της, ήταν απόρροια της ψυχαναλυτικής θεωρίας για την ομοφυλοφιλία, η οποία βασιζόταν κυρίως σε πληθυσμούς των φυλακών, όπου οι ασθενείς έπασχαν από θέματα ψυχικής υγείας και όχι στο γενικό πληθυσμό. Αργότερα, συνάντησε ασθενείς με υψηλά λειτουργικές επιλογές και κρίση και υπήρξε ανοιχτή στο να συλλέξει κλινικό υλικό που ερχόταν σε άμεση αντίθεση με τα προηγούμενα συμπεράσματά της.

Γενικότερα, στο μεγαλύτερο μέρος της ψυχαναλυτικής βιβλιογραφίας, η ομοφυλοφιλία έχει συνδεθεί καταστροφικά εύκολα με την ψυχοπαθολογία, σύνδεση που έχει ψευδώς παρουσιαστεί ότι προέρχεται από την ψυχαναλυτική μεθοδολογία (Auchincloss and Vaughan, 2001).

Στην ημιεπίσημη ψυχαναλυτική άποψη για τον σεξουαλικό προσανατολισμό που παρουσιάζεται στο Γλωσσάρι των Ψυχαναλυτικών Όρων (Moore and Fine 1990), που δημοσιεύτηκε από τον Αμερικανικό Ψυχαναλυτικό Σύνδεσμο (American Psychoanalytic Association) η ομοφυλοφιλία χαρακτηρίζεται ως «επιλογή», που καθορίζεται ή προκαλείται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ανάπτυξης από ψυχολογικούς παράγοντες. Τα επιχειρήματα σχετικά με το ρόλο της βιολογίας και των ορμονών κρίνεται ότι είναι "μη πειστικά" (σελ. 85-89). Η ετεροφυλοφιλία, αντιθέτως, παρουσιάζεται ως έμφυτη ή πρωτογενής, προσδιοριζόμενη από βιολογικά δεδομένα (σελ. 84-85). Αυτά τα έργα, βασισμένα στην αναπτυξιακή θεωρία, παρουσιάζονται χωρίς ίχνος σκεπτικισμού, οι συγγραφείς δεν αντιλαμβάνονται ότι οι δηλώσεις τους αντιπροσωπεύουν απόψεις για πολύπλοκα δεδομένα, τα περισσότερα από τα οποία δεν απορρέουν από την ψυχαναλυτική μεθοδολογία (Auchincloss and Vaughan, 2001).

Μια διαφορετική οπτική στο ζήτημα είχε ο Λακάν (1966) ο οποίος διαφοροποιεί την ανδρική και την γυναικεία ομοφυλοφιλία. Όπως αναφέρει η Σολέρ (2015) ο Λακάν ανασκευάζει τις φροϋδικές απόψεις, είτε πρόκειται για την ομοφυλοφιλία είτε για την ετεροφυλοφιλία των γυναικών. Ο Γάλλος ψυχαναλυτής αναφέρει πως "Θα μπορούσαμε [εδώ] να προσθέσουμε ότι η ανδρική ομοφυλοφιλία, σύμφωνα με το φαλλικό σημάδι που συγκροτεί την επιθυμία, διαμορφώνεται στην άλλη της εκδοχή, και ότι η γυναικεία ομοφυλοφιλία, αντίθετα, όπως το καταδεικνύει η παρατήρηση, προσανατολίζεται επί μιας απογοήτευσης που ενδυναμώνει την πτυχή του αιτήματος αγάπης. Οι εν λόγω παρατηρήσεις θα έπρεπε να τύχουν ευρύτερης αποσαφήνισης μέσω μίας επιστροφής στη

λειτουργία της μάσκας, εφόσον κυριαρχεί στις ταυτίσεις όπου ανάγονται οι αρνήσεις του αιτήματος”(Λακάν, 1966).

Όπως σχολιάζει η Λάγνου (2015) στο βιβλίο της Κολέτ Σολέρ “Τι έλεγε ο Λακάν για τις γυναίκες” (2015) το Οιδιπόδειο ορίζει τον άνδρα αλλά αδυνατεί να ορίσει πλήρως τη γυναίκα. Θέλοντας να υπερβεί το φροϋδικό αδιέξοδο, εξετάζει με ποιον τρόπο ο ευνουχισμός διασταυρώνεται με το «μη- όλο, έτσι ώστε να μην υποχρεώνει τις γυναίκες να υποταχθούν εξ’ ολοκλήρου στο φαλλικό ένα. Η Σολέρ (2015) απορεί που δεν έχει δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην ανανεωμένη διερεύνηση της γυναικείας φαλικότητας του Λακάν και την οποία εισάγει μέσα στον ειρμό των παρατηρήσεών του σχετικά με την γυναικεία ομοφυλοφιλία. Η αποδεικτική του προχωρά σταδιακά. Αντίθετα με ότι γενικά συζητείτο, ο Λακάν θεωρεί ότι η ομοφυλόφιλη γυναίκα δεν αποποιείται τη θηλυκότητα της, αλλά και υπογραμμίζει ότι η θηλυκότητα αποτελεί για εκείνη ύψιστο στόχο, επικαλούμενος εδώ τα στοιχεία που έφερε στο φως ο Jones που, όπως λέει ο Λακάν, έχει «επισημάνει ωραιότατα το δεσμό μεταξύ της φαντασίωσης του άνδρα, αόρατου μάρτυρα, και της φροντίδας που δείχνει το υποκείμενο για την απόλαυση της παρτενέρ του. (Σολέρ, 2015, σελ 105).

Η Σολέρ (2015) συνεχίζει να εξηγεί τι εννοεί ο Λακάν με τα παραπάνω λόγια: Πρώτον υποστηρίζει ότι αν και η ομοφυλόφιλη γυναίκα ως υποκείμενο ανταγωνίζεται τον άνδρα, έχει ως πρόθεση να εξάρει τη θηλυκότητα - με μόνη διαφορά ότι την τοποθετεί στην παρτενέρ της, άρα γίνεται κοινωνός της δι’ αντιπροσώπου (Σολέρ, 2015). Δηλαδή κατά τον Λακάν η γυναικεία ομοφυλοφιλία εγκωμιάζει την θηλυκότητα, δεν την αποποιείται. Δεύτερον, ακολουθεί μία παρατήρηση σχετικά με τη «φυσικότητα», με την οποία οι γυναίκες επικαλούνται τις «ανδρικές τους ιδιότητες» (Σολέρ, 2015). Και τρίτον, κλείνει με το ότι «ίσως έτσι να αποκαλύπτεται η δίοδος που οδηγεί από την γυναικεία σεξουαλικότητα στην ίδια την επιθυμία» (Σολέρ, 2015). Διαφοροποιεί την ανδρική από τη γυναικεία επιθυμία καθώς οι άνδρες πρώτα επιθυμούν και μετά πράττουν και θεωρεί πως οι

γυναίκες, όταν έχουν ανδρικές συμπεριφορές, ουσιαστικά πραγματοποιούν αυτό που θα ήθελαν να εισπράττουν. Όπως λέει η Σολέρ (2015) χάρη σε αυτό το «κάνω τον άνδρα» των γυναικών, όπως εκφράζεται στη σεξουαλική δραστηριότητα ή αλλού, ο Λακάν συνάγει την επιθυμία που τις χαρακτηρίζει, σαν να αποκαλυπτόταν, μέσα στο «κάνω τον άνδρα», εκείνο που λαχταρά μία καθεαυτού γυναίκα (σελ. 105).

Όπως συνεχίζει η Σολέρ (2015), η γυναικεία ομοφυλοφιλία για τον Λακάν είναι μία εντελώς διαφορετική εκδοχή: η ηθική της παραχωρεί μία θέση στον Άλλον του φύλου, χωρίς καθόλου να αποκλείει έναν κρυφό δεσμό με τον άνδρα. Και συνεχίζει πως για αυτό μπορούσε ο Λακάν το 1958, να υποστηρίζει, εν αντιθέσει με τον Φρόυντ, πως ο Έρωτας της γυναικείας ομοφυλοφιλίας, παράδειγμα του οποίου είναι οι Επιτηδευμένες (Precieuses), λειτουργεί ενάντια στην κοινωνική εντροπία μέσω της πληροφορίας που μεταφέρει, και ομοίως το 1973, να τονίζει πως ότι αγαπά τις γυναίκες είναι ετεροφυλόφιλο, είτε είναι άνδρας είτε γυναίκα, διότι αν και δεν υπάρχει η σχέση των φύλων, ο έμφυλος έρωτας είναι παρ' όλα αυτά υπαρκτότατος (σελ 336-7). Ο Λακάν θεωρεί πως το παραπάνω κίνημα του 17^{ου} αιώνα διακινούσε πληροφορίες που ενδυνάμωναν τον κοινωνικό δεσμό. Η συγγραφέας συνεχίζει πως ο Λακάν, στο σεμινάριο Ακόμη (Encore), εκφράζει τη λύπη του για το ότι οι γυναίκες δεν λένε κάτι παραπάνω επ' αυτού, αποτίει εδώ φόρο τιμής στις Επιτηδευμένες για ότι εκείνες κατάφεραν να διοχετεύσουν μέσα στον πολιτισμό και στη γλώσσα (Σολέρ, 2015). Όπως σχολιάζει η Σολέρ (2015) πρόκειται για άποψη εξαιρετικά συγκροτημένη και σαφώς αντί-φροϋδική που διαπιστώνει αντίθετο μεν αποτέλεσμα για την κοινωνική εντροπία του ομοφυλοφιλικού Έρωτα της γυναίκας, αντιστρόφως δε, αντικοινωνικά αποτελέσματα για τον περίφημο ιδανικό, ετεροφυλόφιλο έρωτα, όπως κατ' εξοχήν θεωρείτο ο ιπποτικός έρωτας (Σολέρ, 2015).

Για να κλείσουμε την μικρή αυτή αναφορά στο Γάλλο ψυχαναλυτή, και μέσω των λεγόμενων της Σολέρ (2015), το 1973 με την παραπάνω άποψη ο Λακάν εμμένει στην

άποψη αυτή και την υπογράφει στο “L’ etourdit”, όπου μιλώντας για το «Κίνημα για την Απελευθέρωση των Γυναικών» (MLF) και τα γυναικεία ομοφυλοφιλικά κινήματα της δεκαετίας του ’70, τους κάνει ένα μικρό κομπλιμέντο, που δεν ήταν καθόλου ευκαιριακό, αναγνωρίζοντας μέσα στα εκφραζόμενά τους τη μαρτυρία ενός πραγματικού (reel). Αξίζει να το σκεφθούμε διότι είναι φανερό πως δεν συμφωνεί με ότι είθισται να λέγεται, ακόμη και από τους ίδιους τους ψυχαναλυτές πολλές φορές (Σολέρ, 2015).

Μια άποψη της ομοφυλοφιλίας που θεωρείται ως φυσιολογική παραλλαγή της ανθρώπινης σεξουαλικότητας προέκυψε από τις μελέτες πεδίου (Drescher, 2012). Σε αντίθεση με τις μελέτες περιπτώσεων που χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη των ψυχαναλυτικών θεωριών, οι μελέτες πεδίου (field studies) είναι ο τρόπος με τον οποίο οι ερευνητές μπορούν να μάθουν για τη σεξουαλική συμπεριφορά στο γενικό πληθυσμό. Εκείνοι αφήνουν τα γραφεία τους, μιλούν για τα θέματα στον έξω κόσμο, και συνήθως συναναστρέφονται με άτομα που δεν είναι ψυχιατρικά ασθενείς.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στα μέσα του 20ου αιώνα, ο Alfred Kinsey και οι συνεργάτες του από το Bloomington της Indiana (Kinsey και συν., 1948, 1953), συνέβαλαν στην αύξηση της δημοτικότητας της συγκεκριμένης μεθόδου συλλογής δεδομένων και ασχολήθηκαν με την ανθρώπινη σεξουαλικότητα. Η πρώτη έρευνα του Kinsey ασχολήθηκε με την ανδρική σεξουαλικότητα (1948) και η δεύτερη με την γυναικεία (1953). Η εργασία του 1948, αν και δημοσιεύθηκε ως ακαδημαϊκή, πούλησε εκατομμύρια αντίτυπα στο ευρύ κοινό. Ο Kinsey και οι συνεργάτες του διαπίστωσαν ότι η ομοφυλοφιλία δεν ήταν κάτι σπάνιο, ότι συμβαίνει αρκετά συχνά, και, ανάλογα με το πώς κατατάσσονται τα δεδομένα, 10-35% των ατόμων που ερωτήθηκαν, δήλωσαν ότι είχαν εμπλακεί σε κάποιο είδος της ομοφυλοφιλικής δραστηριότητας στην ενήλικη ζωή. Αυτό το εύρημα ήταν σε αντίθεση με την τότε επικρατούσα ψυχαναλυτική θεωρία ότι η ενήλικη ομοφυλοφιλία ήταν μια σπάνια πάθηση.

Το συμπέρασμα του Kinsey θα μπορούσε να συνοψιστεί στο εξής: «Αν η ομοφυλοφιλία είναι τόσο κοινή, πώς μπορεί να είναι μια ασθένεια;». Το επιχείρημα της «ασθένειας», κατά τον Kinsey και τους συνεργάτες του, αγνοεί το γεγονός ότι τα υπάρχοντα είδη θηλαστικών κατάφεραν να επιβιώσουν παρά την ευρέως διαδεδομένη ομοφυλοφιλική τους δραστηριότητα. Οι σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ των ανδρών φαίνεται να είναι ευρέως διαδεδομένες σε ορισμένους πολιτισμούς (π.χ. μουσουλμανικές και βουδιστικές κουλτούρες) που ασχολούνται περισσότερο με προβλήματα υπερπληθυσμού και όχι με την απειλή υποπληθυσμού. Είναι ενδιαφέρον, επίσης, ότι πρόκειται για πολιτισμούς στους οποίους ο θεσμός της οικογένειας είναι πολύ ισχυρός (Kinsey et al, 1953). Δηλαδή, ο συγγραφέας διαχωρίζει τη σεξουαλική δραστηριότητα από την αναπαραγωγή και το θεσμό της οικογένειας.

Ο Alfred Kinsey επιβεβαίωσε ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι ένα συνεχές, στο ένα άκρο του οποίου βρίσκεται το «αποκλειστικά ετεροφυλόφιλο» και στο άλλο το «αποκλειστικά ομοφυλόφιλο» άτομο. Στο μέσον συμπεριλαμβάνονται άτομα τόσο ετεροφυλόφιλα όσο και ομοφυλόφιλα, σε διαφορετικά ποσοστά. Μόνο το 4-10% των ανδρών και γυναικών φαίνεται να είναι αποκλειστικά ομοφυλόφιλοι για μεγάλες χρονικές περιόδους (Kinsey, Pomeroy & Martin, 1948).

Οι αποδοκιμασία της ομοφυλοφιλικής δραστηριότητας βασίζεται στο επιχείρημα ότι δεν εξυπηρετούνται οι πρωταρχικές λειτουργίες της συνουσίας, που είναι η αναπαραγωγή και, ως εκ τούτου, αντιπροσωπεύει μια διαστρέβλωση αυτού που θεωρείται "κανονική" σεξουαλική συμπεριφορά (Kinsey et al 1953).

Το ζήτημα της σεξουαλικότητας συνεχίστηκε να ερευνάται από τους συνεργάτες του Kinsey, μετά την πρώτη μελέτη του, η οποία αφορούσε στους άντρες (1948). Οι Ford και Beach (1951) δημοσίευσαν μια έκθεση που δείχνει ότι η ομοφυλοφιλία συμβαίνει σε

διάφορους πολιτισμούς, και ότι διαφορετικοί πολιτισμοί έχουν διαφορετικές στάσεις (άλλοι την αποδέχονται και άλλοι την απορρίπτουν). Επίσης, η ομοφυλοφιλία εμφανίζεται στην φύση σε διάφορα είδη ζώων. Το τελευταίο βρίσκεται σε αντίθεση με την τότε κοινή πεποίθηση ότι η ομοφυλοφιλία εμφανίζεται μόνο σε ζώα που είναι σε κλουβιά, σε ζωολογικούς κήπους ή σε άλλες «αφύσικες» συνθήκες. Στην πραγματικότητα, οι σεξουαλικές επαφές μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου είναι γνωστό ότι συμβαίνουν σχεδόν σε κάθε είδος θηλαστικού που έχει μελετηθεί. Σε πολλά είδη, οι ομοφυλοφιλικές επαφές μπορεί να εμφανιστούν με μεγάλη συχνότητα, αν και ποτέ τόσο συχνά όσο οι ετεροφυλοφιλικές επαφές. Οι ομοφυλοφιλικές επαφές στα υπόλοιπα είδη θηλαστικών εμφανίζονται τόσο μεταξύ των θηλυκών όσο και των αρσενικών. Οι ομοφυλοφιλικές επαφές μεταξύ των θηλυκών έχουν παρατηρηθεί σε διαχωρισμένα είδη όπως αρουραίοι, ποντίκια, χάμστερ, ινδικά χοιρίδια, κουνέλια, βοοειδή, αντιλόπες, κατσίκες, άλογα, χοίρους, λιοντάρια, πρόβατα, πιθήκους και χιμπατζήδες. Κανένα άλλο θηλαστικό δεν επηρεάζεται τόσο από την εμπειρία του μπορεί να επηρεαστεί ο άνθρωπος (Kinsey et al 1953).

Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι παράγοντες που οδηγούν στην ομοφυλοφιλική συμπεριφορά είναι (Kinsey et al 1953):

- Η βασική φυσιολογική ικανότητα κάθε θηλαστικού να ανταποκριθεί σε οποιοδήποτε επαρκές ερέθισμα
- Η σύμπτωση που οδηγεί ένα άτομο στην πρώτη σεξουαλική του εμπειρία με ένα άτομο του ίδιου φύλου
- Τα αποτελέσματα μιας τέτοιας εμπειρίας (conditioning)
- Η έμμεση αλλά ισχυρή επιρροή (conditioning) που μπορεί να έχουν οι απόψεις των άλλων και η επιρροή των οι κοινωνικών κωδικών για την απόφαση ενός ατόμου να δεχτεί ή να απορρίψει αυτό το είδος σεξουαλικής επαφής.

Οι Klein, Sepekoff και Wolf (1985) διεύρυναν τη λίστα του Kinsey προσθέτοντας άλλα πέντε κριτήρια σε ότι αφορά τη σεξουαλική συμπεριφορά και έλξη. Το μοντέλο του Klein για τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ερωτική προτίμηση περιλαμβάνει:

- Σεξουαλική έλξη, που απαντά στο ερώτημα ποιον θεωρούμε ελκυστικό ως πιθανό ή πραγματικό σεξουαλικό σύντροφο.
- Σεξουαλική συμπεριφορά που απαντά στο ερώτημα ποιοι ήταν οι πραγματικοί μας σεξουαλικοί σύντροφοι
- Σεξουαλικές φαντασιώσεις
- Συναισθηματικές και ερωτικές προτιμήσεις
- Κοινωνικές προτιμήσεις, που απαντούν στο ερώτημα του με πιο φύλο προτιμούμε να συσχετιζόμαστε στην καθημερινή αλλά και κοινωνική μας ζωή
- Τρόπος ζωής, που απαντά στις ερωτήσεις του κυρίαρχου σεξουαλικού προσανατολισμού των ανθρώπων που περνούμε τον περισσότερο χρόνο μαζί.
- Ταύτιση, ο τρόπους που βλέπουμε τον εαυτό μας.

Επί πολλά χρόνια, τουλάχιστον έως τη δεκαετία του 1990, σχεδόν σε όλες τις πολιτείες των Η.Π.Α. παρέμενε παράνομο για συναινούντες ενήλικους του ιδίου φύλου, να εμπλακούν σε σεξουαλική πράξη μεταξύ τους (Herek, 1988). Σήμερα η ομοφυλοφιλία δε συμπεριλαμβάνεται στις διαταραχές της σεξουαλικότητας, ύστερα από απόφαση της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Ένωσης το 1973 (A.P.A., 2000).

Η Διπλή Δυσκολία Στην Εφηβεία.

Η εφηβεία είναι συνήθως μια εποχή που οι νέοι αναπτύσσουν την αίσθηση του εαυτού μέσα από μια διαδικασία προκλήσεων και αγώνων, το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της μετάβασης προς την ενηλικίωση. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, το να εξερευνεί κανείς τον σεξουαλικό προσανατολισμό μπορεί να γίνει πιο

βασική προβληματική για τους νέους των σεξουαλικών μειονοτήτων, κυρίως λόγω της αύξησης των κοινωνικών πιέσεων στο να κάνει κανείς μια ετεροφυλόφιλη σχέση (Safren and Pantalone, 2006).

Η εφηβεία, όπως είναι γνωστό, είναι μια δύσκολη μεταβατική ηλικία για όλους. Ταυτόχρονα, είναι και η ηλικία όπου ένα ποσοστό των ομοφυλόφιλων νέων αντιλαμβάνεται τη διαφορετικότητα στη σεξουαλική προτίμηση. Η Αδράσκελα (2002) παραθέτει μια έρευνα του Feldman (2011): Περίπου 20-25% των αγοριών και 10% των κοριτσιών εφηβικής ηλικίας αναφέρουν ότι κάποια στιγμή της ζωής τους είχαν τουλάχιστον μια σεξουαλική εμπειρία με άτομα του ίδιου φύλου.

Οι νέοι αναφέρουν ότι αντιλήφθηκαν την έλξη προς το ίδιο φύλο σε ηλικία περίπου 10 ετών, με τα αγόρια να έχουν επίγνωση νωρίτερα (10 αντί για 11 ετών). Πέντε χρόνια μετά την αρχική αναγνώριση ήρθε ο αυτοχαρακτηρισμός, με τους άρρενες συμμετέχοντες για άλλη μια φορά να κάνουν το βήμα νωρίτερα (15 έναντι 16). Η πρώτη αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού και για τα δύο φύλα σημειώθηκε περίπου στα 17, αν και αναφέρθηκαν να έχει λάβει χώρα σε διάφορες ηλικίες από τα 10 έως και τα 21 χρόνια (Safren and Pantalone, 2006). Τα στοιχεία δείχνουν ότι η ανάπτυξη του σεξουαλικού προσανατολισμού των νέων γυναικών είναι σαφώς διαφορετική από εκείνη των νέων ανδρών (Diamond & Savin-Williams, 2000).

Ενώ η μεγάλη πλειοψηφία των εφήβων που ανήκουν σε σεξουαλική μειονότητα είναι υγιής, λειτουργική, και ανθεκτική (Savin-Williams, 2005; Savin-Williams & Ream, 2003), 30 χρόνια έρευνας δείχνουν ότι, ως ομάδα, παρουσιάζουν δυσανάλογα ποσοστά των καταθλιπτικών συμπτωμάτων, αυτοκτονικό ιδεασμό και απόπειρες αυτοκτονίας σε σχέση με τους ετεροφυλόφιλους συνομήλικους τους (Almeida, Johnson, Corliss, Molnar, & Azrael, 2009; Remafedi, French, Story, Resnick, & Blum, 1998).

Οι νέοι ομοφυλόφιλοι συχνά βιώνουν έντονη κοινωνική απομόνωση, καθώς η συναναστροφή με τους συνομήλικους, τους παρέχει αρνητικές ενισχύσεις όπως εχθρότητα και «πειράγματα» ποικίλης μορφής. Η ετεροφυλόφιλη κοινωνικοποίηση της παιδικής ηλικίας δεν τους παρέχει τα εχέγγυα για τα προβλήματα που τώρα καλούνται να αντιμετωπίσουν. Η απουσία της ενημέρωσής για τέτοιου είδους τρόπο ζωής είναι γεγονός αναμφισβήτητο (Γεωργιάδη, 2006).

Οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι δεν υπάρχει τίποτα που να προκαλεί κατάθλιψη ή αυτοκτονικότητα στις ομοφυλοφιλικές σχέσεις. Αντ' αυτού, είναι πιθανό ότι περιβαλλοντικές αντιδράσεις όπως οι διακρίσεις, η θυματοποίηση, και η απόρριψη (δηλαδή, το στρες ότι ανήκεις σε μια μειονότητα) μπορούν να οδηγήσουν σε χαμηλή αυτοεκτίμηση, κατάθλιψη, απελπισία, και κοινωνική απομόνωση που, με τη σειρά της, βάζει τους εφήβους που ανήκουν σε σεξουαλική μειονότητα, σε κίνδυνο να σκεφτούν την αυτοκτονία.

Οι Marshal, Friedman, Stall, και Thompson (2009) πραγματοποίησαν μια μελέτη που βρήκε ότι οι «ομοφυλόφιλοι και αμφισεξουαλικοί νέοι ανέφεραν υψηλότερες τιμές στην αρχική συχνότητα της χρήσης ουσιών και κατά μέσο όρο η χρήση της ουσίας αυξήθηκε με την πάροδο του χρόνου ταχύτερα από την ετεροφυλόφιλη νεολαία» (σελ. 974). Οι συγγραφείς θεωρούν ότι «δύο ή περισσότερα δεινά, αλληλοεπιδρούν συνεργατικά και συμβάλλουν σε υπερβολικό φορτίο στο συγκεκριμένο πληθυσμό». Έτσι προβλέπουν ότι οι εκδηλώσεις του στρες μπορεί να αρχίσουν νωρίς στη ζωή ενώ οι ετεροφυλόφιλοι συνομήλικοι τους δεν θα έχουν τέτοιες εκδηλώσεις (Marshal και συν., Σελ. 975), δηλαδή όταν η πίεση να ακολουθήσουν τους ετερόφυλους κανόνες φτάνει στο αποκορύφωμά της και να δημιουργείται θυματοποίηση, λόγω των αποκλίσεων από τα πρότυπα της κοινωνίας. (σελ. 975). Νεαρά άτομα σεξουαλικών μειονοτήτων που πιέζονται να προσαρμοστούν στους ετεροφυλόφιλους κανόνες μπορεί να μην το κάνουν και να εκφράσουν την

ταυτότητα τους ως ομοφυλόφιλοι. Η επιλογή αυτή μπορεί να τους οδηγήσει σε πειράγματα και εκφοβισμό (Ricks, 2012).

Σύμφωνα με μια μελέτη που διεξήχθη από το Αμερικάνικο Υπουργείο Υγείας και Ανθρωπίνων Υπηρεσιών (2008), βρέθηκε ότι οι ομοφυλόφιλοι νέοι και των δυο φύλων έχουν 2 έως 3 φορές περισσότερες πιθανότητες να αυτοκτονήσουν. Το 30% του συνόλου των αυτοκτονιών των νέων σχετίζονται με τα θέματα της σεξουαλικής ταυτότητας (Proctor & Groze, 1994). Μεγαλώνοντας με την ταυτότητα του ομοφυλόφιλου μπορεί να δημιουργηθεί εσωτερική ασυμφωνία, η οποία φέρνει ως αποτέλεσμα την επιθυμία να δοθεί τέλος στη ζωή, λόγω του ότι τα παιδιά αισθάνονται ανεπαρκή, απομονωμένα, και μπορεί να μισήσουν τον εαυτό τους. Παράγοντες που έχουν συσχετιστεί με τις αυτοκτονίες των ομοφυλόφιλων νέων περιλαμβάνουν τη βία, χαμηλή αυτοεκτίμηση, κοινωνική απομόνωση, κατάθλιψη, αρνητικές οικογενειακές αλληλεπιδράσεις, και αρνητικές στάσεις της κοινωνίας (Ricks, 2012).

Το 2009, η Rosario και οι συνεργάτες της δημοσίευσαν τα αποτελέσματα μιας μελέτης όπου ερωτήθηκαν 156 ομοφυλόφιλοι και αμφισεξουαλικοί νέοι, έτσι ώστε να καθοριστεί εάν η αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού διευκολύνει τη μειωμένη χρήση ουσιών. Σημαντικό είναι πως η πράξη της αποκάλυψης προς τους άλλους είναι ένα σημάδι της αυτό-αποδοχής, που επιπρόσθετα, μπορεί να μειώσει το άγχος του να κρύβεται κανείς. Οι ομοφυλόφιλες κοπέλες αναφέρουν μεγαλύτερη χρήση και κατάχρηση ουσιών από τους ετεροφυλόφιλες συνομήλικες, λόγω της απόρριψης που δέχονται κατά την αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού. Οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι δεν είναι η αποκάλυψη ο παράγοντας κινδύνου, αλλά ο αριθμός των αντιδράσεων αποδοχής ή απόρριψης ως απάντηση της αποκάλυψης έτσι ώστε να κατανοήσουμε τη χρήση. Πρόσφατη ανάλυση της έρευνας, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι νέοι είναι πολύ πιο πιθανό να στραφούν προς το αλκοόλ, τον καπνό ή άλλη

χρήση ουσιών από τους ετεροφυλόφιλους νέους (Rosario και συν., 2009).

Όπως αναφέρθηκε, ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι έφηβοι αποτελούν ένα υποσύνολο των νέων που έχουν αυξημένο κίνδυνο να εμφανίσουν μια ποικιλία από σημαντικές δυσκολίες σε κλινικό επίπεδο. Οι δυσκολίες αυτές, περιλαμβάνουν το χρόνιο στρες από παράγοντες όπως η λεκτική και σωματική κακοποίηση ως αποτέλεσμα του σεξουαλικού προσανατολισμού, όπως και η απουσία αντίστοιχων προτύπων και κοινωνικής υποστήριξης, έτσι ώστε να αναπτύξουν την ταυτότητα ως σεξουαλική μειονότητα. Ως αποτέλεσμα, υπάρχουν αυξανόμενες ενδείξεις ότι δυσανάλογος αριθμός των LGB νέων αντιμετωπίζουν προβλήματα όπως κατάθλιψη, απελπισία και αυτοκτονικότητα (Davidson, Potter & Ross, 1999; Garofalo, Wolf, Kessel, Palfrey, & DuRant, 1998;)

Οι Rotheram-Borus and Fernandez (1995) υποστήριξαν ότι για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων οι LGB νέοι απαιτείται να έχουν «ισχυρούς προσωπικούς πόρους και πολλαπλές στρατηγικές για την ανάπτυξη και διατήρηση μιας θετικής αίσθησης του εαυτού για να μπορούν να αντιμετωπίσουν τα αρνητικά σχόλια από τους άλλους» (σελ. 30). Εφόσον υπάρχουν ελλείμματα στις ικανότητες αντιμετώπισης μπορεί να οδηγηθεί κανείς σε αυξημένα επίπεδα του κοινωνικού άγχους που με τη σειρά τους, θα έχουν ως αποτέλεσμα ελλείμματα, στις φιλίες (λιγότερες) και σε υποστηρικτικές ή εποικοδομητικές δραστηριότητες και ενδιαφέροντα.

Σε δύο εμπειρικές μελέτες η μια σε άτομα κολλεγίου και η άλλη σε δείγμα της κοινότητας ενηλίκων, οι Miranda και Storms (1989) βρήκαν ότι το να αναπτυχθεί θετική ταυτότητα ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό, είναι σημαντική για την ψυχολογική προσαρμογή του ατόμου.

Οικογενειακές Αντιδράσεις Και Η Σημασία Της Αποκάλυψης Και Της Αποδοχής.***Επιπτώσεις Της Οικογένειας Αντιδράσεις Για LGBT Παιδιά:***

Η οικογένεια είναι συνήθως ο πρώτος χώρος που κάποιος προσπαθεί να ανακοινώσει ή και να δοκιμάσει την αναδυόμενη ομοφυλοφιλική ταυτότητα. Για παράδειγμα, ορισμένες γυναίκες ανέφεραν ότι είχαν μεγαλώσει ως "αγοροκόριτσα" ότι οι οικογένειές τους "γνώριζαν πάντα ότι ήταν ομοφυλόφιλες" και είχαν συμπεριφερθεί ανάλογα. Αυτή η πρώτη δοκιμή των υδάτων είναι συχνά αρνητική, καθώς οι επιθυμίες τους είτε ακυρώθηκαν είτε αγνοήθηκαν. Ήταν μέσω της αλληλεπίδρασης με άλλα ομοφυλόφιλα άτομα πιο αργά όπου οικοδομήθηκε η ταυτότητα και αποκτήθηκε πρόσβαση σε εμπειρίες χρήσιμες για να αισθανθεί την ομοφυλοφιλική ταυτότητα ως έγκυρη (Plummer, 1975).

Πολλοί νέοι αισθάνονται σαν να έχουν να κρύψουν αυτό που είναι με το φόβο ότι θα βιώσουν απόρριψη. Πολλοί κρύβονται, γιατί θεωρούν ότι θα βλάψουν τους γονείς τους και άλλα μέλη της οικογένειας όταν εκείνοι πιστεύουν ότι το να είσαι ομοφυλόφιλος είναι λάθος ή αμαρτία. Αλλά το να κρύβεσαι έχει ένα κόστος. Υπονομεύει την αυτοεκτίμηση και την αίσθηση της αυτό-αξίας ενός εφήβου ΛΟΑΤ και όπως ήδη αναφέρθηκε, αυξάνει επικίνδυνες συμπεριφορές, όπως ο κίνδυνος για τον ιό HIV (κυρίως στα αγόρια) ή κατάχρηση ουσιών. Επίσης, επηρεάζει την ικανότητά προγραμματισμού του μέλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της καριέρας και των επαγγελματικών σχεδίων. Και αυτό τους καθιστά λιγότερο πιθανό να θέλουν να έχουν μια οικογένεια ή να είναι οι ίδιοι οι γονείς. (Ryan et al, 2010).

Αποδοχή Από Την Οικογένεια

Ο Godfried και οι συνεργάτες του (2001) μιλούν για την ανάγκη αποδοχής από την οικογένεια. Αλλά και η οικογένεια πρέπει να βιώσει μια αντίστοιχη διαδικασία. Δηλαδή,

από τη μια να αποδεχτεί το παιδί και από την άλλη να μη φοβάται να αποκαλύψει στους γύρω την προτίμησή του, λόγω φόβου απόρριψης από τους γύρω.

Η Pearlman (2005) έκανε εις βάθος συνεντεύξεις 3 ομάδων γυναικών που έμαθαν ότι οι κόρες τους ήταν ομοφυλόφιλες. Η πρώτη ομάδα αποτελούνταν από 10 μητέρες ερωτήθηκαν το 1990. Μια δεύτερη ομάδα από 16 μητέρες ερωτήθηκε κατά την περίοδο 2000-2001. Η τρίτη ομάδα, που ερωτήθηκε επίσης κατά την περίοδο 2000-2001, αποτελούνταν από 14 μητέρες των οποίων οι κόρες αρχικά δήλωσαν ομοφυλόφιλες, αλλά αργότερα θεώρησαν τον εαυτό τους τρανσέξουαλ. Τα 11 χρόνια διαφοράς μεταξύ των συνεντεύξεων, προσφέρουν μια σύγκριση στις αρχικές αντιδράσεις που έχουν οι μητέρες σε δυο περιόδους (1990-2001) όπου έχουν επέλθει αλλαγές στη στάση απέναντι στην ομοφυλοφιλία. Φάνηκε ότι ενώ η πλειοψηφία των μητέρων που ερωτήθηκαν το 1990 βίωσαν την αποκάλυψη των κοριτσιών τους ως μια προσωπική τους κρίση, ένας μεγαλύτερος αριθμός κατά την περίοδο 2000-2001 ήταν πιο δεκτικές την ανακοίνωση της ομοφυλοφιλίας της κόρης. (Pearlman, 2005).

Όπως αναφέρει η Ricks (2012) όταν οι οικογενειακές σχέσεις είναι αρνητικές και υπάρχουν συγκρούσεις, τα μέλη της οικογένειας αισθάνονται αποξενωμένα και απομονώνονται. Αυτό οδηγεί σε αρνητικές αντιδράσεις, όπως αυτοκτονικό ιδεασμό ή απόπειρες αυτοκτονίας. Τα ποσοστά αυτοκτονίας έχουν βρεθεί να συνδέονται με το άσχημο οικογενειακό κλίμα. Οι ομοφυλόφιλοι έχουν υψηλότερο ποσοστό αυτοκτονιών από τους ετεροφυλόφιλους συνομήλικους τους (Proctor & Groze, 1994, Suicide Prevention Resource Center, 2008).

Η αποδοχή από την οικογένεια είναι εξαιρετικά σημαντική. Σύμφωνα με πηγές από τις Ηνωμένες Πολιτείες (Ryan et al, 2010) αν κάποιος νέος έχει απορριφθεί από τους γονείς ή κηδεμόνες, λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού ήταν:

- Περισσότερο από 8 φορές πιο πιθανό να έχει κάνει απόπειρα αυτοκτονίας
- Σχεδόν 6 φορές πιο πιθανό να αναφέρει υψηλά επίπεδα κατάθλιψης
- Περισσότερες από 3 φορές πιο πιθανό να κάνει χρήση παράνομων ναρκωτικών ουσιών
- Περισσότερες από 3 φορές πιο πιθανό να είναι σε υψηλό κίνδυνο για τον ιό HIV και Σεξουαλικά Μεταδιδόμενων Νοσημάτων. (Ryan et al. 2010).

Η Σημασία Της Αυτο-Αποκάλυψης Και Οι Συνέπειες Της

Όπως αναφέρουν οι Kerr και Emerson (2004), η σεξουαλική ταυτότητα των ομοφυλόφιλων γυναικών και η αποκάλυψη της, είναι ένα ψυχοκοινωνικό φαινόμενο που δεν έχει καμία σχέση με το να εξιστορείς, απλά, ένα γεγονός της ζωής σου. Σε αντίθεση, είναι μια σειρά πολύπλοκων αποφάσεων που λαμβάνονται με βάση τις συναισθηματικές και ρεαλιστικές συνέπειες που θα έχει μια τέτοια απόφαση. Παρά το γεγονός ότι η αποκάλυψη της ταυτότητας ξεκινά με την αυτό-κατανόηση και κάποιο βαθμό αποδοχής του εαυτού, η ομοφυλοφιλική ταυτότητα, ακολουθείται από τις αποφάσεις του να μιλήσει κανείς στους γονείς, τα αδέρφια, την εκτεταμένη οικογένεια και τους φίλους, δηλαδή, σε αυτούς που έχουν μεγάλη συναισθηματική αξία (Beals & Peplau, 2006; D'Augelli, Grossman, & Starks, 2005). Αυτό δεν είναι μια προσπάθεια που λειτουργεί σαν «όλα ή τίποτα», λέω τα πάντα ή δεν μιλάω καθόλου. Συχνά, είναι μια αποκάλυψη που μπορεί να γίνει σε κάποιο βαθμό, ανάλογα με την αντίληψη που έχει το άτομο για το κίνδυνο των αντιδράσεων που μπορεί να έχει (van Dam, 2008).

Η κοινωνική υποστήριξη έχει αναγνωριστεί ως κύριος παράγων για το αν θα γίνει η αποκάλυψη ή όχι. Δημογραφικές μεταβλητές, όπως η ηλικία της αποκάλυψης, και το χρονικό διάστημα από την αναγνώριση της σεξουαλικής ταυτότητας, παρέχουν στήριξη στην έννοια της "ειδικής στην ομοφυλοφιλία" (expert), δηλαδή, μιας γυναίκα που

αισθάνεται, κρίνει και διαπραγματεύεται την επιλογή της να αποκαλυφθεί, και τις συνέπειες αυτού, με χάρη και επιτυχία. (Van Dam, 2014)

Η απόφαση να αποκαλυφθεί η σεξουαλική ταυτότητα μπορεί να έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές συνέπειες που πρέπει να αξιολογηθούν από κάθε γυναίκα. Η έλλειψη της γνωστοποίησης, επίσης, μπορεί να έχει μια σειρά από αρνητικές συνέπειες και, ως εκ τούτου, οι γυναίκες πρέπει να αξιολογήσουν και να λάβουν αποφάσεις με βάση το πώς μπορεί να επηρεαστεί η ζωή τους, τόσο συναισθηματικά όσο και ρεαλιστικά. Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες έχουν καλύτερες σχέσεις με τους ανθρώπους στους οποίους γνωστοποίησαν την ταυτότητά τους (Beals & Peplau, 2006). Όμως, όταν η γνωστοποίηση είχε ως αποτέλεσμα την απόρριψη συσχετίζεται με προβλήματα υγείας στις νεαρές ομοφυλόφιλες (Rothman, Sullivan, Keyes, & Boehmer, 2012; Rosario, Schrimshaw, & Hunter, 2009; Steele, Ross, Epstein, Strike, και Goldfinger, 2008).

Μερικές μελέτες έχουν δείξει ότι το να μην αποκαλύπτεσαι και να μην έχεις κοινωνική στήριξη σχετίζεται με την κατάθλιψη και την καταθλιπτική συμπτωματολογία στις ομοφυλόφιλες γυναίκες (Barnes & Meyer, 2012; Szymanski & Kashubeck-West, 2008). Η υποστήριξη της οικογένειας και των φίλων λειτουργεί ως μεσολαβητής μεταξύ της εσωτερικευμένης ομοφοβίας και της ψυχολογικής δυσφορίας (Szymanski & Kashubeck-West, 2008). Η αποδοχή, δηλαδή, τις μειώνει. Η έλλειψη της αίσθησης του ανήκειν στη γενική κοινότητα έχει βρεθεί ως προγνωστικός δείκτης για την κατάθλιψη (McLaren, 2009). Ωστόσο, σε εχθρικά περιβάλλοντα, το να μην αποκαλύπτεσαι μπορεί να είναι μια σοφή και ρεαλιστική απόφαση, έστω και αν αυτό μπορεί να καταστήσει το άτομο απομονωμένο και σε κίνδυνο για κατάθλιψη (Van Dam, 2014).

Για ένα σημαντικό αριθμό ομοφυλόφιλων και αμφιφυλόφιλων ατόμων η μη αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού ή / και την έλλειψη επιβεβαίωσης του τι

είσαι, σε στενές σχέσεις τους, μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματική αποστασιοποίηση απομάκρυνση ειδικά από την οικογένεια καταγωγής (Patterson, 2007). Ακόμα και όταν οι οικογένειες αποδέχονται το γεγονός, η αποδοχή αυτή συχνά μπορεί να είναι ουσιαστικά ανοχή και όχι αληθινή αποδοχή (Green, 2004). Για πολλούς ομοφυλόφιλους και αμφιφυλόφιλους, ένα δίκτυο στενών φίλων μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική δομή της οικογένειας, που δεν βασίζεται σε νομικές ή / και βιολογικές σχέσεις. Αυτοί οι «επιλεγμένοι συγγενείς» παρέχουν κοινωνικό αλλά και οικογενειακό πλαίσιο. (Green, 2004) και μπορεί να είναι πιο σημαντικοί από την οικογένεια του ατόμου προέλευσης (Kurdek, 1988). Αυτές οι οικογενειακές δομές μπορούν να μετριάσουν τις επιπτώσεις των διακρίσεων και την απουσία νομικής ή θεσμικής αναγνώρισης (Weston, 1992).

Η αποκάλυψη του ομοφυλοφιλικού σεξουαλικού προσανατολισμού ενός ατόμου συνδέεται με αυξημένο θετικό συναίσθημα και μείωση του άγχους (Jordan & Deluty, 1998). Όμως η αυτό-αποκάλυψη δεν είναι παράγοντας κινδύνου, μπορεί επίσης να θεωρηθεί και μια στρατηγική προσαρμογής. Οι Jordan και Deluty (1998) πρότειναν ότι η αυτό-αποκάλυψη μπορεί να μειώσει το άγχος, καθώς δεν θα υπάρχει ανάγκη να κρύψει κανείς μια σημαντική πτυχή της ταυτότητας του. Αυτό καθιστά ευκολότερο να εντοπιστούν συστήματα υποστήριξης. Αναγνώρισαν επίσης ότι το θετικό συναίσθημα και η υποστήριξη από τους άλλους μπορεί να οδηγήσει μια ομοφυλόφιλη γυναίκα να αποκαλύψει σε περισσότερα άτομα την ταυτότητά της (Kerr & Emerson, 2004).

Συνοψίζοντας, οι μεταβλητές (variables) που μπορούν βοηθήσουν στο να αποκαλύψει κάποια τον προσανατολισμό της ή όχι είναι πολυάριθμες. Αυτές οι μεταβλητές μπορεί να περιλαμβάνουν τη φόβο ότι θα χάσουν τις πιο πολύτιμες σχέσεις τους (D'Augelli κ.α., 2005; Igartua, Gill, & Montoro, 2009; Merighi & Grimes, 2000) και την πιο πρακτική ανησυχία ότι θα χάσει τη δουλειά τους ή ότι θα υποστεί παρενόχληση (Ragins, Singh, και Cornwall, 2007, van Dam, 2004). Οι μελέτες δείχνουν ότι το να

αποκαλύπτεις την σεξουαλική σου ταυτότητα στους γονείς είναι το πιο σημαντικό βήμα (Igartua et al, 2003; Van Dam, 2008). Πολλές γυναίκες έχουν δείξει ότι φοβούνται πως μπορεί να τεθεί σε κίνδυνο την αγάπη των γονιών τους και το μέλλον της σχέσης τους (D'Augelli κ.ά., 2005; Igartua et al, 2003; Merighi & Grimes, 2000).

Ωστόσο, η έλλειψη αποκάλυψης μπορεί να σημαίνει ότι οι γονείς δεν μπορούν πλέον να είναι κοντά στη ζωή του ατόμου, να μην μπορούν να συμπεριληφθούν στις καθημερινές δραστηριότητες και σε ειδικές/σημαντικές εκδηλώσεις. Η απόκρυψη μπορεί να γίνει επιβλαβής όχι μόνο για τις σχέσεις με τους γονείς τους, αλλά και για την αντίληψή τους σε σχέση με την προσωπική τους ακεραιότητα, την αυτοεκτίμηση (Szymanski & Kashubeck-West, 2008) και τις δικές τους στενές σχέσεις (Clausell & Roisman, 2009). Οι λόγοι που ενισχύουν ή αποθαρρύνουν τις γυναίκες να ανοιχτούν στους γονείς, περιλαμβάνουν την εγγύτητα της σχέσης τους, το βαθμό της «θρησκευτικότητας», των γονέων, το πολιτισμικό υπόβαθρο, και το κατά πόσο ο τόπος κατοικίας έχει ανοχή στον πληθυσμό ΛΟΑΤ (Barnard, 2009, Ayala & Coleman, 2000). Υπάρχει τεκμηριωμένη σύνδεση μεταξύ της απόρριψης των γονέων με τα προβλήματα υγείας, συμπεριλαμβανομένης της κατάχρησης ουσιών, την κατάθλιψη και τον αυτοκτονικό ιδεασμό σε έφηβους και νέους (ομοφυλόφιλους) ενήλικες. (Ryan, Huebner, Diaz, & Sanchez, 2009; D'Augelli, 2002).

Άλλες σχέσεις που έχουν μικρότερο συναισθηματικό δεσμό μπορεί να είναι πιο ρεαλιστικές στην εκτίμηση των συνεπειών της αποκάλυψης. Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες που σκέπτονται να αποκαλύψουν την ταυτότητα τους στους συναδέλφους ή / και τα αφεντικά μπορεί να διακινδυνεύσουν τη δουλειά τους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σε χώρες όπου δεν υπάρχει προστασία από τις διακρίσεις στις σεξουαλικές μειονότητες. Ωστόσο, το να μην αποκαλύπτεται κανείς μπορεί να θέσει κάποιον εκτός ομάδας, και να χάσει την πιθανή κοινωνική στήριξη που παρέχει αυτή η ομάδα μέσω της συντροφικότητας και να

μην επιτρέπει την απλή, αλλά και συναισθηματικά σημαντική πράξη, όπως το να βάλει μια φωτογραφία του συντρόφου της ζωής τους στο γραφείο (Van Dam 2014).

Η van Dam (2014) προσθέτει ότι η κοινωνική υποστήριξη, με τη μορφή της αποδοχής μιας λεσβιακής ταυτότητας από την οικογένεια, τους φίλους και από τις άλλες σχέσεις μπορεί να είναι ένας μεσολαβητής ή συντονιστής των αρνητικών επιπτώσεων της αποκάλυψης (Rosario et al, 2009; Ryan et al, 2009) και συνδέεται με την καλύτερη υγεία (Rothman et al, 2012; Ryan et al, 2009). Αναφέρει ότι πολλές ομοφυλόφιλες γυναίκες έχουν, δυστυχώς, δεχθεί αρνητικές αντιδράσεις από μέλη της οικογένειάς τους, κατά την αποκάλυψη της ταυτότητάς τους και αυτή η βλάβη μπορεί να κρατήσει για πάντα (Rosario και συν., 2009). Ως εκ τούτου, πολλές ομοφυλόφιλες γυναίκες αρχίζουν μια νέα ζωή μετακομίζοντας σε άλλο τόπο και δημιουργώντας μια νέα «οικογένεια» που περιλαμβάνει τους φίλους. Τα μέλη της οικογένειας μπορούν να διαφοροποιηθούν σε σχέση με το βαθμό υποστήριξης που παρέχουν (Barnard, 2009; Clausell & Roisman, 2009). Εν ολίγοις, η οικογένεια προέλευσης μπορεί ή δεν μπορεί να είναι μια πηγή υποστήριξης, και ακόμη πιο ακραία, μπορεί να είναι μια πηγή της ψυχολογικής δυσφορίας. Η έννοια της οικογένειας στις ομοφυλόφιλες γυναίκες, μπορεί να περιλαμβάνει ή όχι τις σχέσεις αίματος (Barnard, 2009; Clausell & Roisman, 2009).

Κατά συνέπεια, η αποκάλυψη επιτρέπει να χτιστούν τα κοινωνικά στηρίγματα απαραίτητα στη ζωή και συνδέεται με μια βελτιωμένη αίσθηση ευημερίας (Beals, Peplau, & Gable, 2009). Αν η οικογένειά καταγωγής γνωρίζει και είναι μέρος ενός δικτύου θετικής κοινωνικής υποστήριξης, οι αρνητικές επιπτώσεις μιας στιγματισμένης ταυτότητας από άλλα περιβάλλοντα, μπορεί να μην είναι τόσο σημαντικές (Barnard, 2009; Ryan et al, 2009; Igartua et al, 2003). Μια ισχυρή βάση της κοινωνικής υποστήριξης μπορεί, επίσης, να παρέχει την ενθάρρυνση για περαιτέρω αποκάλυψη και ως εκ τούτου ευκαιρίες για την ανάπτυξη μιας ακόμη ισχυρότερης βάσης στην κοινωνική υποστήριξη.

Η σχέση μεταξύ της αποκάλυψης και της κατάθλιψης έχει μια σύνθετη αντίστροφη σχέση. Αυτό είναι καλύτερα κατανοητό με την μεσολάβηση/ παρέμβαση της κοινωνικής υποστήριξης. Και πάλι, οι αρνητικές επιπτώσεις της αποκάλυψης της σεξουαλικής ταυτότητας μπορεί να ρυθμιστούν από την κοινωνική στήριξη, αποφεύγοντας έτσι την προκύπτουσα απομόνωση και την καταθλιπτική διάθεση που συσχετίζεται με το στίγμα της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας (Barnard, 2009; Ayala & Coleman, 2000). Ωστόσο, όταν μια ομοφυλόφιλη γυναίκα τείνει προς την κατάθλιψη, είναι λιγότερο πιθανό να αποκαλύψει τη σεξουαλική της ταυτότητα σε άλλους, και ως εκ τούτου δεν θα μπορέσει να αναπτύξει ένα δίκτυο κοινωνικής στήριξης, που θα μπορούσε να βοηθήσει στην αντιμετώπιση ενός εχθρικού περιβάλλοντος.

Η Σημασία Της Αποκάλυψης Και Της Αποδοχής Από Τους Άλλους: Αυτοεκτίμηση Και Κοινωνική Ταυτότητα

Ο Ryan (2010) σε έρευνα του απέδειξε μια καθαρή συσχέτιση μεταξύ της γονικής απόρριψης και της χρήσης παράνομων ουσιών στους εφήβους. Επίσης, υπάρχει συσχέτιση με αυξημένη κατάθλιψη, απόπειρες αυτοκτονίας και αυξημένο κίνδυνο στην σεξουαλική υγεία. Η οικογενειακή απόρριψη είναι ένας καθαρός δείκτης, μια σαφής ένδειξη της υγείας, σωματικής και ψυχικής, μεταξύ των ομοφυλόφιλων αλλά και αμφισεξουαλικών νέων και ενηλίκων. Επίσης παρότι είναι γνωστό ότι οι αρχικές γονικές αντιδράσεις της ταυτότητας μπορεί να είναι αρνητικές, η έρευνα έδειξε ότι μετά την αρχική αντίδραση, οι γονείς ευαισθητοποιούνται και τάσσονται υπέρ των αναγκών και της ευημερίας των παιδιών τους, και πολλές οικογενειακές σχέσεις βελτιώνονται. (D'Augelli και συν., 2005). Σε γενικές γραμμές, η αποκάλυψη γίνεται στην μητέρα και, στη συνέχεια, στον πατέρα, αν και οι αντιδράσεις δεν διαφέρουν ανάλογα με το φύλο του γονέα. Αν οι γονείς είναι απορριπτικοί, μπορεί να απαντήσουν με λεκτική βία, απειλές, ακόμη και σωματική βία. Συνήθως η δημοσιοποίηση γίνεται πρώτα στους φίλους. Οι φίλοι, γενικά, αποδέχονται το γεγονός,

αλλά ακόμη κι εκείνοι μπορούν να δείξουν απόρριψη (Ricks, 2012).

Οι Rosario, Schrimshaw, και Hunter (2009) εξέτασαν τη χρήση ουσιών σε δείγμα 156 ομοφυλόφιλων και αμφισεξουαλικών νέων, ρωτώντας τους αν αντιλαμβάνονται διαφορετικές αντιδράσεις σε σχέση με τη σεξουαλική τους ταυτότητα, σε μια σειρά ατόμων (συμπεριλαμβανομένων των μελών της οικογένειας, τους προπονητές, τους εκπαιδευτικούς, θεραπευτές, γείτονες και φίλους). Ερωτήθηκαν αν αντιλαμβάνονται αυτές τις αντιδράσεις σαν αντιδράσεις αποδοχής, ουδέτερες ή απόρριψης. Για τις έφηβες ομοφυλόφιλες, η οικογενειακή υποστήριξη συνδεόταν με θετική ψυχική και σωματική υγεία.

Ο αριθμός των αντιδράσεων απόρριψης που θεωρούσαν ότι είχαν εισπράξει μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως προβλεπτικός παράγοντας στη χρήση ουσιών. Από την άλλη, η αντίληψη αποδοχής από τους άλλους δεν μείωσε άμεσα τη χρήση ουσιών, αλλά εξισορροπούσε τις απορρίψεις. Ο Ryan και οι συνεργάτες του (2010) μελέτησαν το ρόλο της οικογενειακής αποδοχής ως προστατευτικός παράγοντας για τους εφήβους ΛΟΑΤ και τους νεαρούς ενήλικες. Χρησιμοποιώντας ποσοτικές μετρήσεις από προηγούμενες έρευνες ποιοτικού τύπου, διαπίστωσε ότι η οικογενειακή αποδοχή είναι προβλεπτικός παράγων για μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση, κοινωνική υποστήριξη, και γενικότερη κατάσταση της υγείας, όσο και για την προστασία για την κατάθλιψη, την κατάχρηση ουσιών και τον αυτοκτονικό ιδεασμό.

Η αποκάλυψη της σεξουαλικής ταυτότητας γίνεται γενικά πρώτα στους φίλους. Οι φίλοι γενικά αποδέχονται τον άλλον, παρόλα αυτά, υπάρχει περίπτωση να απορρίψουν το άτομο που αυτοαποκαλύπτεται. Οι ψυχολογικές και συμπεριφορικές επιπτώσεις της αποκάλυψης μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με το αν η αντίδραση είναι η αποδοχή ή η απόρριψη. Έχει διαπιστωθεί ότι η κατάχρηση ουσιών (και ειδικά του οινοπνεύματος)

αυξάνεται όταν η αποκάλυψη των σεξουαλικών προτιμήσεων λαμβάνει μια αρνητική ή απορριπτική αντίδραση. (Rosario et al., 2009).

Φάνηκε επίσης, ότι η συσχέτιση μεταξύ της κατάχρησης ουσιών και των αρνητικών αντιδράσεων/αποκρίσεων στην αποκάλυψη ήταν μακροχρόνια. Οι αντιδράσεις αποδοχής βρέθηκαν να παίζουν σημαντικό ρόλο, βοηθώντας τα άτομα να αντιμετωπίζουν τις αρνητικές αντιδράσεις που μπορεί να συναντήσουν και ως αποτέλεσμα να μειώνεται η χρήση αλκοόλ (Rosario et al., 2009).

Η Σημασία Της Θρησκευτικής Πίστης

Η επιρροή της θρησκείας και της πνευματικότητας στη ζωή ομοφυλόφιλων και αμφισεξουαλικών μπορεί να είναι πολύπλοκη, δυναμική, και - κυρίως - πηγή αμφιθυμίας. Αυτό συμβαίνει γιατί η εμπειρία, με τις «οργανωμένες θρησκείες» μπορεί να είναι ποικίλη και διαφορετική. Αν και μερικά θρησκευτικά και πνευματικά συστήματα πεποιθήσεων είναι σχετικά ουδέτερα σε σχέση με τις σεξουαλικές προτιμήσεις (π.χ., ο Βουδισμός και ο Ινδουισμός), άλλα, ήταν και είναι πιο καταδικαστικά μέσα στην Ιστορία (π.χ., ο Χριστιανισμός, ο Ιουδαϊσμός και το Ισλάμ).

Ακόμη και μέσα από τις θρησκευτικές παραδόσεις που έχουν ιστορικά αποδοκιμάσει τους μη ετερόφυλους προσανατολισμούς, υπήρξε μια αναδυόμενη και αναπτυσσόμενη ιδεολογική δομή, τα τελευταία (20 με 30) χρόνια που αποδέχεται και υποστηρίζει διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις. Τα θρησκευτικό υπόβαθρο των ομοφυλόφιλων και αμφιφυλόφιλων ατόμων μπορεί να έχουν αντίστοιχες επιπτώσεις στην ψυχολογική λειτουργία και ευημερία τους (Haldeman, 2004).

Η ομοφοβία και η θρησκευτική πίστη είναι έντονα συνδεδεμένα και οι σεξουαλικές μειονότητες συχνά εξοστρακίζονται στις θρησκευτικές κοινότητες (Ricks, 2012). Η

θρησκεία είναι μια ισχυρή δύναμη που μπορεί να καταπιέσει έντονα την ομάδα ομοφυλόφιλων. Παραδοσιακά, έχει παίξει αρνητικό ρόλο στη ζωή των ομοφυλόφιλων γυναικών, δημιουργώντας έναν αέρα κυριαρχίας και υπεροχής των ετεροφυλόφιλων. Οι άνθρωποι που έχουν πιο έντονες θρησκευτικές πεποιθήσεις τείνουν να κρατούν πιο αρνητικές στάσεις απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες και γυναίκες (Whitley, 2009). Οι έντονα θρησκευόμενοι εσωτερικεύουν τις αντιρρήσεις της θρησκείας τους και θεωρούν την ομοφυλοφιλία τους ως ανήθικη. Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες έχουν θεωρηθεί ως πιο αμαρτωλές από ομοφυλόφιλους άνδρες λόγω του τρόπου που βλέπει τις γυναίκες η κοινωνία δηλαδή ως τροφοί (nurturers), μητέρες και δωρητές της ζωής (Lowe, 2009).

Φαίνεται ότι πρέπει να παρέχεται, στις ομοφυλόφιλες γυναίκες, θετικό περιβάλλον έτσι ώστε να προάγεται η αυξημένη αυτοεκτίμηση. Χρειάζονται ευκαιρίες για θεραπεία με θεραπευτές που αποδέχονται και εκτιμούν τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους. Η θεραπεία πρέπει να ανταποκρίνεται σε θέματα όπως το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη εθνικότητα, και τον εθισμό» (Ettorre, 2005, σελ. 3). Οι γυναίκες πρέπει να έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε ασφαλές θεραπευτικό περιβάλλον όπου μπορούν να εστιάσουν στη δική τους εσωτερικευμένη ομοφοβία και την ντροπή.

Προβλήματα Που Αφορούν Στην Ομοφυλοφιλική Κοινότητα

Στην επόμενη ενότητα θα αναφερθούν στα προβλήματα που αφορούν στην ομοφυλοφιλική κοινότητα ως σύνολο. Συνήθως τα κύρια θέματα είναι κοινά για την ομάδα των σεξουαλικών μειονοτήτων, και οι περισσότερες έρευνες στοχεύουν στη μελέτη όλης της κοινότητας και όχι στις υποομάδες. Ειδικά η γυναικεία ομοφυλοφιλία δεν έχει εξεταστεί τόσο όσο η ανδρική, πιθανά λόγω της ήδη αναφερθείσας αφάνειας. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ομοφυλόφιλοι έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης σε πολλές κοινότητες, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, στον Καναδά αλλά και σε ευρωπαϊκές

χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο ή η Γερμανία. Στην Ελλάδα οι έρευνες αυτού του τύπου είναι δυστυχώς ακόμη περιορισμένες (Ιωαννίδη, 2010). Όπως παρατηρείται, σε όλες τις άλλες μελέτες το περιβάλλον είναι αρνητικό και εχθρικό.

Γενικά Προβλήματα

Το LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual και Transsexual) ή ΛΟΑΤ, έχει γίνει ευρέως μια αποδεκτή ονομασία για τις μειονότητες με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό και το φύλο. Προέρχεται από τις λέξεις Λεσβία, Ομοφυλόφιλος, Αμφιφυλόφιλος και Τρανσέξουαλ (Transgender), ως μέλη μιας ομάδας κοινωνικής μειοψηφίας, που υποφέρουν από διάφορες μορφές κοινωνικό-οικονομικής και πολιτιστικής αδικίας, και είναι πιο πιθανό να βιώσουν τη μη αποδοχή, διακρίσεις, παρενόχληση και βία λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού τους, από εκείνους που αυτοπροσδιορίζονται ως ετεροφυλόφιλοι (Subhrajit, 2014).

Κοινωνικά στρεσογόνοι παράγοντες που επηρεάζουν τους ομοφυλόφιλους και αμφισεξουαλικούς νέους, όπως η λεκτική και σωματική κακοποίηση, έχουν συσχετιστεί με ακαδημαϊκά προβλήματα, φυγή, πορνεία, κατάχρηση ουσιών και αυτοκτονίες (D'Augelli, Pilkington, & Hershberger, 2002; Savin-Williams, 1998).

Κύριος λόγος είναι η ομοφοβία (το φόβο ή το μίσος της ομοφυλοφιλίας). Μερικοί από τους παράγοντες που μπορούν να ενισχύσουν την ομοφοβία είναι ηθικές, θρησκευτικές και πολιτικές πεποιθήσεις της κυρίαρχης ομάδας. Η ανδρική και γυναικεία σεξουαλικότητα περιπλέκεται περισσότερο με την ύπαρξη των διαφυλικών, τρανσέξουαλ και μεσοφυλικών (intersex) ατόμων. Η Ετεροφυλοφιλία δεν θα πρέπει πλέον να θεωρείται δεδομένη. Αυτή η υπόθεση ονομάζεται ετεροσεξισμός (heterosexism), ένα ιδεολογικό σύστημα που αρνείται δυσφημεί και στιγματίζει κάθε μη ετεροφυλοφιλική μορφή συμπεριφοράς ταυτότητας ή σχέσης (Herek, 1990). Ο ετεροσεξισμός είναι μια «προκατειλημμένη πρακτική

επικοινωνίας που καταδικάζει όσους δεν ζουν σύμφωνα με τον ετεροφυλόφιλο τρόπο ζωής» (Nakayama 1998).

Βαθιά ενσωματωμένες ομοφοβικές και τρανσφοβικές στάσεις, συχνά σε συνδυασμό με την έλλειψη επαρκούς νομικής προστασίας, κατά των διακρίσεων, προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, εκθέτουν πολλούς ομοφυλόφιλους, αμφισεξουαλικούς και τρανσεξουαλικούς (LGBT) όλων των ηλικιών και σε όλες τις περιοχές του κόσμου σε κατάφωρες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Συναντάμε διακρίσεις στην αγορά εργασίας, στα σχολεία και στα νοσοκομεία, κακομεταχείριση και αποκλήρυξη από τις οικογένειες. Βλέπουμε σωματικές επιθέσεις, ξυλοδαρμούς, σεξουαλικές κακοποιήσεις, βασανισμούς και φόνους. Περίπου 76 χώρες, οι νόμοι ποινικοποιούν τις συναινετικές σχέσεις, του ιδίου φύλου - εκθέτοντας τα άτομα στον κίνδυνο της σύλληψης, ποινικής δίωξης, φυλάκισης - ακόμα και, σε τουλάχιστον πέντε χώρες, της θανατικής ποινής. (Subhrajit, 2014).

Οι δυσκολίες που μπορούν να αντιμετωπιστούν είναι τεράστιες καθώς, οι ΛΟΑΤ, μεγαλώνουν σε μια κοινωνία όπου η ετεροφυλοφιλία συχνά παρουσιάζεται ως ο μόνος αποδεκτός προσανατολισμός και η ομοφυλοφιλία θεωρείται ως αποκλίνουσα. Η ομοφοβική βία και κακοποίηση συμβαίνει σε τακτική βάση. Στα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ, τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια δεν απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και προστασία σε σχέση με τα ετερόφυλα ζευγάρια. Στην αγορά εργασίας, η πλειοψηφία των LGBT ατόμων εξακολουθούν να κρύβουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους ή να υπομείνουν την παρενόχληση από φόβο μήπως χάσουν τη δουλειά τους. Ιδιαίτερα ευάλωτα είναι τα νέα άτομα που μπορούν να βιώσουν αποξένωση από την οικογένεια και τις φίλίες, παρενόχληση στο σχολείο που, με τη σειρά του, μπορεί να οδηγήσει σε χαμηλή επίδοση ή εγκατάλειψή του, κακή ψυχική υγεία και έλλειψη στέγης (Subhrajit, 2014).

Η περιθωριοποίηση βρίσκεται στον πυρήνα του αποκλεισμού όπου κάποιος δεν μπορεί να ζήσει πλήρη κοινωνική ζωή σε ατομικό, διαπροσωπικό και κοινωνικό επίπεδο. Το στίγμα που συνδέεται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου υποβιβάζει πολλούς ΛΟΑΤ στο περιθώριο της κοινωνίας (Subhrajit, 2014). Η περιθωριοποίηση ξεκινά με την οικογένεια στην οποία γεννήθηκαν. Σύμφωνα με μια μελέτη, περίπου το 30 τοις εκατό των LGBT νεολαίας στις ΗΠΑ έχουν υποστεί σωματική κακοποίηση από μέλη της οικογένειας, λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου, και στην LGBT νεολαία υπολογίζεται να περιλαμβάνονται μέχρι και 40 τοις εκατό του άστεγου πληθυσμού των νέων στην ΗΠΑ (Majd & Reyes, 2009).

Τέτοιες μελέτες δεν υπάρχουν στην Ελλάδα έτσι ώστε να κάνουμε συγκρίσεις, και φυσικά πρέπει να σκεφτούμε ότι η νοοτροπία μας δεν είναι πανομοιότυπη με των άλλων χωρών, η ελληνική οικογένεια και κοινωνία δεν είναι ίδια, οπότε υποθέτουμε ότι ίσως να μην έχουμε πανομοιότυπες αντιδράσεις. Το να ζει κανείς όντας αμφισεξουαλικός ή γκέι σε αγροτικές κοινότητες μπορεί να εντείνει τα συναισθήματα της κοινωνικής απομόνωσης, καθώς υπάρχει έλλειψη ορατότητας (lack of visibility) όπως και δεν υπάρχουν αντίστοιχες οργανώσεις να στηρίζουν τις ανάγκες των ατόμων (D'Augelli & Garnets, 1995).

Συναντάμε, λοιπόν, παιδιά που στην εφηβεία μπορεί να εγκαταλείψουν νωρίτερα το σχολείο, αφήνοντας το σπίτι και την οικογένεια, όπου αισθάνονται αποκλεισμένα από το κοινωνικό σύνολο. Συναντάμε έλλειψη της οικογενειακής και κοινωνικής υποστήριξης και αυτό μπορεί να οδηγήσει στην αλλαγή πόλης ή ακόμη και χώρας για να αποκτηθεί αίσθηση ασφάλειας. Συνήθως, ειδικά στους μουσουλμανικούς τόπους απαγορεύεται να εκδηλωθεί κανείς, συναντάμε απόπειρες αυτοκτονίας λόγω της μη αποδοχής ή ακόμη βεβαισμένες αποφάσεις για γάμο που καταλήγουν σε διαζύγιο.

Ομοφοβία, Στίγμα, Μειονότητα, Άγχος Και Ντροπή

Σύμφωνα με τον Goffman (1963), η κοινωνία δημιουργεί τις κατηγορίες του φυσιολογικού και του μη, και οι άνθρωποι τις χρησιμοποιούν ως σημείο αναφοράς με το οποίο κατηγοριοποιούν τους άγνωστους. Όταν αυτός έχει ένα χαρακτηριστικό που δεν είναι επιθυμητό, τότε το πρόσωπο αυτό θεωρείται ότι είναι αδύναμο, ή μη ανεπαρκές. Όταν τέτοια αδυναμία ή ανεπάρκεια έχει έντονα αποτέλεσμα υποτίμησης, θεωρείται στίγμα.

Οι ομοφυλόφιλες, που είναι γυναίκες με ιδίου φύλου ρομαντικές σχέσεις, υπόκεινται στο στίγμα σε μια κοινωνία που διαποτίζεται από την παραδοχή ότι η ετεροφυλοφιλία είναι το φυσιολογικό και φυσικό.

Ομοφυλόφιλα άτομα, αμφισεξουαλικά και τρανσέξουαλ είναι πιο πιθανό να βιώσουν έλλειψη ανεκτικότητας, διακρίσεις, παρενόχληση και απειλή της βίας λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού τους, από εκείνους που αυτοπροσδιορίζονται ως ετεροφυλόφιλοι. Αυτό οφείλεται στην ομοφοβία. Μερικοί από τους παράγοντες που μπορούν να ενισχύσουν την ομοφοβία σε μεγαλύτερη κλίμακα είναι ηθικές, θρησκευτικές και πολιτικές πεποιθήσεις μιας κυρίαρχης ομάδας. Ζώντας σε ένα ομοφοβικό περιβάλλον πολλοί άνθρωποι LGBT αναγκάζονται να κρύψουν τη σεξουαλικότητά τους, καθώς φοβούνται τις αρνητικές αντιδράσεις και τις συνέπειες της αποκάλυψης των προτιμήσεων (Subhrajit, 2014) Η ομοφοβία εκδηλώνεται σε διάφορες μορφές, από «αστεία» έως και σωματικές επιθέσεις. Οπότε, η προσωπική και θεσμική προκατάληψη εναντίον ομοφυλόφιλων ανδρών και γυναικών συνήθως ονομάζεται ομοφοβία (Herek, 1988). Σύμφωνα με την A.P.A. (2007), ομοφοβία είναι το μίσος και ο φόβος προς τα ομοφυλόφιλα άτομα, που σχετίζεται με προκατάληψη και θυμό απέναντί τους. Αυτό καταλήγει σε διακρίσεις σε τομείς όπως η εργασία, η στέγαση, και τα νομικά δικαιώματα και πολλές, επίσης, καταλήγουν σε βία. Ακραία ομοφοβία μπορεί να καταλήξει σε

δολοφονία (σελ. 448).

Η σεξουαλική προκατάληψη και η ομοφοβία στηρίζονται στο γεγονός ότι ένα βασικό στοιχείο της ταυτότητας του φύλου είναι η ετεροφυλοφιλία, η μόνη κανονιστική σεξουαλικής κατηγορία σε πολλούς πολιτισμούς (Luria & Rose, 1979). Η ομοφυλοφιλία αντιμετωπίζεται συχνά σαν απόκλιση.

Οι Rudman και Glick (2008) θεωρούν ότι υπάρχει μια αυξανόμενη αποδοχή των ομοφυλόφιλων, ιδιαίτερα μεταξύ νεότερων ατόμων που φαίνεται να οδηγεί προς λιγότερο στιγματισμό. Ομοφυλόφιλα και αμφιφυλόφιλα άτομα μπορούν να διαφέρουν σημαντικά ανάλογα με την (κοινωνική) υποομάδα που ανήκουν και την ηλικία. Η χρονική περίοδος κατά την οποία έχει ζήσει κανείς ή / και που αποκαλύπτει την ταυτότητα του μπορεί να διαμορφώσει βαθύτατα εσωτερικές διεργασίες, όπως το πως θα αυτοχαρακτηρισθεί και πως θα αποκαλύψει την ταυτότητα του, αν θα εμπλακεί στην ανατροφή παιδιών και στην εμπλοκή στα κοινά ή στην πολιτική (Fassinger & Arseneau, 2007).

Το να ζει κανείς σε μια ετεροσεξιστική κοινωνία δημιουργεί αναπόφευκτα προκλήσεις για άτομα που δεν έχουν την ίδια κατεύθυνση. Πολλοί ομοφυλόφιλοι άνδρες και γυναίκες, αλλά και αμφισεξουαλικοί, αντιμετωπίζουν κοινωνικό στίγμα, ετεροσεξισμό, βία και διακρίσεις (Herek, 2009; Mays & Cochran, 2001; I. H. Meyer, 2003). Το στίγμα ορίζεται ως μια αρνητική κοινωνική συμπεριφορά ή κοινωνική αποδοκιμασία που κατευθύνεται προς ένα ατομικό χαρακτηριστικό, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε προκαταλήψεις και διακρίσεις εις βάρος αυτού του ατόμου (VandenBos, 2007). Ο Herek (1995) ορίζει τον ετεροσεξισμό ως «ένα δεοντολογικό σύστημα που αρνείται, δυσφημεί και στιγματίζει κάθε μη ετερόφυλη μορφή συμπεριφοράς, ταυτότητας, σχέσης ή κοινότητας» (σελ. 321).

Όπως αναφέρει ο DiPlacido (1998) οι προκλήσεις αυτές μπορούν να προκαλέσουν

άγχος του να ανήκει σε μια μειοψηφία για τα ομοφυλόφιλα και αμφισεξουαλικά άτομα που μπορεί να γίνει ανεκτό μόνο όταν δεν αποκαλύπτουν την σεξουαλική τους ταυτότητα (closeted). Αυτό το στρες του να ανήκει σε μια μειοψηφία, μπορεί να το βιώσει κανείς με τη μορφή της συνεχιζόμενης καθημερινής ενόχλησης (π.χ., με το να ακούς αστεία που κοροϊδεύουν τους ομοφυλοφίλους) ή και με πιο σοβαρά αρνητικά γεγονότα (π.χ. απώλεια εργασίας ή στέγασης, ή της επιμέλειας των παιδιών, σωματική και σεξουαλική κακοποίηση (DiPlacido, 1998). Σύμφωνα με μια μελέτη από τον Herek (2009), θυματοποίηση εναντίων των ομοφυλόφιλων βιώνεται κατά περίπου 1 στις 8 ομοφυλόφιλες και αμφιφυλόφιλες γυναίκες και κατά περίπου 4 στους 10 άνδρες στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στίγμα με βάση το οποίο γίνονται παρεκτροπές, βία και διακρίσεις μπορεί να οδηγήσει σε «αντιληπτό στίγμα,» μια συνεχή υποκειμενική αίσθηση της προσωπικής απειλής για την ασφάλεια και την ευημερία κάποιου (Herek, 2009).

Σε μια από τις πρώτες ερευνητικές εργασίες, με δείγμα πάνω από 2000 ομοφυλόφιλων ατόμων στις Η.Π.Α., περισσότεροι από 90% των ανδρών ομοφυλοφίλων και 75% των γυναικών δήλωσαν ότι έχουν κακοποιηθεί λεκτικά λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού τους (National Gay Task Force, 1984). Επίσης, στην ίδια έρευνα, περισσότερο από τους μισούς άνδρες και το ένα τρίτο των γυναικών, δήλωσε πως απειλήθηκε με σωματική βία, ενώ το ένα πέμπτο και το ένα δέκατο ανδρών και γυναικών ομοφυλόφιλων αντίστοιχα ότι τελικά είχαν πέσει θύμα βιαιοπραγίας, λόγω της σεξουαλικότητάς τους. (Αδράσκελα, 2002).

Θυματοποίηση και διακρίσεις εναντίων των ομοφυλόφιλων έχουν συσχετιστεί με προβλήματα ψυχικής υγείας και δυσφορίας (Cochran, Sullivan, & Mays, 2003; Gilman et al., 2001; Herek, Gillis, & Cogan, 1999; Mays & Cochran, 2001; I. H. Meyer, 1995).

Εξίσου σημαντικό είναι, κατά τη δημιουργία μιας ομοφυλόφιλης ή αμφιφυλόφιλης

ταυτότητας, σε πλαίσια όπου κυριαρχεί το ακραίο στίγμα, το ότι τα περισσότερα άτομα έχουν εσωτερικεύσει αυτές τις αρνητικές στάσεις απέναντι στη μη-ετεροφυλοφιλία (Szymanski, Kashubeck-West, & Meyer, 2008a). Οι Szymanski, Kashubeck-West, και Meyer (2008b) αξιολόγησαν την εμπειρική βιβλιογραφία για τον εξωτερικευμένο ετεροσεξισμό των ομοφυλόφιλων ή αμφιφυλόφιλων ατόμων και βρέθηκε ότι η αυξημένη εσωτερίκευση σχετιζόταν με δυσκολίες στην αυτοεκτίμηση, κατάθλιψη, ψυχοκοινωνική και ψυχολογική δυσφορία, προβλήματα στη σωματική υγεία, την οικειότητα, την κοινωνική υποστήριξη, την ποιότητα της σχέσης και την εξέλιξη της σταδιοδρομίας. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς τη φύση του στίγματος που αντιμετωπίζουν οι ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι. Οι ομοφυλόφιλες και αμφιφυλόφιλες γυναίκες, εκτός του ότι αντιμετωπίζουν σεξουαλική προκατάληψη, πρέπει να αντιμετωπίσουν την προκατάληψη και τις διακρίσεις που τίθενται αφού ζουν σε έναν κόσμο όπου ο σεξισμός συνεχίζει να ασκεί διάχυτη επιρροή (APA, 2007).

Ο Greene (1994) σημείωσε ότι οι σωρευτικές επιπτώσεις των ετεροσεξισμού, του σεξισμού και του ρατσισμού μπορεί να θέσει τις ομοφυλοφιλικές, αμφισεξουαλικές και φυλετικές μειονότητες σε ιδιαίτερο κίνδυνο για το άγχος. Οι Gedro, Cervero, και Johnson-Bailey (2004) επισήμαναν ότι "το να είσαι προσανατολισμένος προς το ίδιο φύλο σε μια κοινωνία που υποστηρίζει την παραδοχή της ετεροφυλοφιλίας είναι ένα στίγμα» (σελ. 181). Ο Hatzenbuehler (2009) σημείωσε ότι το κοινωνικό στίγμα της ομοφυλοφιλίας, που διαιωνίζει χρόνιες διακρίσεις και απόρριψη των σεξουαλικών μειονοτήτων, οδηγεί σε υπερεπαγρύπνηση των ατόμων σε σχέση με την κοινοποίηση, ή την παραδοχή της σεξουαλικής ταυτότητας. Το να προσέχει κανείς τη συμπεριφορά του, την ομιλία, και τους μανιερισμούς, που μπορούν να χρησιμεύσουν ως σήματα της σεξουαλικής ταυτότητας, είναι φορέας ψυχικής και συναισθηματικής πίεσης. Αν δεν ήταν στίγμα το να ανήκεις σε μια σεξουαλική μειονότητα το άγχος γύρω από την αποκάλυψη δεν θα υπήρχε. Ως εκ

τούτου, ο στιγματισμός οδηγεί σε διαπραγμάτευση της ταυτότητας και οι αποφάσεις σε σχέση με την αποκάλυψη την οδηγούν σε άγχος. Η Gedro (2014) παραθέτει τις παρατηρήσεις του Borden (2007) ότι «παρά την σύγχρονη αντίληψη μας για τον αλκοολισμό ως ασθένεια, και μια αυξανόμενη αποδοχή των ομοφυλόφιλων ατόμων στην κοινωνία μας, το στίγμα κατά της ομοφυλοφιλίας και του αλκοολισμού παραμένουν ισχυρές» (σελ. 1-2).

Ρατσισμός / Μπούλιν / Γκέτο

Η ομοφυλοφιλία είναι από καιρό συνώνυμη με την προκατάληψη και τις διακρίσεις, και πολλές ομοφυλόφιλες γυναίκες έχουν υποβληθεί σε πρακτικές διακρίσεων που τροφοδοτούνται από την ομοφοβία. Η ιστορία είναι συνδεδεμένη με διακρίσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σε βάρος των ομοφυλόφιλων ανδρών και γυναικών (Ricks, 2012).

Η Ricks (2012) εξιστορεί ότι στη μεσαιωνική και νεότερη ιστορία, οι ομοφυλόφιλες γυναίκες θεωρούνταν μάγισσες και καίγονταν στην πυρά. Στη Ναζιστική Γερμανία διώκονταν με φρικτούς τρόπους τόσο οι ομοφυλόφιλοι άνδρες όσο και οι γυναίκες. Οι άντρες ήταν αναγκασμένοι να φορούν ροζ τρίγωνα έτσι ώστε να ξεχωρίζουν, φυλακίζονταν και τους περίμενε η εκτέλεση λόγω του ομοφυλοφιλικού προσανατολισμού τους, καθώς και οι γυναίκες συλλαμβάνονταν και καταδικάζονταν σε στρατόπεδα όπου οι άλλοι άνδρες, κάθε φορά που βίαζαν μια γυναίκα είχαν αμοιβή σε είδος, ένα μπουκάλι σναπ/λικέρ. (Blackwell, Ricks & Dziegielewski, 2005).

Το να καθοριστεί ο τρόπος με τον οποίο οι ομοφυλόφιλες επηρεάζονται από την καταπίεση και τις διακρίσεις στη ζωή τους, είναι ένα θέμα που δεν έχει πλήρως διερευνηθεί. Οι σεξουαλικές συμπεριφορές που αποκλίνουν από τον κανόνα που έχει καθορίσει η κοινωνία, έχουν συχνά προκαλέσει μια ισχυρή αρνητική απόκριση, με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των ανθρώπων να αισθάνονται ότι απειλούνται. Τα άτομα που

ανήκουν στην μειοψηφία γίνονται αντικείμενο φόβου και χαρακτηρίζονται ως σατανικά. Γίνονται συγκεκριμένες προσπάθειες για να ελεγχθούν και να εξαλειφθούν. Στη δυτική κοινωνία, οποιοδήποτε είδος σεξουαλικού προσανατολισμού, εκτός από την ετεροφυλοφιλία, έλξη προς κάποιον του αντίθετου φύλου, είναι συνήθως αντιληπτή ως απαράδεκτη/μη αποδεκτή. Ο ετεροσεξισμός ορίζεται ως ένα σύνολο παραδοχών και πρακτικών που χρησιμεύουν για την προώθηση της ετεροφυλοφιλίας, και οι θεωρεί ότι η μόνη έγκυρη "κανονικές" και "φυσικές" σχέσεις είναι ετεροφυλόφιλη (Blackwell, Ricks & Dziegielewski, 2005).

Παρενόχληση Των ΛΟΑΤ Μαθητών Σε Σχολεία, Κακή Οικονομική Κατάσταση Και Διακρίσεις Στο Χώρο Εργασίας.

Οι ΛΟΑΤ μαθητές αντιμετωπίζουν παρενόχληση στα σχολεία. Το να είσαι έφηβος είναι αρκετά δύσκολο από μόνο του αλλά το να υπάρχει και ο φόβος ότι μπορεί κάποιος να σε κοροϊδέψει ή να σε χλευάσει για αυτό που είσαι, στο σχολείο - σε ένα χώρο που τα παιδιά θα έπρεπε να αισθάνεται κανείς ασφαλής - είναι ακόμη πιο δύσκολο. Γκέι, αμφισεξουαλικοί και τρανσεξουαλικοί (LGBT) μαθητές παρενοχλούνται καθημερινά στο σχολείο. Ακόμη και η υπόνοια του να είναι κανείς διαφορετικός, μπορεί να προκαλέσει τέτοιες αντιδράσεις. Σύμφωνα με την Sara Kost (2010). Μελέτες που έχουν γίνει από το Gay, Lesbian, and Straight Education Network (GLSEN) αναφέρουν ότι περίπου 9 από τους 10 ΛΟΑΤ μαθητές αντιμετωπίζουν παρενόχληση.

Εκτός από την ομοφοβία, οι ΛΟΑΤ μπορεί να αντιμετωπίζουν τον ρατσισμό και τη φτώχεια σε καθημερινή βάση. Οι διακρίσεις στο χώρο εργασίας είναι ένας σημαντικός παράγοντας για τις διαφορές στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση των LGBT ατόμων. Οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες σε μεγάλο μέρος οφείλονται σε διακρίσεις στο χώρο εργασίας. Η προκατάληψη προκαλεί άμεσα την εργασιακή αστάθεια και αλλαγές με

αποτέλεσμα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας και φτώχειας, όπως και το μισθολογικό χάσμα μεταξύ γκέι και στρέιτ (Subhrajit, 2014).

Για τους ανθρώπους που έχουν ανατραφεί να πιστεύουν ότι η ομοφυλοφιλία είναι λάθος, η συνειδητοποίηση ότι θα μπορούσαν να είναι ομοφυλόφιλοι μπορεί να προκαλέσει αισθήματα ντροπής και απέχθεια προς τον ίδιο τον εαυτό τους, πράγμα που οδηγεί σε χαμηλή αυτοεκτίμηση. Το να καταπνίγεις την ομοφυλοφιλία σημαίνει ότι αρνείσαι ένα σημαντικό μέρος της ταυτότητας σου, με σοβαρές επιπτώσεις στη ζωή και τις σχέσεις. Επιπλέον, το δίλημμα της αποκάλυψης ή όχι μπορεί να προκαλέσει μια μεγάλη προσωπική αγωνία. Όσοι παίρνουν την απόφαση να δηλώσουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό μπορούν να αντιμετωπίσουν την προκατάληψη και τις διακρίσεις από την οικογένεια, τους φίλους τους, καθώς επίσης και από την ευρύτερη κοινωνία. Η ομοφοβία μπορεί να προκαλέσει ακραία ζημία και αναστάτωση στη ζωή των ανθρώπων (Subhrajit, 2014). Στην εργασία συναντάμε ομοφυλόφιλους άνδρες και οι γυναίκες να έχουν απορριφθεί από τις θέσεις εργασίας, να απολύονται από τον ιδιωτικό τομέα, και να στερούνται της επιμέλειας των παιδιών τους (Σε Ricks, 2012).

Εμπόδια στην επαγγελματική ανάπτυξη και την επιτυχία των ομοφυλόφιλων και αμφισεξουαλικών περιλαμβάνουν διακρίσεις στις θέσεις εργασίας (Fassinger, 2008) στον μισθό (Badgett, 2003) στην έλλειψη παροχών (π.χ. ιατρική άδεια για οικογενειακά, άδεια πένθους, τη φροντίδα των παιδιών, τα συντροφικά οφέλη που απολαμβάνουν οι ετεροφυλόφιλοι (Fassinger, 2008) το εχθρικό κλίμα στο χώρο εργασίας (Ragins, Singh, και Cornwell, 2007) στερεότυπα στη δουλειά, επαγγελματικούς περιορισμούς, όπως να γίνεις στρατιωτικός ή κληρικός (Fassinger, 2008). Το πιο εμφανές πρόβλημα για τους εργαζόμενους ομοφυλόφιλους και αμφιφυλόφιλους σε ένα περιβάλλον που υπάρχει το σεξουαλικό στίγμα είναι το πως μπορεί να καταφέρει να διαχειριστεί την κανείς τη σεξουαλική του ταυτότητα. (Croteau et al., 2008). Παρά το γεγονός ότι οι έρευνες δείχνουν

ότι η αποκάλυψη της ταυτότητας συνδέεται με περισσότερα θετικά αποτελέσματα για την ψυχική υγεία από ό,τι η απόκρυψή της (βλ. Herek & Garnets, 2007), πολλοί ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι εργαζόμενοι υιοθετούν στρατηγικές διαχείρισης της ταυτότητας έτσι ώστε να προστατευτούν από τις πραγματικές ή αναμενόμενες διακρίσεις στο χώρο της εργασίας (Croteau et al., 2008).

Οι στρατηγικές απόκρυψης ταυτότητας, όμως, έχουν ψυχολογικό τίμημα, συμπεριλαμβανόμενης και της συνεχούς επαγρύπνησης για την ανταλλαγή προσωπικών πληροφοριών, διαχωρισμό της προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, το να αισθάνεται κανείς ανέντιμος ή αφανής, την απομόνωση από την κοινωνική και επαγγελματική ομάδα των συναδέλφων, έλλειψη υποστήριξης που θα μπορούσε να έχει, καθώς και την επαγγελματική εξουθένωση από το άγχος της απόκρυψης ταυτότητας (βλέπε Croteau et al, 2008, Fassinger, 2008).

Λαμβάνοντας υπόψη τον προσωπικό χαρακτήρα της σεξουαλικότητας θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός και το εργασιακό περιβάλλον δεν συσχετίζονται. Αυτό, όμως, δεν ισχύει στην πράξη. Το να είσαι ομοφυλόφιλος έχει αντίκτυπο που πηγαίνει πολύ πιο πέρα από την προσωπική ζωή (Troiden, 1989), όπως το να ζεις σε ένα περιβάλλον που σιωπηρά οι περισσότεροι υποθέτουν το δεδομένο της ετεροφυλοφιλίας, και στο οποίο η ομοφυλοφιλία είναι στιγματισμένη. Αυτό έχει πολλές συνέπειες.

Μελέτες έδειξαν ότι, λόγω της ποικιλίας των ερευνητικών σχεδίων, μπορεί να εξαχθούν συμπεράσματα μόνο με πολύ προσοχή. Οι περισσότερες από αυτές τις μελέτες εξέτασαν τη συχνότητα των διακρίσεων με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό. Αυτές οι μελέτες δείχνουν ότι οι διακρίσεις στο χώρο εργασίας είναι διάχυτες. Οι αρνητικές ενέργειες προς τους εργαζομένους λόγω της ομοφυλοφιλικού προσανατολισμού τους

αναφέρθηκε από το 25% στο 66% των συμμετεχόντων σε αυτές τις μελέτες. Σύμφωνα με τον Croteau (2008), οι μελέτες δείχνουν επίσης ότι ο φόβος του να περιμένει κανείς τις διακρίσεις είναι διάχυτος.

Μελέτη ολλανδικού εργατικού συνδικάτου, το οποίο στελεχώνεται από 5000 μέλη που εργάζονται για την τοπική αυτοδιοίκηση και στον τομέα της υγείας ασχολήθηκε με το ζήτημα (Sandfrord και Bos, 1998). Η μελέτη έδειξε ότι ο τρόπος με τον οποίο οι ομοφυλόφιλοι εργαζόμενοι βιώνουν τη δουλειά τους διέφεραν σταθερά από εκείνη των ετεροφυλόφιλων ατόμων. Κάθε φορά που υπήρχαν διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων, ήταν εις βάρος των ομοφυλόφιλων. Εκείνοι, βιώνουν τις σχέσεις με τους συναδέλφους και τη διοίκηση ως λιγότερο θετική, και απολαμβάνουν λιγότερης κοινωνικής υποστήριξης από τους συναδέλφους. Η αίσθηση αποδοχής του τρόπου ζωής, ήταν χαμηλότερη μεταξύ των ομοφυλόφιλων εργαζόμενων σε σχέση με τους ετεροφυλόφιλους συνομήλικους τους.

Οι ομοφυλόφιλοι παρουσίασαν περισσότερα συμπτώματα επαγγελματικής εξουθένωσης από τους ετεροφυλόφιλους ομόλογους τους. Κατά συνέπεια, η συχνότητα των αναρρωτικών αδειών, ήταν υψηλότερη μεταξύ των εργαζομένων ομοφυλόφιλων από ότι μεταξύ των ετεροφυλόφιλων.

Η αποφυγή ενδεχόμενης διάκρισης φαίνεται να είναι ένας αποδεκτός λόγος για να μην αποκαλύψει κανείς τις προτιμήσεις του στο χώρο εργασίας. Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι πιο ανοιχτοί, στο θέμα, εργαζόμενοι βιώνουν μεγαλύτερη συχνότητα διακρίσεων (Badgett, 1996). Η μη αποκάλυψη, όμως, μπορεί να εμπεριέχει άλλου είδους κόστος. Η απόκρυψη του προσανατολισμού ενός ατόμου απαιτεί συνεχή επαγρύπνηση σχετικά με τις προσωπικές πληροφορίες που μπορεί να μοιραστεί κανείς, στην ουσία πρέπει κάποιος να διατηρεί δυο ξεχωριστές ζωές. Επίσης, η μη αποκάλυψη θα μπορούσε να προκαλέσει αίσθημα μη εντιμότητας και αποσύνδεσης ή αποξένωσης από τους

συναδέλφους. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να πάρει την υποστήριξη από άλλους, όταν χρειαστεί, και μπορεί επίσης να επηρεάσει ικανοποίηση από την εργασία και την παραγωγικότητα του ατόμου. Θα μπορούσε επίσης να έχει αρνητικές συνέπειες για τον οργανισμό που δουλεύει κανείς.

Αντίθετα, το να είσαι ανοικτός σε σχέση με την ομοφυλοφιλία, μπορεί να έχει θετικά οφέλη. Ο Herek (1996) διέκρινε τρεις μεγάλες κατηγορίες λόγων για τους οποίους οι άνθρωποι θα μπορούσαν να αποκαλύψουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό: τη βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων, την ενίσχυση της ψυχικής και σωματικής υγείας του ατόμου και το να αλλάξει κανείς τις στάσεις της κοινωνίας.

Σε έκθεση του 1998, με τίτλο: *Income Inflation: The Myth of Affluence Among Gay, Lesbian, and Bisexual Americans*, η οικονομολόγος Lee Badgett σημειώνει ότι LGBT άνθρωποι δεν κερδίζουν περισσότερα από τους ετεροφυλόφιλους. Αντίθετα παρατηρεί ότι σε πολλές περιπτώσεις, τα LGBT άτομα κερδίζουν λιγότερα από τους ετεροφυλόφιλους συναδέλφους τους.

Τα στοιχεία δείχνουν ότι, οι ομοφυλόφιλοι, και αμφιφυλόφιλοι και των δυο φύλων, συχνά μειονεκτούν οικονομικά σε αντίθεση με τους ετεροφυλόφιλους συναδέλφους τους. Σε μια μελέτη του 1995, η Badgett διαπίστωσε ότι οι ομοφυλόφιλοι άνδρες κερδίζουν μεταξύ 11% και 27% λιγότερο από τους ετεροφυλόφιλους. Η έρευνα έχει επίσης έδειξε ότι οι ομοφυλόφιλοι άνδρες που ζουν έχοντας σχέση του ιδίου φύλου κερδίζουν λιγότερα από τους άνδρες σε ετεροφυλόφιλους γάμους (Allegretto & Arthur, 2001). Ο Albelda και οι συνεργάτες του (2009), βρήκαν ότι οι ομοφυλόφιλες οικογένειες ή ζεύγη, είναι πολύ πιο πιθανό να έχουν οικονομική δυσκολία σε σχέση με τα ετερόφυλα παντρεμένα ζευγάρια ή οικογένειες, και ιδίως τα ζεύγη γυναικών ήταν πολύ πιο πιθανό να αντιμετωπίζουν φτώχεια σε σχέση με τα ετερόφυλα ζευγάρια και τις οικογένειες τους.

Στην ίδια κατεύθυνση, οι Elmslie and Tebaldi (2007) διαπίστωσαν ότι οι ομοφυλόφιλοι άνδρες σε διευθυντικές και μη θέσεις εργασίας μπορεί να κερδίζουν έως και 23% λιγότερο από τους ετεροφυλόφιλους συναδέλφους τους.

Παρά το γεγονός ότι οι ομοφυλόφιλοι άνδρες και γυναίκες έχουν την τάση να έχουν πιο υψηλό μορφωτικό επίπεδο από τους ετεροφυλόφιλους συναδέλφους τους (Rothblum, Balsam, & Mickey, 2004), συνεχίζουν να κερδίζουν λιγότερα χρήματα (Factor & Rothblum, 2007, Fassinger, 2008). Οι Badgett (2003) και Fassinger (2008) πρότειναν ότι υπάρχει σημαντική διάκριση στο χώρο εργασίας εναντίον των ομοφυλόφιλων ανδρών και γυναικών.

Ομοφυλόφιλα και αμφισεξουαλικά άτομα έχουν απολυθεί, ή δεν έχουν προαχθεί, λόγω της σεξουαλικής τους προτίμησης, έχουν υποστεί αρνητική αξιολόγηση των επιδόσεων τους στην εργασία και έχουν λάβει, άνιση αμοιβή και οφέλη με βάση γενετήσιο προσανατολισμό τους (Badgett, Lau, Sears, & Ho, 2007).

Υπάρχουν μοναδικές δυσκολίες, στον εργασιακό χώρο, με κύριο λόγο τις επιπτώσεις του σεξουαλικού στίγματος (Herek, 2007; Herek, Gillis, & Cogan, 2009) σε σχέση με τη λήψη επαγγελματικών αποφάσεων, τις επιλογές, το πως εφαρμόζονται και στο τι πετυχαίνει κανείς (Croteau et al.; 2008; Fassinger, 2008).

Προβλήματα Ποινικοποίησης Και Τα Θύματα Των Εγκλημάτων Μίσους Και Της Βίας

Σε ορισμένες χώρες, η ομοφυλοφιλία είναι παράνομη και τιμωρείται με πρόστιμα, όπως φυλάκιση, ισόβια κάθειρξη ακόμη και θανατική ποινή. Στις μουσουλμανικές χώρες, ανεξάρτητα από σουνίτες ή σίιτες, υπάρχει αρνητική στάση απέναντι στους ανθρώπους της ΛΟΑΤ. Το Κοράνι είναι σαφές σχετικά με την ομοφυλοφιλία, και δεν υπάρχει καμία ανοχή για συζήτηση.

Σύμφωνα με την αποστολή του Ισλάμ, ένα OnLine δίκτυο για την ισλαμική διδασκαλία, κάθε μεγάλη ισλαμική σχολή σκέψης θεωρεί το σεξ ανάμεσα σε δύο άνδρες να είναι αμαρτωλό και παράνομο. Ορισμένες σχολές σκέψης πιστεύουν ότι αξίζει σοβαρή σωματική τιμωρία, συμπεριλαμβανομένου του λιθοβολισμού μέχρι θανάτου. Άλλοι την καταδικάζουν με φυλάκιση ή εξορία από το κράτος. Σήμερα, οι κυβερνήσεις που ακολουθούν τον ισλαμικό νόμο διαφέρουν στην τιμωρία που χρησιμοποιείται για τους παραβάτες. Όμως, έχουν υπάρξει περιπτώσεις όπου άνδρες έχουν καταδικαστεί για γκέι σεξ και έχουν σκοτωθεί. Σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση Λεσβιών και Ομοφυλοφίλων, οκτώ κυρίως μουσουλμανικές χώρες, από το 2011, διατηρούν τη θανατική ποινή για ομοφυλοφιλική συμπεριφορά: η Σαουδική Αραβία, το Ιράν, την Υεμένη, το Κατάρ, το Σουδάν, η Σομαλία, η Νιγηρία και η Μαυριτανία. Η κοινότητα LGBT μουσουλμάνων που ζουν στις Ηνωμένες Πολιτείες συνήθως δεν βιώνουν αυτό το είδος της σωματικής τιμωρίας αν και συχνά αντιμετωπίζουν λεκτικές διώξεις και κοινωνικό αποκλεισμό από την παραδοσιακή μουσουλμανική Κοινότητα (Stances of Faiths on LGBT Issues, 2014)

Η προώθηση των δικαιωμάτων των ομοφυλοφίλων έλαβε επίσης ένα τεράστιο βήμα προς τα πίσω στην Ινδία. Σύμφωνα με το Reuters, το Δεκέμβριο του 2011, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ινδίας ανέτρεψε μια απόφαση κατώτερου δικαστηρίου του 2009 που αποποινικοποιούσε το γκέι σεξ στη χώρα, αποκλείοντας έτσι την ομοφυλοφιλία ως αδίκημα. Έτσι παραμένει σε ισχύ η Ενότητα 377 του ποινικού κώδικα της Ινδίας που χρονολογείται από τις τον 19ο αιώνα. Η ομοφυλοφιλία είναι ένα αδίκημα που τιμωρείται με 10 έως και 15 χρόνια φυλάκιση.

Ομοφυλόφιλοι άνδρες και γυναίκες, αμφιφυλόφιλοι και διαφυλικοί είναι στόχοι εγκλημάτων μίσους και βίας. Οι ΛΟΑΤ βιώνουν το στίγμα και τις διακρίσεις σε όλη την διάρκεια ζωής τους, και γίνονται στόχοι σεξουαλικής και σωματικής βίας, παρενόχλησης και εγκλημάτων μίσους. Αυτό μπορεί να είναι ένας πρόσθετος παράγοντας στην

αποσταθεροποίηση της ψυχικής υγείας και ευημερίας των LGBT πολιτών μαζί με την εσωτερικευμένη καταπίεση (oppression), την απομόνωση, την αποξένωση, την απώλεια της οικογενειακής ή κοινωνικής υποστήριξης, και τις επιπτώσεις του ιού HIV και του AIDS σε ορισμένες περιπτώσεις. (Subhrajit, 2014).

Το Πρόβλημα Των Αστεγών.

Ακόμη ένα πρόβλημα που φαίνεται να υπάρχει στο εξωτερικό, αλλά δεν έχουμε πληροφορίες για την Ελλάδα, είναι το πρόβλημα της στέγης. Για παράδειγμα: Εκτιμάται ότι 40-50% της άστεγης νεολαίας που ζουν στους δρόμους της Νέας Υόρκης προσδιορίζεται ως ΛΟΑΤ. Ζουν εκεί επειδή εκδιώχθηκαν από τα σπίτια τους λόγω του προσανατολισμού τους, ή έφυγαν για να ξεφύγουν από μια κακοποιητική κατάσταση (Subhrajit, 2014).

Σύμφωνο Συμβίωσης

Τον Νοέμβριο του 2010, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δήλωσε ότι οποιαδήποτε δημόσιο έγγραφο, συμπεριλαμβανομένων των πιστοποιητικών γέννησης, γάμου πιστοποιητικά, κ.λπ., που εκδίδεται σε μια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) πρέπει να αναγνωρίζεται σε όλα τα υπόλοιπα κράτη. Αυτό θα σήμαινε ότι αν κάποιος παντρεύτηκε στο Βέλγιο ή στην Ισπανία, χώρες που επέτρεπαν τον ομοφυλόφιλο γάμο, μπορούσε να πάει στην Ιταλία ή την Πολωνία, χώρες στις οποίες δεν επιτρεπόταν, και τα τελευταία κράτη θα έπρεπε να αναγνωρίσουν αυτούς τους γάμους (Drescher, 2012). Στην Ελλάδα πλέον το σύμφωνο συμβίωσης υπάρχει αλλά δεν υπάρχει δυνατότητα υιοθεσίας παιδιών. Αυτό οφείλεται στο ότι δεν έχει επιτρέπεται ο γάμος. Η ισότητα στον γάμο, έχει ένα κομβικό σημείο στο κομμάτι των αλλαγών: Πρέπει να αλλάξει το οικογενειακό δίκαιο. Αν η αλλαγή είναι καθολική, δηλαδή αν ο νόμος γράψει πως ο γάμος είναι η ένωση μεταξύ δυο ατόμων τότε θα επιτραπεί και η τεκνοθεσία.

Θέματα Ψυχολογικής Καταπόνησης Και Ψυχοπαθολογίας

Ψυχολογική καταπόνηση.

Οι ΛΟΑΤ (LGBT) αντιμετωπίζουν το στίγμα της διαφορετικότητας, διακρίσεις και παρενόχληση στην καθημερινή τους ζωή. Οι περισσότεροι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους συμπεριφορές, ιδιαίτερα όταν έχουν την υποστήριξη της οικογένειας και των φίλων, και όταν συμμετέχουν σε οργανώσεις ή σε ένα υποστηρικτικό κοινωνικό δίκτυο. Ωστόσο, ένας σημαντικός αριθμός των ΛΟΑΤ, ειδικά νεαρής ηλικίας, αντιμετωπίζει τα παραπάνω χωρίς υποστήριξη. Πολλοί αντιμετωπίζουν επίσης επιπλέον άγχος από αρνητικές εμπειρίες, όπως πολύ υψηλά επίπεδα του ομοφοβικού εκφοβισμού στα σχολεία ή σωματικές και φραστικές επιθέσεις. Αυτό έχει, όπως είναι κατανοητό, αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία, οδηγώντας σε σημαντικά επίπεδα ψυχολογικής δυσφορίας, αυτοτραυματισμούς και απόπειρες αυτοκτονίας (Subhrajit, 2014).

Οι ΛΟΑΤ έφηβοι μπορεί να είναι ιδιαίτερα απομονωμένοι, δεδομένου ότι πολλοί προσπαθούν να διερευνήσουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου τους, χωρίς καμία υποστήριξη. Σε μια κρίσιμη περίοδο της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης, στο δρόμο προς την ενηλικίωση, μπορούν να είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι. Συχνά είναι πιο δύσκολο για τους ΛΟΑΤ να ζουν σε αγροτικές περιοχές. Οι πόλεις είναι πιο ευνοϊκές στο να επιτρέπουν την επιλογή ποια κομμάτια της ζωής τους θέλουν να αποκαλύψουν και σε ποιόν π.χ. στην εργασία, στους φίλους, στην οικογένεια, στους γείτονες, ή σε ιατρικές υπηρεσίες. Αυτό είναι πιο δύσκολο σε αγροτικές περιοχές όπου αν κάποιος μάθει κάτι το πιο πιθανό είναι το «νέο» να μαθευτεί γενικότερα. Για αυτό όσοι μένουν σε πιο απομονωμένες περιοχές, μπορεί να είναι πιο πιθανό να εγκαταλείψουν τον τόπο γέννησης τους από το γενικό πληθυσμό. (Subhrajit, 2014)

Ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι άνδρες και γυναίκες είναι πιο πιθανό να

εμφανίσουν κατάθλιψη και άγχος σε σχέση με τους ό,τι ετεροφυλόφιλους. Αυτά τα συναισθήματα μπορεί να περιλαμβάνουν έντονη θλίψη, άγχος, μοναξιά, δυσφορία σε κοινωνικές καταστάσεις, και το συναίσθημα του να είναι συντετριμμένος/εγκλωβισμένος (Subhrajit, 2014).

Οι ψυχικές διαταραχές δεν είναι συμπτώματα του σεξουαλικού προσανατολισμού, αλλά μάλλον είναι τα συμπτώματα της προκατάληψης ή του φόβου για την προκατάληψη. Πιθανότατα λόγω της βίας, της κοινωνικής απόρριψης και απομόνωσης, η LGBT κοινότητα βιώνει υψηλότερα ποσοστά άγχους, συναισθηματικές ή διαταραχές χρήσης ουσιών όπως και αυτοκτονικού ιδεασμού, στα άτομα ηλικίας 15-54 (Cochran, 2001).

Ο Mayock και οι συνεργάτες του (2009), σε μεγάλης κλίμακας ιρλανδική μελέτη, ανέφεραν ότι οι νέοι ΛΟΑΤ σε σύνολο είναι πιο ευάλωτοι στη ψυχολογική δυσφορία. Αναφέρουν ότι πάνω από το 60% των ερωτηθέντων αποδίδουν άμεσα το στρες και την κατάθλιψη στη μη ετεροφυλόφιλη ταυτότητά τους. Υπάρχει πλήθος στοιχείων που στηρίζει τον ισχυρισμό ότι η κακή ψυχική υγεία μπορεί να είναι ως αποτέλεσμα των ομοφοβικών συμπεριφορών και του ετεροσεξισμού στην κοινωνία που οδηγεί σε μειωμένη αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση και αυξημένο άγχος, ιδιαίτερα για τους νεαρές γκέι γυναίκες.

Ζητήματα Ψυχοπαθολογίας

Οι Hughes, Haas και Avery (1997) βρήκαν παρόμοια επίπεδα στο καταθλιπτικό ιστορικό (όταν ζητήθηκε συμβουλευτική για την κατάθλιψη και τη χρήση των αντικαταθλιπτικών φαρμάκων) μεταξύ των ομοφυλόφιλων και των ετεροφυλόφιλων γυναικών. Ωστόσο, σημαντικά περισσότερος αριθμός ομοφυλόφιλων γυναικών ανέφεραν ιστορίες απόπειρες αυτοκτονίας και χρήση θεραπείας από ό, τι οι ετεροφυλόφιλες γυναίκες. Μια μελέτη στην Ολλανδία βρήκε συχνότερα ποσοστά συναισθηματικών διαταραχών και

άλλων ψυχιατρικών ζητημάτων μεταξύ των ομοφυλόφιλων γυναικών (Sandfort και συν., 2001).

Μάλιστα σε γενικές γραμμές η έρευνα της Crothers και των συνεργατών της (2008) βρήκε περισσότερες ομοιότητες παρά διαφορές μεταξύ των ομοφυλόφιλων και των ετεροφυλόφιλων γυναικών. Παρόλα αυτά κάποια διαφορετικά «μοτίβα» (patterns) υπήρχαν μεταξύ των δυο δειγμάτων. Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες ανέφεραν μεγαλύτερη ποσότητα, συχνότητα και λιγότερη αποχή από τη χρήση του αλκοόλ, πράγμα που συμφωνεί με την προηγούμενη βιβλιογραφία, παρότι η διαφορά δεν είναι στατιστικά σημαντική.

Μελέτη του 2006 (Koh και Ross) εξέτασε θέματα ψυχικής υγείας μεταξύ γυναικών με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό. Η έρευνα ήταν ανώνυμη και χορηγήθηκε σε 33 περιοχές των Ηνωμένων Πολιτειών. Στο δείγμα ($N = 1304$) περιλαμβάνονται οι ομοφυλόφιλες ($n = 524$), αμφιφυλόφιλες ($n = 143$) και ετεροφυλόφιλες γυναίκες ($n = 637$). Φάνηκε πως όχι μόνο ο σεξουαλικός προσανατολισμός επηρέαζε την πιθανότητα να βιωθεί συναισθηματικό στρες, αλλά και η αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού σε μία αμφιφυλόφιλη ή ομοφυλόφιλη επηρέαζε την πιθανότητα να έχει ή να είχε προβλήματα ψυχικής υγείας. Οι αμφιφυλόφιλες και οι ομοφυλόφιλες βιώνουν περισσότερο συναισθηματικό στρες, όπως και οι έφηβοι από ό,τι οι ετεροφυλόφιλες γυναίκες. Οι αμφιφυλόφιλες γυναίκες είχαν περισσότερες από διπλάσιες πιθανότητες να είχαν μια διατροφική διαταραχή σε σύγκριση με τις ομοφυλόφιλες. Επίσης, εάν δεν είχε γίνει η αποκάλυψη της σεξουαλικής ταυτότητας υπήρχαν 2-2,5 φορές περισσότερες πιθανότητες να εμφανιστεί αυτοκτονικός ιδεασμός, κατά τους τελευταίους 12 μήνες, όπως και να υπήρχε μια απόπειρα αυτοκτονίας σε σύγκριση με τις ετεροφυλόφιλες γυναίκες. Η ψυχοθεραπεία για την κατάθλιψη χρησιμοποιείται πιο συχνά στις ομοφυλόφιλες γυναίκες. Αυτή είναι μία από τις λίγες μελέτες που συγκρίνει τις ομοφυλόφιλες, τους αμφιφυλόφιλες και ετεροφυλόφιλες γυναίκες. (Koh και Ross, 2006).

Επίσης η Crothers και οι συνεργάτες της (2008) υπέθεσαν ότι θα έβρισκαν διαφορές στις διαγνώσεις και στο κλινικό ιστορικό μεταξύ ομοφυλόφιλων και ετεροφυλόφιλων γυναικών και πως θα συναντούσαν πιο συχνά καταθλιπτική διαταραχή και φαρμακευτική αγωγή στην πρώτη ομάδα. Η υπόθεση αυτή ήταν κατά κύριο λόγο σωστή και υποστηρίζει μια σειρά από προηγούμενες μελέτες που έχουν δείγμα μη κλινικούς πληθυσμούς (Crothers και συν., 2008). Σε αυτές είχαν αναφερθεί ποσοστά κατάθλιψης μεταξύ ομοφυλόφιλων τα οποία κυμαίνονταν από 33% (Bradford και συν., 1994) σε 66% (Trippett, 1994), ανάλογα με τη μεθοδολογία της έρευνας και τον τρόπο λήψη δεδομένων (Kerr και Emerson, 2004).

Σύμφωνα με τα πρότυπα CES-D (Center for Epidemiologic Studies Depression Scale, Radloff, 1977), υπήρξαν περισσότερες ομοφυλόφιλες γυναίκες με κατάθλιψη στο δείγμα από τον γενικό πληθυσμό, πράγμα που έχει βρεθεί να είναι αληθινό και σε προηγούμενες μελέτες. Τα ευρήματα αυτά σχετίζονται με τις μεταβλητές που συναντάμε στις ομοφυλόφιλες γυναίκες, όπως η εσωτερικευμένη καταπίεση και ομοφοβία. (Szymanski & Kashubeck-West, 2008) αλλά και εξωτερικοί παράγοντες, όπως η αντίδραση στην απόρριψη και τις διακρίσεις (Rosario και συν., 2009; Ryan και συν, 2009.). Σε αυτό το δείγμα, οι ομοφυλόφιλες γυναίκες σε σταθερές σχέσεις ήταν λιγότερο πιθανό να είναι καταθλιπτικές, και όσο πιο μακροχρόνια η σχέση τόσο λιγότερη η κατάθλιψη (Barnard, 2009). Η κοινωνική υποστήριξη επίσης βρέθηκε να είναι υψηλότερη σε εκείνες τις γυναίκες που είχαν σε σταθερές (committed) σχέσεις.

Εξαρτήσεις

Οι ΛΟΑΤ άνθρωποι είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιούν αλκοόλ, καπνού και άλλων ναρκωτικών ουσιών σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό, είναι λιγότερο πιθανό να κόψουν τη χρήση, αναφέρουν υψηλότερα ποσοστά προβλημάτων κατάχρησης ουσιών, και είναι πιο

πιθανό να συνεχίζουν την κατανάλωση αλκοόλ σε μεγαλύτερη ηλικία. Οι ΛΟΑΤ χρησιμοποιούν αυτές τις ουσίες για τους ίδιους λόγους με όλους, αλλά η πιθανότητα για κάτι τέτοιο ενισχύεται από το στρες που μπορεί να βιώνει κανείς προσωπικά και πολιτιστικά λόγω των αντι-γκέι προκαταλήψεων. Επίσης, τόπος κοινωνικοποίησης και συνάντησης είναι τα μπαρ, και υπάρχει στοχευμένη διαφήμιση για τον καπνό και το αλκοόλ από τις επιχειρήσεις σε ομοφυλόφιλα άτομα (στις Η.Π.Α. πάντα). Σημαντικός λόγος μπορεί να είναι και η εσωτερικευμένη ομοφοβία, μια μορφή αυτο-περιορισμού, αυτό-αποστροφής μια σημαντική έννοια για την κατανόηση του πώς μπορεί να αναπτυχθεί η κατάχρηση ουσιών. (Subhrajit, 2014)

Ο Brewer (2006) χαρακτηρίζει τον αλκοολισμό ως ένα δυσπροσαρμοστικό πρότυπο κατανάλωσης που οδηγεί σε μεγάλα σωματικά, ψυχολογικά, και κοινωνικά προβλήματα. Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του αλκοολισμού είναι η ανικανότητα να σταματήσει η κατανάλωση εφόσον έχει αρχίσει. Η χρήση επηρεάζει/ταλαιπωρεί τα άτομα που δεν μπορούν να σταματήσουν την κατανάλωση αλκοόλ παρά τις συνεχείς αρνητικές επιπτώσεις σε κάθε πτυχή της ζωής τους (Brewer, 2006).

Όταν συγκρίνουμε ετεροφυλόφιλες και ομοφυλόφιλες γυναίκες, μπορούν να χρησιμοποιήσουν το αλκοόλ και παράνομες ουσίες σε μεγαλύτερο βαθμό, και μπορεί να εμφανίσουν μεγαλύτερη ψυχιατρική συμπτωματολογία. (Crothers και συν., 2008).

Ο αλκοολισμός είναι ένα πρόβλημα στις Ηνωμένες Πολιτείες μεταξύ του γενικού πληθυσμού (Gedro, Mercer, και Iodice, 2012) και είναι ιδιαίτερο θέμα στο γυναικείο ομοφυλόφιλο πληθυσμό. Οι ομοφυλόφιλες αντιμετωπίζουν προκλήσεις στο να δημοσιοποιήσουν την ταυτότητα τους, στο να διαπραγματευτούν τη ζωή η οποία δεν είναι ίδια με του γενικού πληθυσμού και να συσχετιστούν με τα άτομα της κοινότητας (Ettore, 2005; Gedro, 2006).

Ως διπλή (τουλάχιστον) μειονότητα, και μέρος μιας ιστορικά στιγματισμένης ομάδας πληθυσμού στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι ομοφυλόφιλες αντιμετωπίζουν είδη πιέσεων που περιλαμβάνουν τον ετεροσεξισμό, την ομοφοβία, τον σεξισμό και την έλλειψη ορατότητας (invisibility). Αυτοί οι παράγοντες, που περιθωριοποιούν τις ομοφυλόφιλες, είναι καταλυτικοί στη χρήση και κατάχρηση και στον αλκοολισμού μεταξύ του πληθυσμού (Gedro, 2014). Τέτοιοι παράγοντες όπως η περιθωριοποίηση, ο στιγματισμός και το στρες τοποθετούν τις ομοφυλόφιλες γυναίκες σε υψηλότερους κινδύνους για τον αλκοολισμό από το γενικό πληθυσμό. (Gedro, 2014). Επίσης χρήση οποιασδήποτε ουσίας, όπως το αλκοόλ, είναι ένας άλλος τρόπος που οι γυναίκες προσπαθούν να ανταπεξέλθουν στην κατάθλιψη και το άγχος. Πολυάριθμες μελέτες έχουν βρει σχέση μεταξύ της κατάθλιψης και της χρήσης αλκοόλ στις γυναίκες. Λίγα είναι γνωστά, ωστόσο, για τη σχέση μεταξύ της κατάθλιψης και της χρήσης αλκοόλ από ομοφυλόφιλες. Ο Bostwick και οι συνεργάτες (2005) του εξέτασαν την επικράτηση της κατάθλιψης και τα συμπτώματα εξάρτησης από το αλκοόλ, καθώς και τη συνύπαρξη των δύο αυτών προβλημάτων σε ένα μεγάλο δείγμα γυναικών που αυτό-προσδιορίζονταν ως ομοφυλόφιλες. Τα συμπτώματα εξάρτησης από το αλκοόλ το προηγούμενο έτος συσχετίζονταν τόσο με την κατάθλιψη το προηγούμενο έτος αλλά και με τη κατάθλιψη στη διάρκεια όλης της ζωής. Η νεαρότερη ηλικία ήταν ο ισχυρότερος προγνωστικός δείκτης της συν-εμφάνισης της κατάθλιψης και των συμπτωμάτων εξάρτησης από το αλκοόλ (Bostwick et al, 2005).

Το ποσοστό των γυναικών που αναφέρουν προβλήματα κατάχρησης ουσιών ποικίλει. Περισσότερο από το ένα τρίτο του δείγματος, σε μία έρευνα του Lehmann και των συνεργατών του (1998) ανέφεραν προβλήματα με τα ναρκωτικά και το αλκοόλ. Ο Lehmann και οι συνεργάτες του, διαπίστωσαν ότι οι ομοφυλόφιλες γυναίκες που είχαν βιώσει ως σοβαρή κατάθλιψη, είχαν σημαντικά περισσότερες πιθανότητες να αναφέρουν προβλήματα κατάχρησης ουσιών. Δεκαπέντε τοις εκατό των ερωτηθέντων στο Boston

Lesbian Health Project αυτοπροσδιορίζονταν ως αλκοολικές, και το 29% ανέφεραν ότι είχαν παραστεί στις συναντήσεις των Ανώνυμων Αλκοολικών (Sorensen & Roberts, 1997).

Σε μελέτη της Crothers (2008) και των συνεργατών της, οι ομοφυλόφιλες βρέθηκαν να έχουν υψηλότερη χρήση παράνομων ουσιών σε μικρότερες ηλικίες, αλλά λιγότερο τρέχουσα χρήση. Δεν βρέθηκαν σημαντικές διαφορές για τη χρήση αλκοόλ. Ομοίως, δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στις κλινικές διαγνώσεις (Crothers και συν., 2008). Αρκετές μελέτες έχουν δείξει υψηλότερα ποσοστά αλκοόλ και της χρήσης παράνομων ουσιών μεταξύ των ομοφυλόφιλων σε σύγκριση με τις ετεροφυλόφιλες (Hughes & Wilsnack, 1997). Το γεγονός ότι η ζωή των ομοφυλόφιλων γυναικών ιστορικά έχει οργανωθεί γύρω από τα μπαρ, όπου μπορούν να βρεθούν η μια με την άλλη και να βιώσουν ένα ασφαλές καταφύγιο, υπήρξε ένας σημαντικός παράγοντας που εξηγεί τον κίνδυνο της χρήσης αλκοόλ και της κατάχρησης (Gedro, 2014).

Μια εθνική έρευνα στις Ηνωμένες Πολιτείες διαπίστωσε ότι οι ομοφυλόφιλες είχαν μεγαλύτερη κατανάλωση αλκοόλ τον προηγούμενο μήνα, το προηγούμενο έτος, και γενικότερα στη ζωή, και ήταν πιθανότερο να πίνουν για περισσότερες ημέρες, περισσότερα ποτά και μεγαλύτερες ποσότητες / μερίδες από τις ετεροφυλόφιλες γυναίκες (Cochran και συν., 2000).

Σε ανασκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώθηκε ότι οι ομοφυλόφιλες είχαν λιγότερη αποχή από το αλκοόλ, μεγαλύτερη συνολική χρήση και λιγότερη μείωση της χρήσης αλκοόλ με την ηλικία σε σύγκριση με ετεροφυλόφιλες γυναίκες (Hughes & Eliason, 2002). Σε αντίθεση, ο Heffernan (1998) είχε διαπιστώσει ότι οι ομοφυλόφιλες δεν πίνουν περισσότερο, αλλά ο προβλεπτικός παράγων για τη χρήση ήταν το πόσο συχνά πήγαιναν σε μπαρ.

Αρκετοί παράγοντες έχουν υποτεθεί ότι συμβάλλουν στα υψηλότερα ποσοστά

κατανάλωσης οινοπνεύματος και χρήσης ναρκωτικών στην ομάδα αυτή, μεταξύ των οποίων το ρόλο, όπως αναφέρθηκε, που παίζουν τα μπαρ στην κοινότητα και κοινωνικοποίηση των σεξουαλικών μειονοτήτων. Επίσης, ρόλο παίζει και το άγχος της αντιμετώπισης τόσο της εσωτερικής όσο και εξωτερικής ομοφοβίας (Bloomfield, 1993). Το να ταυτιστεί κανείς με μια σεξουαλική μειονότητα μπορεί να οδηγήσει σε διαπροσωπικές δυσκολίες, θυματοποίηση και απόρριψη από την οικογένειά. Αυτές οι τάσεις μπορεί να συμβάλλουν, με τη σειρά τους, στην ανάπτυξη των ψυχιατρικών διαταραχών, (Cochran, 2001) ή σε αυξημένη πιθανότητα χρήσης ουσιών (Hughes & Eliason, 2002) έτσι ώστε να επέλθει ανακούφιση από την ενδεχόμενη ψυχολογική δυσφορία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο παρελθόν οι αντιλήψεις ήταν διαφορετικές. Οι Saghir και Robins (1973) είχαν θέσει ευθέως ότι οι ομοφυλόφιλες έχουν ποσοστά αλκοολισμού που είναι τρεις φορές μεγαλύτερα από τα ποσοστά του γενικού πληθυσμού. Ωστόσο, τα στοιχεία αντικρούονται λόγω των μεθοδολογικών περιορισμών της μελέτης (Herbert, Hunt, & Dell, 1994; Parks & Hughes, 2005), όπως την πρόσληψη συμμετεχόντων για την έρευνα από τα μπαρ (Bux, 1996, in Green & Feinstein, 2012, σελ. 266). Ακόμα κι αν πιο πρόσφατη έρευνα έχει διαπιστώσει «συνολικά χαμηλότερα ποσοστά μεγάλης κατανάλωσης οινοπνεύματος στις ομοφυλόφιλες» (Parks & Hughes, 2005, σ. 32), οι ομοφυλόφιλες έχουν υψηλότερα ποσοστά προβλημάτων συσχετισμένα με το αλκοόλ (Parks & Hughes, 2005).

Μια θεμελιώδης εξήγηση θα μπορούσε εύλογα να είναι ότι το λόγω του ότι είναι μια μειονότητα στην κοινωνία, δημιουργούνται οι συνθήκες γύρω από τις οποίες οι ομοφυλόφιλες συμμετάσχουν σε συμπεριφορές κατανάλωσης και που μπορεί να οδηγήσουν σε κατάχρηση αλκοόλ και τον αλκοολισμό.

Ειδικά για τους LGBT εφήβους η Πρόληψη Αλκοόλ και τα Άλλα Ναρκωτικά Προβλήματα στην Λεσβιακή και Gay Κοινότητα (Preventing Alcohol and Other Drug

Problems in the Lesbian Gay, 1995) απαριθμεί πέντε παράγοντες κινδύνου κατάχρησης ουσιών

- Αίσθηση του εαυτού ως άνευ αξίας ή κακό.
- Η έλλειψη σχέσεων με υποστηρικτικούς ενήλικες και συνομηλίκους.
- Η έλλειψη εναλλακτικών τρόπων για να δει κανείς τη διαφορετικότητα
- Η έλλειψη πρόσβασης σε πρότυπα για τα συγκεκριμένα παιδιά.
- Η έλλειψη ευκαιριών για να κοινωνικοποιηθούν με άλλους ομοφυλόφιλους εκτός από τα μπαρ.
- Ο κίνδυνος προσβολής από τον ιό HIV.

Συμβουλευτική.

Οι Moses και Hawkins (1982) πιστεύουν ότι μερικοί άνθρωποι έχουν δυσκολία να αυτοπροσδιορίζονται ως γκέι, λόγω του ότι έχουν μάθει και να αποδεχθεί την αρνητική κοινωνική άποψη της ομοφυλοφιλίας και την εφαρμόζουν τόσο στον εαυτό τους όσο και του άλλους που είναι ομοφυλόφιλοι. Εκείνοι που αγωνίζονται να αυτοπροσδιοριστούν, σχεδόν πάντα παλεύουν με την αντίληψή για το τι σημαίνει να είσαι ομοφυλόφιλος, είτε για την ψυχική υγεία ή για το πώς νομίζουν ότι θα πρέπει να ζουν και να δρουν (Σελ. 84).

Το 2000, ο Cabaj δημοσίευσε μια εμπειρική μελέτη που εστιάζει στις κλινικές εκτιμήσεις για τη θεραπεία του εθισμού για τους ομοφυλόφιλους. Σημείωσε ότι η ομοφοβία μπορεί να εξηγήσει την προδιάθεση για την κατάχρηση ουσιών μεταξύ των ομοφυλόφιλων ανδρών και γυναικών, και επίσης οι ψυχοδυναμικοί παράγοντες που συμβάλλουν στη δημιουργία και την ισχυρή επιρροή της εσωτερικευμένης ομοφοβίας μπορεί να εξηγήσουν την προδιάθεση για τη χρήση ουσιών. Προτάθηκε ότι οι ομοφυλόφιλοι και αμφισεξουαλικοί ήταν σε θέση να αποσυνδεθούν από τα συναισθήματά της ντροπής και το άγχος με την κατανάλωση και την κατάχρηση ουσιών.

Στην ψυχοθεραπεία της με ομοφυλόφιλα ζευγάρια γυναικών, η Roth (1989) διαπίστωσε ότι το άγχος μπορεί να παρακινήσει τα ζευγάρια να αναζητήσουν θεραπεία νωρίς στην εξέλιξη της σχέσης τους «όταν χρειάζονται πραγματικά τη θεραπεία λιγότερο από ότι χρειάζεται επιβεβαίωση ότι μπορούν να είναι μαζί. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο θεραπευτής μπορεί να ανακαλύψει ότι ο ρόλος του να είναι κυρίως εκείνη των που επιβεβαιώνει και επικυρώνει τη σχέση» (σελ. 290).

Ένα πρωταρχικό καθήκον για το σύμβουλο είναι να βοηθήσει αυτές τις γυναίκες να βοηθήσουν στο να αλλάξουν τις αρνητικές και ανακριβείς αντιλήψεις τους για τις ομοφυλόφιλες γυναίκες. Ως εκ τούτου, ο σύμβουλος πρέπει να έχει γνώση των πόρων, όπως βιβλία, ομάδες υποστήριξης, εκδηλώσεις της κοινότητας, και την παροχή συμβουλών από άλλους ανθρώπους (Bridges και Croteau, 1994).

Κατά συνέπεια, όταν αναφερόμαστε σε θεραπεία, ο σύμβουλος θα πρέπει να προσπαθήσει να προωθήσει τη διαμόρφωση μιας θετικής ταυτότητας όσον αφορά τον σεξουαλικό προσανατολισμό, βοηθώντας τον πελάτη να αποβάλει τις κοινωνικές αντιλήψεις που υποτιμούν τις σχέσεις του ιδίου φύλου και τα άτομα που συμμετέχουν σε τέτοιες σχέσεις. Επιπλέον, οι σύμβουλοι πρέπει να βοηθήσουν τον πελάτη να αναπτύξει μια ταυτότητα που δεν είναι στενή και περιοριστική, αλλά μάλλον αυθεντική και που μπορεί να περιλάβει την πολυπλοκότητα και τη ρευστότητα γύρω από το σεξουαλικό προσανατολισμό που ο πελάτης ενδέχεται να αντιμετωπίσει. (Bridges και συν., 1994).

Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα της Παρούσας Έρευνας

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια, σε σχέση με τις ομοφυλόφιλες γυναίκες στην Ελλάδα, είχε ως σκοπό να μελετήσει τον τρόπο με τον οποίο έχει βιωθεί ο σεξουαλικός προσανατολισμός και τις επιπτώσεις αυτής της προτίμησης ζωή τους.

Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας γίνεται φανερό, ότι δεν έχουν γίνει αρκετές έρευνες, στον ελλαδικό χώρο που να μελετούν το πως βιώνουν οι ομοφυλόφιλες γυναίκες τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό, και κατά πόσο θεωρούν ότι τις έχει επηρεάσει στην ποιότητα ζωής, στις οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις, στο επάγγελμα και στη δημιουργία μιας οικογενειακής εστίας.

Τα ερευνητικά ερωτήματα, για τα οποία υπήρξε ενδιαφέρον ήταν τα εξής:

- Με ποιόν τρόπο βίωσαν, οι ερωτώμενες, το σεξουαλικό τους προσανατολισμό;
- Ποιες επιπτώσεις είχε και έχει στη ζωή τους;
- Ακόμα, ήταν του ενδιαφέροντος μας να δούμε εάν υπήρξε σχέση με το βίωμα του προσανατολισμού και με τις επιπτώσεις της ηλικίας συνειδητοποίησης.
- Έχει επιπτώσεις ο συγκεκριμένος προσανατολισμός τις σχέσεις στην οικογένεια, στις φίλιες και στον επαγγελματικό χώρο;
- Η σεξουαλική προτίμηση έχει οδηγήσει σε διαφορετική μεταχείριση ή ρατσισμό από τρίτους;
- Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο οι ερωτώμενες προσαρμόζονται σε αυτήν, στις συνήθειες, στον τρόπο κοινωνικοποίησης ή σε ακόμη πιο σημαντικά ζητήματα, όπως μια ενδεχόμενη μετακίνηση σε άλλο τόπο.
- Τέλος, του ενδιαφέροντος μας ήταν και οι σκέψεις για το πως θα επηρεάσει τη ζωή το νέο - για τα δεδομένα της χώρας μας - σύμφωνο συμβίωσής που πιθανότατα θα φέρει αλλαγές στον συγκεκριμένο πληθυσμό.

Μέθοδος

Ποιοτική Έρευνα

Η ποιοτική έρευνα είναι ένα είδος μελέτης της ανθρώπινης συμπεριφοράς που εξελίσσεται σε όλο και πιο διαδεδομένη τα τελευταία χρόνια. Το κύριο ενδιαφέρον των ποιοτικών μεθόδων εστιάζεται στην περιγραφή και κατανόηση της ανθρώπινης εμπειρίας, του πώς βιώνει το κάθε άτομο την πραγματικότητα του, την ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα που έχει. Όπως μας εξηγούν η Ίσαρη και ο Πουρκός (2015), η ποιοτική έρευνα είναι η έρευνα που πραγματοποιείται σε πραγματικές και όχι σε τεχνητές, πειραματικές, ελεγχόμενες συνθήκες. Ο Parker (1995) αναφέρει ότι οι ποσοτικές προσεγγίσεις είναι κατάλληλες για την πραγματοποίηση ερευνών σε ελεγχόμενες, πειραματικές εργαστηριακές συνθήκες, ενώ οι ποιοτικές προσεγγίσεις ταιριάζουν για τη μελέτη των ανθρώπων στον «πραγματικό κόσμο».

Είναι γεγονός ότι μια ποσοτική μέθοδος δεν θα μπορούσε να αποκομίσει πληροφορίες σχετικά με την υποκειμενική εμπειρία, και το συναίσθημα που την ακολουθεί, ενώ αυτό μπορεί να γίνει με λεπτομέρεια, στην ποιοτική μέθοδο. Η ποιοτική μέθοδος προσφέρει μια μοναδική εμπειρία του τρόπου προσέγγισης και κατανόησης των βιωμάτων και της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων στην έρευνα (Ίσαρη και Πούρκος, 2015).

Σημαντική παράμετρος στη διαδικασία της ποιοτικής έρευνας είναι το ζήτημα του αναστοχασμού, δηλαδή έχει σημασία να γίνεται διακριτό πώς τοποθετείται υποκειμενικά ο ερευνητής στην ερευνητική διαδικασία (Ίσαρη και Πουρκός, 2015). Στην ποιοτική έρευνα, η παρουσία του ερευνητή παίζει ενεργητικό ρόλο σε όλα τα στάδια. από τις σχέσεις που έχει με το θέμα της έρευνάς του, τις επιλογές και αποφάσεις που λαμβάνει κάθε στιγμή μέχρι τις σχέσεις που αναπτύσσει με τα υποκείμενα, τη γλώσσα που χρησιμοποιεί, τον τρόπο που αντιμετωπίζει τις εκάστοτε δυσκολίες σχετικά με την καταγραφή, ταξινόμηση,

ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων του και γενικότερα τις επιδράσεις που τυγχάνει να έχει στην όλη ερευνητική διαδικασία (Τσιώλης, 2013). Αυτό δεν είναι ένας παράγων που διαστρεβλώνει τη διαδικασία, αλλά κάτι επιθυμητό: Το να εμπλακεί ο ερευνητής ενεργητικά και να παρατηρήσει το πώς βιώνει το θέμα, τι παρατηρεί και τι συναισθήματα προκαλούνται κατά τη διάρκεια της μελέτης. Κατά συνέπεια ο ερευνητής οφείλει να είναι ενήμερος σε σχέση με τις σκέψεις και προκαταλήψεις του, τις αξίες και τις εμπειρίες καθώς και τις οικογενειακές και κοινωνικές πεποιθήσεις που θεωρεί δεδομένες/αυτονόητες για το θέμα (Ίσαρη και Πουρκός, 2015). Το ίδιο ισχύει και για τους συμμετέχοντες οι οποίοι θα ανταποκριθούν κι εκείνοι με υποκειμενικό τρόπο και που ενδέχεται να μη συμπεριφερθεί φυσικά, γνωρίζοντας ότι κάποιος παρατηρούν τη συμπεριφορά του. Το θέμα της συγκεκριμένης εργασίας, το πώς βιώνεται η διαφορετικότητα στην σεξουαλική προτίμηση είναι ένα θέμα που δεν έχει διερευνηθεί στην ελληνική βιβλιογραφία. Όπως αναφέρουν η Ίσαρη και ο Πουρκός (2015), η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας βοηθά στο να διερευνήσουμε ζητήματα για τα οποία η γνώση που διαθέτουμε είναι πενιχρή ή αμφισβητούμενη, όταν δεν διαθέτουμε επαρκή γνώση, αφορά συγκεκριμένους πληθυσμούς ή ομάδες ή η γνώση που έχουμε δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται κατάλληλα στην πολυπλοκότητα του υπό διερεύνηση θέματος.

Καθώς, όπως αναφέρθηκε, το θέμα με το οποίο ασχολείται η παρούσα εργασία, δεν έχει μελετηθεί ιδιαίτερα στον Ελλαδικό χώρο, μπορεί να υποστηριχθεί πως είναι μια από τις πρώτες προσπάθειες να κατανοηθεί το πώς αντιλαμβάνονται την ποιότητα ζωής και της σχέσης οι Ελληνίδες ομοφυλόφιλες. Τα παραπάνω ενισχύουν την προτίμηση στην ποιοτική έρευνα. Ορισμένα πλεονεκτήματα της ποιοτικής έρευνας, που παραθέτει ο Ιωσηφίδης (2008) είναι: η δυνατότητα να διερευνηθεί το θέμα που έχει επιλέξει ο ερευνητής σε βάθος, το ενδεχόμενο να μελετηθούν φαινόμενα, διαδικασίες και συμπεριφορές που δεν είχαν προβλεφθεί, το γεγονός ότι παρέχει πρόσβαση στην εμπειρία των υποκειμένων, καθώς και

ότι γενικά στην ποιοτική έρευνα αποφεύγονται οι κρίσεις εκ των προτέρων.

Μέσα Συλλογής Δεδομένων: Η Συνέντευξη

Το μέσο συλλογής δεδομένων υπήρξε η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης. Η συνέντευξη είναι ίσως η μέθοδος συλλογής ποιοτικού υλικού που χρησιμοποιείται περισσότερο στις κοινωνικές επιστήμες (Ιωσιφίδης, 2008). Η ημιδομημένη συνέντευξη βασίζεται μεν σε συγκεκριμένες ερωτήσεις, αλλά υπάρχει ένας βαθμός ευελιξίας ως προς την σειρά των ερωτήσεων, την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων, με βάση τον ερωτώμενο, την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση (Ιωσιφίδης, 2008). Είχαμε, λοιπόν τη συνέντευξη (σε βάθος), μια εστιασμένη ατομική συζήτηση, χρησιμοποιώντας ημιδομημένο ερωτηματολόγιο. Στη συγκεκριμένη εργασία δεν χρειάστηκε να γίνουν ιδιαίτερες τροποποιήσεις στη ροή των ερωτήσεων. Υπήρξε η δυνατότητα να εμβαθύνει κάθε ερώτηση και να συζητηθούν περισσότερες εμπειρίες και πληροφορίες. Αυτό συμβαδίζει με την περιγραφή που δίνουν οι Ίσαρη και Πουρκός (2015) ότι το υποκείμενο συμμετέχει ενεργά στην ερευνητική αυτή διαδικασία, καθώς από αυτό σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται η ροή, η κατεύθυνση και τα όρια της συζήτησης και αυτό καθορίζει το τελικό περιεχόμενο της ερμηνείας του ερευνητικού υλικού. Όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν αφού είχε εγκατασταθεί η σχέση μεταξύ της συνεντεύκτριας και της ερωτώμενης, και υπήρξε απόλυτη ελευθερία σε οποιουδήποτε είδους έκφραση ή ακόμη και στη δυσαρέσκεια, εφόσον εμφανιζόταν σε κάποια ερώτηση.

Δείγμα

Το δείγμα συλλέχθηκε μέσω της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας ή αλυσιδωτής δειγματοληψίας (snow-ball or chain sampling). Όπως περιγράφει ο Ιωσιφίδης (2008), ο ερευνητής αρχικά επιλέγει ορισμένα άτομα - κλειδιά από τον πληθυσμό που τον ενδιαφέρει, τα οποία διαθέτουν τα χαρακτηριστικά, τη γνώση και την κοινωνική δικτύωση,

ώστε να τον οδηγήσουν στον εντοπισμό και άλλων μελών του πληθυσμού. Ο όρος «χιονοστιβάδα» αναφέρεται στον ότι το κάθε άτομο που παίρνει μέρος στην έρευνα, συστήνει αλλά άτομα για τις συνεντεύξεις. Στο δείγμα που τελικά θα σχηματιστεί, θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται και άτομα με χαρακτηριστικά διαφορετικά από αυτά των αρχικών πληροφορητών, έτσι ώστε να υπάρχει όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα του φαινομένου (Ιωσηφίδης, 2008). Η στρατηγική αυτή, εφαρμόζεται συνηθώς όταν υπάρχει δυσκολία να εντοπιστούν τα μέλη ενός συγκεκριμένου πληθυσμού (π.χ. άστεγοι, μετανάστες, άτομα που έχουν υποστεί βία ή κακοποίηση κ.α.) ή όταν ο ερευνητής δεν γνωρίζει ποιος έχει τις πληροφορίες που είναι σημαντικές για τη μελέτη του.

Σε σχέση με την ηλικία των ερωτηθέντων, προτιμήθηκε ο περιορισμός σε γυναίκες ενός συγκεκριμένου ηλικιακού γκρουπ. Οι ερωτώμενες είχαν ηλικία μεταξύ 35 ετών και 50 ετών έτσι ώστε να υπάρχει μια σχετική ομοιογένεια, στα βιώματα και στις εμπειρίες τους. Οι πρώτες ερωτηθείσες έφεραν σε επαφή τη συνεντεύκτρια με άλλες και με αυτόν το τρόπο δημιουργήθηκε το δείγμα 11 γυναικών που είχαν ηλικία μεταξύ 35 και 50. Επιπλέον, άλλες δύο γυναίκες συμμετείχαν στις συνεντεύξεις της διπλωματικής μια νεότερη και μια πιο μεγάλη από το κύριο δείγμα. Κατά συνέπεια, υπάρχει και η φωνή των διαφορετικών ηλικιών και εμπειριών. Από τις 13 ερωτώμενες οι 10 βρίσκονταν σε σχέση ενώ όλες έχουν υπάρξει σε μακροχρόνια σχέσεις, που είχαν διαρκέσει από 3 έως και 13 χρόνια. Όλες οι ερωτώμενες εργάζονταν, εκτός από μια, λόγω κατάργησης της ειδικότητας εργασίας της από ηλεκτρονικό υπολογιστή. Για να προχωρήσουμε στην ανάλυση των απαντήσεων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου.

Θεματική ανάλυση

Στην ποιοτική έρευνα υπάρχουν πολλοί τρόποι προσέγγισης και ανάλυσης του υλικού που προκύπτει από την έρευνα. Ο τρόπος προσέγγισης του υλικού μπορεί να γίνει

είτε διατμηματικά, όπου το υλικό από τις διάφορες περιπτώσεις χωρίζεται σε νοηματικές ενότητες, είτε μη διατμηματικά, όπου αναζητείται κυρίως το ιδιαίτερο της κάθε περίπτωσης, όπως στη βιογραφική αφηγηματική ανάλυση ή στις μελέτες περίπτωσης. Μια βασική μέθοδος διατμηματικής προσέγγισης είναι η θεματική ανάλυση (Ίσαρη και Πουρκός, 2015).

Η θεματική ανάλυση «είναι μια μέθοδος εντοπισμού, περιγραφής, αναφοράς και ‘θεματοποίησης’ επαναλαμβανόμενων νοηματικών μοτίβων, δηλαδή ‘θεμάτων’ τα οποία προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα, και αποτελεί βασικό εργαλείο για όλους τους ερευνητές που ασχολούνται με την ποιοτική έρευνα» (Ίσαρη και Πουρκός, 2015, σ.116-117).

Δηλαδή, με τον τρόπο αυτό, εντοπίζουμε, αναλύουμε και αναφέρουμε συγκεκριμένα θέματα που εξάγονται από τις συνεντεύξεις. Η θεματική ανάλυση οργανώνει και περιγράφει τα δεδομένα με λεπτομέρειες (Braun and Clarke, 2006). Ο στόχος της ανάλυσης είναι η κατανόηση των υποκείμενων, των επιμέρους τους προοπτικών μαζί με το πλαίσιο που αυτές λειτουργούν (Ίσαρη και Πουρκός, 2015).

Στόχος είναι να επιλεγούν τα σημεία- κλειδιά των συνεντεύξεων, να γίνει μια κατανόηση του κειμένου με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα, επικεντρώνοντας στα βασικά θέματα και να βρεθούν τα κοινά σημεία μεταξύ των συμμετεχόντων (Κεσσίσογλου, 2016). Επιπλέον, αποτελεί μια κατά βάση διερευνητική μέθοδο που στοχεύει στην ανάδυση νέων τυποποιήσεων και θεωρητικών μοντέλων παρά στην επαλήθευση υποθέσεων ή στην γενίκευση σε ένα μεγαλύτερο πληθυσμό (Πανταζή, 2015).

Όπως σχολιάζουν οι Ίσαρη και ο Πουρκός (2015), η προσοχή τους εστιάζεται στη βαθύτερη κατανόηση της προοπτικής μικρού δείγματος υποκείμενων και στη μελέτη περιπτώσεων. Η στατιστική αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, δεν είναι μείζονος

σημασίας.

Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Το ερωτηματολόγιο, στο οποίο βασίστηκε η συνέντευξη, αποτελείτο από 18 ερωτήσεις πάνω σε έξι θεματικές ενότητες. Δημιουργήθηκε από την ερευνήτρια και ήταν βασισμένο σε ανοιχτού τύπου συνέντευξη δυο ομοφυλόφιλων γυναικών. Στη συνομιλία αυτή συζητήθηκαν γενικότερα τα θέματα που είχαν αντιμετωπίσει και το πώς βιώνουν τη ζωή τους σε κοινωνικό, επαγγελματικό αλλά και προσωπικό επίπεδο. Κύρια πηγή πληροφορίας, στην οποία και βασίστηκε η ανοιχτή συζήτηση ήταν ότι συναντήθηκε στη διεθνή βιβλιογραφία.

Οι θεματικές ενότητες βασίστηκαν σε αυτή τη μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας και στα ερωτήματα που προέκυψαν από τη συνέντευξη των δυο γυναικών. Αυτές, αφορούσαν την ηλικία της συνειδητοποίησης και της επιπτώσεις της, τις συνέπειες της προτίμησης οικογενειακό και φιλικό επίπεδο, την γενικότερη σχέση με την οικογένεια, την επαγγελματική προσαρμογή, τη ψυχολογική επεξεργασία της προτίμησης, το πώς βιώνονται οι ομοφυλόφιλες σχέσεις και τέλος οι κοινωνικές προεκτάσεις και συνέπειες.

Στην ηλικία συνειδητοποίησης και στις επιπτώσεις της οι ερωτώμενες καλούνταν να μιλήσουν για την ηλικία που αντιλήφθηκαν τη προτίμησή τους. Στην περίπτωση που η συνειδητοποίηση είχε γίνει κατά τη διάρκεια της εφηβείας, θελήσαμε να δούμε εάν υπήρχαν κάποιες επιπτώσεις στην οικογένεια και στις φιλίες.

Στη θεματική των συνεπειών, σε κοινωνικό και οικογενειακό επίπεδο, συζητήθηκαν οι επιπτώσεις που θεωρούν ότι είχαν οι ερωτώμενες στον κοινωνικό τομέα, την πυρηνική και ευρύτερη οικογένεια. Το κατά πόσο η προτίμησης έχει είναι γνωστή στην οικογένεια, αν έχουν υπάρξει συγκρούσεις γύρω από το θέμα, και η ποιότητα της επικοινωνίας. Τέλος

οι ερωτώμενες καλούνταν να μιλήσουν για τις σχέσεις στη στενή αλλά και στην ευρύτερη οικογένεια.

Η τρίτη θεματική αφορούσε στο επάγγελμα και οι ερωτώμενες συζήτησαν το αν έχουν αντιληφθεί εμπόδια σε σχέση με την επαγγελματική τους εξέλιξη, που είναι συσχετισμένα με την ομοφυλοφιλία. Επίσης, συζητήθηκε το αν η σεξουαλική προτίμηση μπορεί να είναι ένα εμπόδιο στην προσαρμογή στο επαγγελματικό περιβάλλον.

Στη θεματική των ψυχολογικών προεκτάσεων συζητήθηκε το κατά πόσο οι ερωτώμενες θεωρούν ότι έχουν επεξεργαστεί ψυχολογικά τη σεξουαλική διαφορετικότητα τους όπως και ένα ζήτημα που φαίνεται να κυριαρχεί στη βιβλιογραφία, το θέμα των καταχρήσεων ουσιών και ιδιαίτερα του οινόπνευματος.

Στη θεματική των σχέσεων οι ερωτώμενες απάντησαν σε ερωτήματα σε σχέση με το πως αντιλαμβάνονται τις προσωπικές σχέσεις και την επιθυμία για δημιουργία μιας εστίας. Μίλησαν για το πως βλέπουν τις σχέσεις μεταξύ γυναικών, συζητήθηκε το σύμφωνο συμβίωσης και το κατά πόσο θα επηρεάσει τη ζωή τους και τέλος το ζήτημα του παιδιού. Αν θα έχουν σκεφτεί ή επιθυμούν έναν απόγονο.

Η θεματική των κοινωνικών προεκτάσεων αναφέρθηκε στο πως βλέπουν οι γυναίκες την λεσβιακή κοινότητα, σαν ένα κλειστό ή όχι κύκλωμα. Το εάν στη ζωή τους έχουν ή θέλουν να αλλάξουν τόπο διαμονής, λόγω της σεξουαλικής τους προτίμησης. Επίσης το κατά πόσο έχουν γίνει θύματα ομοφοβικών σχολίων ή επιθέσεων και κατά πόσο έχουν αισθανθεί περιθωριοποιημένες μέσα στην κοινωνία λόγω της σεξουαλικής προτίμησης.

Διαδικασία Συλλογής των Δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων έγινε από την ερευνήτρια. Η συνέντευξη έλαβε χώρα στη διάρκεια μιας συνάντησης. Και έγιναν, αφού είχε εξηγηθεί ο σκοπός της έρευνας και αφού είχε ξεκαθαριστεί η εμπιστευτικότητα των πληροφοριών. Οι συμμετέχουσες ήταν πληροφορημένες ήδη, από την αρχική τηλεφωνική επικοινωνία τι ήταν το θέμα της έρευνας και ποιοι ήταν οι στόχοι της καθώς και τη διατήρηση της ανωνυμίας. Αφού εξηγήθηκε ο σκοπός της έρευνας και εγγυήθηκε η εμπιστευτικότητα της συνέντευξης, οι ερωτώμενες διάλεξαν το δικό τους ψευδώνυμο και προχώρούσε η διαδικασία της συνέντευξης. Εκ των προτέρων, η ερευνήτρια είχε αποφασίσει την καταγραφή των απαντήσεων σε χαρτί, έτσι ώστε να μην υπάρξει κάποιου είδους δυσκολία ή δυσaráσκεια με την επιλογή άλλων μέσων, όπως η μαγνητοφώνηση. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο χρονικό διάστημα μεταξύ του Φεβρουαρίου έως και τον Ιούνιο του 2016. Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμαινόταν από τρία τέταρτα της ώρας έως και δυο ώρες. Οι περισσότερες, ωστόσο, συνεντεύξεις διήρκεσαν λίγο πάνω από μια ώρα. Η διαδικασία συλλογής δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε εξωτερικό χώρο όπου δεν υπήρχε πολύς κόσμος, σε ένα χώρο εστίασης με περιορισμένο αριθμό ατόμων, υστέρτα από συμφωνία της ερευνήτριας με τις συμμετέχουσες. Ο χώρος ήταν έτσι διαμορφωμένος που δεν δισκόλευε την υλοποίηση της συνέντευξης ούτε ήταν πολυσύχναστο έτσι ώστε να αποσπάσει την προσοχή και την επικοινωνία μεταξύ της ερευνήτριας και των συμμετεχόντων. Στην αρχή υπήρχε ένας χρόνος γνωριμίας καθώς έπρεπε να δημιουργηθεί κλίμα στο οποίο οι ερωτώμενες θα αισθάνονταν αρκετά άνετα να απαντήσουν σε προσωπικού είδους ερωτήσεις. Όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε ιδιαίτερα φιλική ατμόσφαιρα και όλες οι ερωτώμενες υπήρξαν συνεργάσιμες και ανοιχτές, πρόθυμες να βοηθήσουν.

Ευρήματα

Θεματική Ανάλυση Των Συνεντεύξεων

Θεματική 1: Ηλικία Αντίληψης Του Ενδιαφέροντος Για Το Ίδιο Φύλο Και Επιπτώσεις

Η ηλικία που οι ερωτώμενες αντιλήφθηκαν το ενδιαφέρον τους για το ίδιο φύλο διαφέρει και όπως φαίνεται καλύπτει διάφορα ηλικιακά φάσματα.

Αντίληψη Στην Παιδική Ηλικία

Πέντε από τις ερωτώμενες την προτίμησή τους στο ίδιο φύλο από την παιδική ηλικία. Η Τζένη το κατάλαβε στην ηλικία των 4 ετών: «έβλεπα πως είχα μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τα άτομα του ιδίου φύλου». Το ίδιο και η Λουκία: «η πρώτη φορά που αντιλήφθηκα ότι ενδιαφέρομαι για το ίδιο φύλο ήταν στα οχτώ, καθώς για πρώτη φορά με εντυπωσίασε μία δασκάλα μου στο σχολείο» .

Η Δώρα περιγράφει μια σταδιακή συνειδητοποίηση της επιθυμίας της: «όταν ήμουν 5 ετών υπήρχε επιθυμία για αλλαγή φύλου. Ήθελα να ήμουν αγοράκι. Όταν ήρθε η έλξη για το άλλο φύλο σταμάτησα να έχω επιθυμία αλλαγής φύλου».

Αυτό δεν σημαίνει ότι, ορισμένες από τις ερωτώμενες, δεν είχαν εμπειρίες με άτομα του άλλου φύλου ή ότι η προτίμησή είχε αναγνωριστεί ως σεξουαλικού τύπου στην παιδική ηλικία. Η Δανάη περιγράφει ότι το κατάλαβε από πολύ μικρή: «Απλά δεν του έδινα σημασία. Από την ηλικία των 7 με 8 ήθελα να είμαι συνέχεια με την κοπέλα που είχα τότε επιλέξει ως ‘φίλη’. Η ολοκλήρωση ήρθε όταν ήμουν στο Πανεπιστήμιο, στο δεύτερο έτος. Ήμουν 20 ετών και δεν είχα ποτέ, ως τότε, σεξουαλική επαφή». Το ίδιο συνέβη και στην Ελένη. «Το είχα καταλάβει από πιτσιρίκι (στο δημοτικό). Ένοιωθα πιο καλά με γυναίκες. Επιβεβαιώθηκα γύρω στα 24. Κατάλαβα ότι κάτι τρέχει αλλά δεν το είχα συνειδητοποιήσει. Άργησα, λίγο, να το συνειδητοποιήσω».

Αντίληψη Στην Εφηβεία

Στο συγκεκριμένο δείγμα, τέσσερις από τις ερωτώμενες αντιλήφθηκαν την προτίμηση αυτή στην εφηβεία και μάλιστα δυο από εκείνες στο τέλος της.

Η Μαρία λέει: «Άρχισα να ενδιαφέρομαι γύρω στα 15. Στην αρχή μου άρεσαν είδωλα και μετά άρχισαν να μου αρέσουν γυναίκες στο δρόμο, η καθηγήτρια μου, τα πιο κοντινά πρόσωπα».

Στο τέλος των εφηβικών χρόνων, όταν το σχολείο τελειώνει και τα παιδιά γνωρίζουν νέους ανθρώπους, ορισμένες φορές, έρχεται στην επιφάνεια το συγκεκριμένο ενδιαφέρον. Η Χριστίνα αφηγείται πως το αντιλήφθηκε στα δεκαοκτώ της: «Είχα πάει σε κάτι γενέθλια και μετά βγήκαμε έξω, παρότι δεν ήθελα. Ήταν ένα μέρος με ζωντανή μουσική. Μιλούσα με έναν φίλο και λέει “καλή αυτή, αν και λεσβία”. Την είδα, με κάρφωνε και μου άρεσε».

Όπως και η Κλειώ: «Γνώρισα μια συμφοιτήτρια και εκείνη ήταν φιλελεύθερη. Μου είπε ότι ήταν μπαισέξουαλ αλλά δεν έδωσα σημασία. Προέκυψε μια ερωτική επαφή, 2 χρόνια αργότερα. Ως τότε δεν μπορούσα να καταλάβω ότι τα συναισθήματά μου ήταν ερωτικά προς την κοπέλα. Αυτή ήταν και ο λόγος που ήρθα στην Αθήνα. Να ελέγξω αν ήταν η μόνη γυναίκα που μου άρεσε».

Αντίληψη Στην Ενήλικη Ηλικία

Η Τρίτη ομάδα που δημιουργήθηκε από τις συνεντεύξεις, σε σχέση με την συνειδητοποίηση, είναι εκείνη των γυναικών που αντιλήφθηκαν την προτίμηση τους αυτή, μετά τα 20 χρόνια τους.

Η Άννα αφηγείται: «στα 20 χρόνια μου συνειδητοποίησα ότι ενδιαφερόμουν για τις γυναίκες. Πριν, είχα μια τάση αδυναμίας σε άλλες γυναίκες αλλά δεν είχα αντιληφθεί ότι

μπορεί να είναι ερωτικό. Ίσως και να μην ήθελα να το αντιληφθώ. Πριν από τις σχέσεις μου με γυναίκες, έβγαινα με αγόρια. Στα 20 το κατάλαβα και στα 22 είχα την πρώτη σχέση με γυναίκα».

Η Άρτεμις λέει πως το πότε το αντιλήφθηκε είναι λίγο μπερδεμένο. Πάντα θεωρούσα ότι μπορώ να κάνω σχέση και με τα δύο φύλα. Δεν είχα κόλλημα ότι θα ερωτευτώ έναν άντρα ή μια γυναίκα. Θεωρούσα ότι μπορώ να έχω έλξη και στα δυο φύλα. Η τάση μου, μέχρι τα 24 ήταν με άντρες. Πήγαινα μόνο με άντρες. Από τα 24 γνώρισα τις γυναίκες. Μετά από τότε πήγα 2 -3 φορές με άντρες. Οπότε τότε το κατάλαβα, γύρω στα 24.

Η Κατερίνα το κατάλαβε στα 23, μετά από μια μεγάλη σχέση με άνδρα, όταν έκανε μια στενή φιλική σχέση που εξελίχθηκε διαφορετικά. Αντίστοιχα η Μάρω αφηγείται: «Όταν ήμουν 24 ετών μου έκανε πρόταση γάμου το αγόρι με το οποίο συνδεόμουν. Τότε είπα ότι δεν θέλω αυτό στη ζωή μου, κάτι δεν πήγαινε καλά. Δεν κόλλαγε ούτε το σεξ ούτε η αγκαλιά».

Επιπτώσεις Της Συνειδητοποίησης Έως Και Την Εφηβεία

Το να συνειδητοποιεί κανείς τη προτίμηση του σε νεαρή ηλικία, μπορεί να δημιουργήσει θέματα στην κοινωνική προσαρμογή και στις φιλίες, καθώς το άτομο βλέπει ότι διαφέρει σε σχέση με τους συνομήλικους του. Η αίσθηση του ότι διαφέρεις μπορεί να φέρει εσωτερικές ή εξωτερικές δυσκολίες σε μια ήδη επιβαρυσμένη περίοδο της ζωής του ανθρώπου, την εφηβεία.

Στα παραπάνω, απαντήσεις έδειξαν μια σαφή διαφορά μεταξύ των γυναικών που έκαναν την συνειδητοποίηση για τη σεξουαλική τους προτίμηση νωρίτερα στη ζωή σε σχέση με εκείνες που την έκαναν αργότερα.

Σε σχέση με την κοινωνική προσαρμογή, φάνηκε πως κάποιες γυναίκες που συνειδητοποίησαν το θέμα της σεξουαλικότητας τους αργότερα δεν αντιμετώπισαν θέμα στην εφηβεία τους. Έξι από τις ερωτώμενες απάντησαν πως δεν είχαν κανένα θέμα προσαρμογής καθώς δεν είχε πέσει στην αντίληψη τους ακόμη η διαφορετικότητα. Μάλιστα η Χριστίνα τονίζει το ότι είχε μια ιδιαίτερα χαρούμενη εφηβεία: «Δεν αντιμετώπισα κανένα πρόβλημα στην κοινωνική προσαρμογή, ήμουν πολύ δημοφιλής έφηβη».

Παρόλη την έλλειψη της συνειδητοποίησης, η εφηβεία δεν ήταν για όλες κάτι απόλυτα βατό ή κατανοητό. Η Ελένη λέει πως λέει πως «Σαν έφηβη καταλάβαινα ότι κάτι γίνεται, αλλά δεν μου έβγαλε κανένα πρόβλημα στην εφηβεία, καθώς δεν το είχα συνειδητοποιήσει». Η Κλειώ λέει πως είχε αντιμετωπίσει εσωτερικές δυσκολίες στο θέμα της προσαρμογής της «Ως έφηβη ένοιωθα ότι δεν ανήκω πουθενά. Δεν έμοιαζα σε κανένα. Δεν μπορούσα να καταλάβω τις ερωτικές ανησυχίες των άλλων, νόμιζα ότι είμαι ασέξουαλ». Παρόλα αυτά δεν αντιμετώπισε, όπως όλες οι παραπάνω γυναίκες, θέμα με τη φιλίες τους.

Στις γυναίκες που ήξεραν ήδη, η κοινωνική προσαρμογή διαφέρει. Ρόλο έπαιξε στο κατά πόσο κάποιος ήταν ανοιχτός στο να δηλώσει αυτό που συνέβαινε. Όπως μας λέει η Μαρία: «Όχι, δεν αντιμετώπισα προβλήματα στην κοινωνική προσαρμογή, αλλά δεν ήμουν ποτέ ανοιχτή, γιατί ίσως μετρούσε μέσα μου το ότι ήμουν διαφορετική. Δεν δενόμουν εύκολα, δεν είχα πολλές παρέες». Μάλιστα το να μην είναι κανείς ανοιχτός μπορεί να συνεχιστεί ως τρόπος ζωής, καθώς μας προσθέτει πως «Αυτό έχει να κάνει και με τις γκέι συναναστροφές μου. Δεν ανοίγομαι εύκολα ούτε εκεί».

Η Τζένη λέει πως δεν είχε δηλώσει κάτι, αλλά δεν χρειάστηκε να το κάνει κι όλας, σε σχέση με την προτίμηση. Πάντως δεν είχε αντιμετωπίσει κανένα θέμα από πλευράς

προσαρμογής. Στις φίλίες όμως δεν ήταν έτσι τα πράγματα. Όπως εξιστορεί: «Καμιά φορά αντιμετώπισα θέμα στις φίλίες άλλα όχι από πλευράς αποδοχής. Παραδείγματος χάριν, όταν ήμουν 14 ετών ήμουν ερωτευμένη με μια φίλη μου και ο γκόμενος της μου έστειλε έναν άλλο για να μου κολλήσει». Δηλαδή, υπήρχε κάποιο είδος πειράγματος.

Δυο από τις ερωτώμενες αναφέρουν τις δυσκολίες που είχαν αντιμετωπίσει με το ζήτημα της σεξουαλικότητας τους.

Η Δώρα διηγείται πως βίωσε δύσκολα συναισθήματα κατά τη διάρκεια της εφηβείας της. Μας λέει: «Βέβαια, βίωσα αίσθημα απόρριψης και απόρριψη. Χλευασμός και ομοφοβία παντού. Στο σχολείο δεν είχα προβλήματα. Ίσως ήταν πιο εύκολο επειδή ήταν θηλέων».

Η Λουκία θεωρεί πως η σεξουαλική της προτίμηση αυτή, την έχει φέρει πολλές φορές, στην εφηβεία, αντιμετώπιση με διάφορα προβλήματα και δυσλειτουργίες στην κοινωνική ζωή, και ειδικά με τις φίλίες της. Συνεχίζει: «Αυτό συμβαίνει γιατί, το "διαφορετικό" στο σχολείο και ειδικά μεταξύ παιδιών διακρίνεται πολύ έντονα, με συνέπεια να γινόμεν συνεχώς στόχος διάφορων "πειραγμάτων" από τους συμμαθητές μου. Τέλος, δεν μπορούσα να μιλήσω με ειλικρίνεια στους φίλους μου καθώς ντρεπόμουν να μιλήσω για μένα».

Η Δανάη μας παρουσιάζει για μια διαφορετική προοπτική στην διάρκεια της εφηβείας της. Ήταν ένα κορίτσι που δεν είχε κατασταλάξει - τότε - στις προτιμήσεις, και που αντιλαμβάνεται και την επιρροή της οικογένειας της: «Ναι, μεγάλωσα σε μια οικογένεια «γυναικοκρατούμενη». Οι άντρες έφερναν τα λεφτά στο σπίτι αλλά οι γυναίκες έκαναν κουμάντο. Μάλιστα, γυναίκες που δεν μιλούσαν ακόμη κι αν αντιμετώπιζαν προσωπικά, επαγγελματικά, οικονομικά ή οικογενειακά προβλήματα. Μόνο αντιφάσεις, τώρα που το καταλαβαίνω. Αισθανόμουν, ως έφηβη, ότι έκανα κάτι πολύ πρωτοπόρο και

διαφορετικό. Στεναχωρημένη ήμουν, γιατί δεν τα είχα όλα. Να είχα όποιον ήθελα δίπλα μου. Υπήρχε διάστημα που μου άρεσαν τα αγόρια και οι γκόμενοι που είχα ήταν αγόρια πιο αστεία. Όχι βαρείς, αλλά ανάλαφροι, αστείοι. Μου άρεσαν πάντα τα αγόρια με χιούμορ αλλά να είναι και άντρες γιατί μου είχε λείψει το αντρικό πρότυπο που ξέρει να λύνει προβλήματα. Σε σχέση με την κοινωνική προσαρμογή, ήμουν λίγο στην απέξω. Στις φίλίες, ένοιωθα ότι πήγαινα στα τυφλά, άργησα πολύ να καταλάβω ίντριγκες, δολοπλοκίες και τέτοια. Ήμουν αγνή. Αλλά αυτό δεν έχει σχέση με την προτίμηση».

Θεματική 2. Συνέπειες Της Προτίμησης Στη Ζωή Των Ερωτώμενων.

Συνέπειες Στον Κοινωνικό Τομέα

Η συγκεκριμένη προτίμηση μπορεί να επιφέρει συνέπειες στις ζωές των γυναικών σε όλους τους τομείς της ζωής: από την οικογένεια, την κοινωνικότητα, το επάγγελμα αλλά και τον τρόπο που κοιτά κανείς τη ζωή και το μέλλον του. Μια από τις αλλαγές που μπορεί να έρθουν είναι η συσχέτιση με τους γύρω, στον κοινωνικό περίγυρο που είναι πιθανό να μη γνωρίζει το τι συμβαίνει στο άτομο.

Όπως χαρακτηριστικά λέει η Άννα: «μέχρι τώρα δεν θεωρώ ότι είχε συνέπειες στη ζωή μου. Η συνέπεια είναι κυρίως στον κοινωνικό τομέα. Παραδείγματος χάριν, θα ήθελα να πάω τη σχέση μου στο σπίτι μου, να κυκλοφορώ άνετα. Δηλαδή, έχω περιορισμούς».

Έτσι αισθάνεται και η Λουκία, που θεωρεί ότι η σεξουαλική της προτίμηση έχει επηρεάσει τη ζωή της, «διότι δεν είμαι ελεύθερη να κοινοποιήσω σε όλους, για παράδειγμα, το δεσμό μου οπότε μπαίνω σε διαδικασίες να λέω ψέματα». Επίσης υπάρχουν στιγμές που νιώθω την ανάγκη να νιώθω πιο ελεύθερη ως προς τη διασκέδαση μου επομένως πάλι θα πρέπει να περιοριστώ σε κάποιο γκέι μαγαζί. Συνοψίζοντας, θα πρέπει γενικά οι επιλογές μου στην καθημερινή μου ζωή να είναι λίγο πιο περιορισμένες και πιο

προσεκτικές, ώστε να μην βρεθώ σε δύσκολη θέση.

Με τον ίδιο τρόπο η Κατερίνα περιόρισε τις κοινωνικές της συναναστροφές: «Πιστεύω πως όταν το κατάλαβα ντρεπόμουν και ένοιωθα άνετα μόνο όταν συναναστρεφόμουν με άτομα της ίδιας σεξουαλικής προτίμησης. Στην πορεία όμως το ξεπέρασα και συνέχισα να κάνω τα πράγματα που έκανα».

Η Χριστίνα περιγράφει συνέπειες που εξακολουθούν: «Μου άλλαξε τη ζωή τελείως. Ήμουν πολύ επιτυχημένη στρέιτ, κόλλαγα φανταστικά. Πολύ αποδεκτή. Με το γκέι κλείστηκα, απομακρύνθηκα από τους καλούς φίλους. Επέλεγα να μην πηγαίνω σε περιβάλλοντα που δεν ήταν φιλικά».

Από την άλλη για κάποιες, όπως η Δώρα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός ήταν η αφετηρία για μια διαφορετική ζωή: Μας λέει πως «απόλυτα καθόρισε κάθε πορεία της ζωής μου: από την αναγνώριση της προτίμησης. Όλα είχαν να κάνουν: το κοινωνικό περιβάλλον, η ερωτική συνεύρεση. Από πολύ νωρίς διεκδίκησα να είμαι στο περιβάλλον ως λεσβία, όχι κρυμμένη στο κρεβάτι μόνο για μια ερωτική πράξη».

Οικογένεια: Απόκρυψη Ή Αποκάλυψη Της Διαφορετικότητας, Επικοινωνία Και Συγκρούσεις

Ένα βασικό θέμα στη ζωή των ατόμων με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό, παγκόσμια και διαχρονικά, είναι το θέμα της αποκάλυψης του προσανατολισμού, στην οικογένεια και αλλού. Συχνά, η προτίμηση δεν αποκαλύπτεται με αποτέλεσμα την «απομάκρυνση» ή «αποξένωση». Αυτό σημαίνει ότι κάποιος βρίσκεται «στη ντουλάπα» (in the closet) έκφραση που χρησιμοποιείται μεταφρασμένη από τα αγγλικά, όπου το ομοφυλόφιλο άτομο δεν μιλά και δεν αποκαλύπτει τον σεξουαλικό του προσανατολισμό.

Η οικογένεια μπορεί να είναι στο συγκεκριμένο ζήτημα πηγή άγχους ή ανακούφισης ανάλογα με την αντίδραση που μπορεί να έχει στο γεγονός, δεδομένου, βέβαια, να το γνωρίζει. Η προτίμηση μπορεί να μην αποκαλυφθεί ποτέ ή τα μέλη μπορεί να το γνωρίζουν/υποψιάζονται, αλλά να μην έχει συζητηθεί ανοιχτά.

Στο δείγμα των ερωτώμενων γυναικών βλέπουμε πολλές εναλλακτικές του πως μπορεί κανείς να χειριστεί τη σεξουαλική προτίμηση μέσα στην οικογένεια. Έξι από τις ερωτώμενες έχουν μιλήσει ανοιχτά στην οικογένεια τους ενώ από τις υπόλοιπες επτά γυναίκες έχουν κάνει μερική αποκάλυψη σε κάποια μέλη της οικογένειας.

Η Ελένη έχει προτιμήσει να μην μιλήσει σε κανένα για το θέμα: «Η οικογένεια μου δεν το ξέρει. Το υποπτεύεται η μεγάλη μου αδερφή, αλλά δεν το γνωρίζει. Η μητέρα μου το είχε ψιλοκαταλάβει, αλλά δεν είχε αναφέρει κάτι άμεσα. Μου είχε πει «αρκεί να είσαι καλά και ευτυχής, και αν μπορούσες να έχεις ένα παιδί». Δεν το έχω πει σε κανένα, αλλά έχει σχέση με τον τρόπο που έχουμε μεγαλώσει στην οικογένεια. Δεν μοιραζόμαστε τα προσωπικά μας και κανείς δεν ρωτά ή ανακατεύεται στην προσωπική ζωή του άλλου. Για παράδειγμα, οι αδερφές μου δεν μου λένε πως περνάνε με τους συζύγους τους. Η οικογένεια μου, γνωρίζει όλες μου τις σχέσεις σαν φίλες μου και τις έχουν καλοδεχτεί. Χωρίς ταμπέλες.

Το ίδιο συμβαίνει και στην Κατερίνα: «Η οικογένεια μου δεν ξέρει τις προτιμήσεις μου. Αυτόματα δημιουργείται ένα ερωτηματικό, ένα μυστικό για το τι κάνω στην ζωή μου και πως είμαι τόσο καιρό μόνη μου. Φυσικό επακόλουθο ήταν να προτιμώ να ζω μόνη μου, έτσι ώστε να μην αναγκάζομαι να αναφέρω συνεχώς που είμαι με ποιον και τι κάνω. Αν ζητούσαν ουσιαστική σχέση, θα υπήρχε μια διαφορά, δεν θα μπορούσα να τους μιλήσω για μένα».

Η Τζένη λέει πως είναι πολύ καλά στις σχέσεις της με την οικογένεια. Αισθάνεται

«μια χαρά. Όπως πως αισθανόμουν παλιά, έτσι και τώρα. Κανένα πρόβλημα, ούτε με τις ξαδέρφες, ούτε με τα ανίψια. Δεν έχω κάνει outing (να τους το πει) αλλά γνωρίζουν όλες τις σχέσεις μου. Η οικογένεια μου δεν έχει υπάρξει ποτέ παρεμβατική». Μας λέει, λοιπόν, πως η σχέση με την οικογένεια δεν έχει επηρεαστεί καθόλου.

Αυτή η απόκρυψη δεν είναι πάντα εύκολη. Η Χριστίνα συζήτησε τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, με την απόφαση της να μην μοιραστεί τη σεξουαλική της προτίμηση: Το πιο βασικό θέμα ήταν η σχέση με τη μητέρα μου, γιατί δεν μπόρεσα να την ισορροπήσω. Καταπιέστηκα τρομερά, σε βαθμό μελαγχολίας. Ο μπαμπάς μου είχε πεθάνει, όταν ήμουν μωρό. Η σχέση μου με τη μητέρα μετατράπηκε σε καταπιεστική. Εγώ καταπιεζόμουν τρομερά γιατί το έκρυβα, έτρεμα να μην το μάθει. Στην αρχή άφηνα σημάδια. Όταν πέρασε ο καιρός άρχισα να κρύβομαι. Δεν άντεχα να το υποστηρίξω στη μητέρα μου, δεν ήταν εύκολο. Είχα πολύ στενή σχέση με τη μητέρα μου και δεν μπόρεσα να της το πω. Το είχε καταλάβει όμως. Με τα αδέρφια μου δεν έχω σχέση να λέω γκομενικά. Ίσως να έχω μια απόσταση και από αυτούς αλλά δεν είχα ποτέ και στενότερη σχέση. Στην ευρύτερη οικογένεια, δεν πλησιάζω, για αυτό το λόγο. Έγινα μυστικοπαθής. Αυτό με δυσκολεύει σε νέες και επαγγελματικές φιλίες.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, ορισμένες κοπέλες έχουν προτιμήσει το να αποκαλυφθούν σε ορισμένα άτομα από την οικογένεια για το θέμα της σεξουαλικής τους προτίμησης.

Η Βικτώρια έχει επιλέξει να μιλήσει μόνο στη μητέρα της για το θέμα. Οι υπόλοιποι δεν γνωρίζουν, και γενικότερα αυτή η απόκρυψη της δημιουργεί ανασφάλεια σε σχέση με εκείνους και με τη σχέση τους.

Η Άννα έχει μιλήσει για το θέμα μόνο στην αδερφή της, η οποία το γνωρίζει, και το έχει δεχτεί. Η υπόλοιπη οικογένεια δεν το ξέρει και για αυτό δεν της έχει δημιουργηθεί κάποιο θέμα.

Μερική αποκάλυψη έχει κάνει και η Κλειώ. Λέει πως γονείς της ακόμη δεν ξέρουν. «Οι αδερφές μου, ναι. Το θεωρώ προστασία προς τους γονείς και φοβάμαι πως αν αντιδράσουν δεν θα μπορώ να το χειριστώ». Βλέπουμε, λοιπόν, πως η απόκρυψη έχει σκοπό την προφύλαξη της σχέσης με τους γονείς και την αποφυγή των συγκρούσεων.

Οι ερωτώμενες που έχουν μιλήσει για την σεξουαλική τους προτίμηση είχαν και διαφορετικές αντιδράσεις, ενδεχομένως και συγκρούσεις στην αρχή. Σε κάποιες γυναίκες η διαδικασία βρίσκεται ακόμη σε διαπραγμάτευση και σε άλλες η αποκάλυψη έφερε με το χρόνο μια άλλου είδους ισορροπία, με την αποδοχή της διαφορετικότητας αυτής.

Η Λουκία θεωρεί πως η σεξουαλική της προτίμηση έχει επηρεάσει τη σχέση της με την οικογένεια της. Διηγείται πως αρχικά, δεν μπορούσα να το ξεστομίσω στους δικούς της ανθρώπους με συνέπεια αυτό να δημιουργεί κλίμα δυσπιστίας μεταξύ τους και την απομάκρυνση της από την οικογένεια. Επίσης, προσθέτει: «η αδερφή μου δεν μπορεί να κατανοήσει την επιλογή μου αυτή, με συνέπεια να με φέρνει ορισμένες φορές σε δύσκολη θέση. Ακόμη, πολλές φορές η μητέρα μου, νιώθει δυσαρεστημένη με την επιλογή και υπάρχουν ακόμη στιγμές που θεωρεί πως μπορεί να αλλάξω. Επιπλέον, επειδή η αδερφή μου είναι παντρεμένη, γίνονται συγκρίσεις με τη δική μου σχέση τονίζοντας μου, (η μητέρα μου) πως δεν είναι τόσο σοβαρή. Τέλος, υπάρχουν στιγμές που η μητέρα μου, με ρωτάει διάφορα για τη σχέση μου, επειδή είναι μια σχέση ιδίου φίλου που πάντα θα δημιουργεί ερωτήματα στους υπόλοιπους και που φυσικά πάλι με φέρνει σε δύσκολη θέση οπότε αναγκάζομαι να λέω ψέματα».

Η Αρτεμής διηγείται πως η αποκάλυψή της ταυτότητας της έφερε μεγάλες αλλαγές στη ζωή της «Κοίτα. Πέρασα ένα μεγάλο διάστημα, όπου δεν μου μίλαγαν οι γονείς μου. Δηλαδή, για 4 με 5 χρόνια, καθόλου, τίποτα. Έμενα μόνη όταν το έμαθα. Σηκώθηκα και έφυγα από το σπίτι που μου είχαν παραχωρήσει, και συγκατοίκησα με την τότε σχέση μου,

Οι γονείς μου δεν ήξερα ούτε που είμαι ούτε τίποτα. Απομακρύνθηκα εντελώς από την οικογένεια. Ακόμη λειτουργώ πολύ μόνη, ανεξάρτητα. Δεν έχω καθημερινή επαφή, ούτε τώρα. Το έμαθαν τότε που συνέβη, και σχεδόν μέχρι τα τριάντα, δεν μου μίλαγαν. Είχε, λοιπόν, συνέπειες στην ζωή, λέει, κρίνοντας από αυτά που συνέβησαν. Προσθέτει, όμως και τη συνέχεια: «θεωρώ ότι το διεκδίκησα πάρα πολύ και δεν τους χαρίστηκα, οπότε τώρα έχει επέλθει μια ισορροπία».

Η Δώρα μιλά για τη δική της ιστορία αυτοαποκάλυψης: «Αν το διαχωρίσω σε χρονικές περιόδους, ναι. Σκηνικά απόρριψης και άρνησης στο παρελθόν, μέσα στην οικογένεια. Είχα φύγει από το σπίτι. Τελικά όμως επηρέασα εγώ να ανοίξουν, όχι μόνο σε θέματα ομοφοβίας, αλλά και σε περισσότερα θέματα. Τη σχέση και το δεσμό με την οικογένεια ουσιαστικά, καθόλου δεν την επηρεάζει πλέον».

Η Δανάη λέει πως το θέμα της διαφορετικότητάς «είχε επηρεάσει με τον τρόπο ότι ήμουν το μαύρο πρόβατο της οικογένειας. Είχα καταπληκτική σχέση με την αδερφή της μαμάς και την κόρη της. Το ξέρουν, αλλά το αφήνουμε να αιωρείται. Η μητέρα μου το ήξερε και αντέδρασε με φωνές, έξω από το σπίτι και παρακολουθώντας. Δεν ήθελε να το συζητάει καν. Η μαμά, μού είχε μεγάλη αδυναμία αλλά δεν το εκδήλωνε».

Η Μάρω και η Μαρία μας λένε πως η σχέση τους με την οικογένεια δεν επηρεάστηκε από το ότι η οικογένεια ενημερώθηκε για την ομοφυλοφιλία τους. Η Μαρία, μάλιστα, αφηγείται: «Όχι, δεν με έχει επηρεάσει ούτε θετικά ούτε αρνητικά. Με προσέχουν πολύ περισσότερο. Θεωρούν ότι έχω κάποια ψυχολογικά προβλήματα. Το ξέρουν, αλλά δεν προκαλώ με την εμφάνιση και τις επιλογές μου. Η μαμά μου ήθελε να παντρευτώ, ειδικά στα 30 με τα 35 μου, στο τελευταίο σκαλοπάτι για τον γάμο για μια γυναίκα. Τώρα το ξεπέρασε και θέλει να είναι καλά το παιδί της. Ο πατέρας παίζει γενικά δεύτερο ρόλο. Η οικογένεια μας είναι μητριαρχική και δεν ασχολείται ιδιαίτερα. Δεν τον ενδιέφερε ποτέ που

είμαι και τι κάνω. Μόνο να μην του ζητάω λεφτά και έτσι έπιασα νωρίς τη ζωή στα χέρια μου.

Οι σχέσεις στην στενή και ευρύτερη οικογένεια.

Οι σχέσεις στην οικογένεια, τόσο την πυρηνική όσο και την ευρύτερη, επηρεάζονται από το γεγονός της σεξουαλικής προτίμησης, είτε τους είναι γνωστή είτε όχι. Στην πρώτη περίπτωση, όπως ήδη αναφέρθηκε, μπορεί να έχει επέλθει κάποια σύγκρουση, στη δεύτερη η μυστικότητα μπορεί να δημιουργεί, ένα κενό στην επικοινωνία, μια αίσθηση ανεκπλήρωτου.

Για αυτό το ανεκπλήρωτο μιλά η Άννα: «Αισθάνομαι το ίδιο με παλιά. Πολύ ωραία. Μόνο λέω, ρε γαμώτο εφόσον είμαστε τόσο αγαπημένοι, γιατί να μην μπορώ να το μοιραστώ, να φέρω τη σχέση μου μαζί τους»

Η Ελένη μιλά για το ότι περνάει πάρα πολύ καλά με την οικογένειά της. «Περνάω και ωραία με τα πιτσιρίκια, δεν έχω κανένα πρόβλημα. Μ' αρέσει να βγαίνω με το σόι μου και να γελάμε, έχω και πολύ καλή σχέση με όλα μου τα ανίψια. Και μου είναι παγερά αδιάφορο αν το έχει καταλάβει κανείς. Δεν θέλω να ανακατεύεται κανείς στη ζωή μου, όπως δεν ανακατεύομαι κι εγώ.»

Η Βικτώρια αισθάνεται σε ένα βαθμό αποκομμένη και επιφυλακτική. Η Κλειώ μιλώντας για την ευρύτερη οικογένεια, αναφέρει πως με τους συγγενείς δεν είχε ιδιαίτερη σχέση. Δεν το ξέρουν και δεν τους βλέπει συχνά. Δεν τους είχε ποτέ κοντά της δεν χρειαζόταν την αποδοχή τους. Δεν τους βλέπει. Η Κατερίνα μας λέει πως η οικογένεια δεν γνωρίζει τις σεξουαλικές μου προτιμήσεις, οπότε δεν έχει επέλθει κάποια αλλαγή: «Όπως ήμουν και παλιότερα...».

Η Χριστίνα ομολογεί πως κρύβεται: «δεν αισθάνομαι απόλυτα άνετα, αν και τους

αγαπώ και με αγαπούν. Όταν το πρωτοαντιλήφθηκα, ήμουν στον κόσμο μου. Είχα ερωτευτεί παράφορα. Δεν ασχολήθηκα με αυτά. Ήμουν συνεπαρμένη με τον έρωτα μου και δεν έδινα σημασία. Έκλεισα (κλείστηκα) όταν άρχισε να σοβαρεύει το πράγμα. Μετά από χρόνια δηλαδή». Δυσκολίες αντιμετωπίζει και η Λουκία που καταθέτει: «Όταν βρίσκομαι με συγγενείς στον κοινωνικό μου περίγυρο αισθάνομαι πολύ περίεργα. Αυτό συμβαίνει γιατί, οι συγγενείς μου δεν ξέρουν για μένα. Όμως, το γεγονός ότι δεν ξέρουν τίποτα για την προσωπική μου ζωή τους κάνει όλο και πιο περίεργους απέναντι μου, και βέβαια δεν απουσιάζουν και τα πειράγματα τους απέναντι μου. Φυσικά, με πιέζουν κιόλας πολλές φορές να τους γνωρίσω τον υποτιθέμενο άντρα με τον οποίο βγαίνω ή με πιέζουν ακόμη και για γάμο λόγω ηλικίας! Σε γενικές γραμμές με κάνουν να νιώθω το "μαύρο πρόβατο" της οικογένειας που μπορεί να έχει μπλέξει ακόμη και στα ναρκωτικά, εξαιτίας της μυστικοπάθειας μου».

Από την άλλη οι γυναίκες που έχουν αποκαλύψει την σεξουαλική τους προτίμηση μιλούν για μια νέα πραγματικότητα.

Η Άρτεμις αναφέρει ότι αισθάνεται πολύ άνετα. «Μια χαρά, το ίδιο από τη στιγμή που άρχισαν να μου μιλάνε. Επιβλήθηκα τόσο πολύ, που και αν είχαν πρόβλημα, δεν το άφηνα να με επηρεάσει, δεν έδινα καμία σημασία κιόλας. Επειδή το έμαθαν με το που συνέβη, το είχαν πάρει απόφαση, ότι αυτή θα ήταν η κατάληξη μου. Οπότε πάντα ένοιωθα άνετα».

Η Δώρα λέει πως και αυτή αισθάνεται μια χαρά. Πάντα. Και πριν και τώρα. «Αυτοί δυσκολεύτηκαν», εννοώντας την οικογένεια της.

Η Δανάη περιγράφει πως τώρα αντιμετωπίζει την οικογένεια της ως ίσους. «Παλιά αισθανόμουν λίγο άβολα, ότι δεν ήμουν, στα μάτια τους, αυτό που έπρεπε να είμαι».

Η Μαρία αισθάνεται καλά γιατί οι μισοί το ξέρουν και οι άλλοι μισοί το

φαντάζονται. «Δεν αισθάνομαι υποχρέωση να δείξω αυτό που είμαι. Αισθάνομαι πιο δυνατή τη συγγένεια ψυχής και όχι αίματος. Παλαιότερα αισθανόμουν πιο απόμακρη, ότι δεν έχω τίποτε κοινό. Κάποτε, έπρεπε να απολογηθώ επειδή είχαν πιάσει κάποια γράμματα κάποιας φίλης και θεώρησαν ότι είναι ερωτικά. Τότε το έμαθαν οι μισοί συγγενείς και τότε είπα μπροστά σε όλους: «Δεν θα με ξαναδείτε αν πρέπει να απολογηθώ για το τι κάνω στη ζωή μου».

Τέλος η Μάρω δεν έχει αισθανθεί κάποια διαφορά. Αισθάνεται κανονικά (το ξέρουν όλοι). Το ίδιο όπως παλιά.

Θεματική 3: Το Επάγγελμα Στις Ομοφυλόφιλες Ελληνίδες

Εμπόδια Στην Επαγγελματική Εξέλιξη

Ένας άλλος τομέας στη ζωή, ο οποίος φαίνεται πως μπορεί να επηρεαστεί, από το θέμα της σεξουαλικής προτίμησης, είναι το επάγγελμα. Συνέπεια αυτού, είναι πως βλέπουμε στις γυναίκες, αντίστοιχες συμπεριφορές και περιορισμούς στον επαγγελματικό χώρο, όπως και στο οικογενειακό πλαίσιο. Περιορισμούς, λοιπόν, ρατσισμό και σεξισμό μας αναφέρουν ορισμένες από τις ερωτώμενες.

Η Μαρία μας περιγράφει ότι η σεξουαλική προτίμηση «έχει καθορίσει πολύ ό,τι είμαι και κοινωνικά και επαγγελματικά, όχι σε καλό. Παραδείγματος χάριν, επειδή ξέρουν τι είμαι, μου έχουν κλείσει πόρτες για αυτό. Θα μπορούσα να είχα πετύχει πιο εύκολα. Προσπάθησα πολύ και αναγκαζόμουν να κρύβομαι».

«ΝΑΙ. Μεγάλο ΝΑΙ», συνεχίζει στο κατά πόσο έχει επηρεάσει η σεξουαλική προτίμησης στον επαγγελματικό τομέα. «Πάντα προσπαθώ να αποδείξω (ενώ ξέρω τη δουλειά μου) κάτι παραπάνω. Ουσιαστικά, ο άλλος να με αποδεχτεί 1000% επαγγελματικά ώστε να μην ασχοληθεί με την σεξουαλικότητα μου. Πάντα το έπαιζα στρέιτ σε στρέιτ

γιατί έπρεπε να πουλήσω τη δουλειά μου. Έχω λειτουργήσει σαν χαμαιλέοντας, αλλά δεν με ενοχλούσε να αρέσω και στο άλλο φύλο. Μου αρέσει να αρέσω και στα δύο φύλα. Μου αρέσει πιο πολύ να αρέσω σε άντρες γιατί δεν καταλαβαίνουν την ομοφυλοφιλία μου. Δεν θέλω να μην οροθετείται η ομορφιά μου σε σχέση με τη σεξουαλικότητα».

Περιορισμένη αισθάνεται και η Λουκία στο εργασιακό της περιβάλλον. Εκείνη μας λέει: «Η σεξουαλική μου προτίμηση μερικές φορές με έχει κάνει να νιώσω διαφορετικά στο επάγγελμά μου, διότι δεν μπορώ να εκφραστώ ελεύθερα όπως εκφράζονται και οι υπόλοιποι για τη σχέση τους, για τη διασκέδαση του Σαββάτου για παράδειγμα και γενικά για την καθημερινότητα μου. Επιπλέον θα πρέπει μερικές φορές να κρύβομαι ή να λέω ψέματα και αυτό κάνει την κατάσταση ακόμη πιο δύσκολη».

Εκτός, όμως, της διαφορετικής σεξουαλικής προτίμησης, υπάρχει και άλλη μια δυσκολία σε όλο τον γυναικείο πληθυσμό: Το φύλο τους. Έτσι, στην εργασιακή προτίμηση, συναντάμε και το θέμα του σεξισμού, εμπόδιο και δυσκολία για όλον τον γυναικείο πληθυσμό. Το θέμα μας περιγράφουν δυο αναγνωρισμένες, στον εργασιακό τους τομέα, γυναίκες:

Η Κλειώ παρόλη την πολυετή της παραμονή στον ίδιο εργασιακό χώρο, και τη υπεύθυνη θέση της, αισθάνεται διαφορετικά. Μας περιγράφει το περιβάλλον της εργασίας της «Είναι ένα ανδροκρατούμενο, ρατσιστικό, φαλλοκρατικό περιβάλλον. Και προς τις γυναίκες και προς το διαφορετικό. Τη λέξη πούστης την ακούω, τους διορθώνω, δεν με ακούνε. Τους απορρίπτω για αυτό. Με εκνευρίζουν για αυτό».

Η Τζένη θεωρεί πως πλέον δεν αντιμετωπίζει θέμα στη δουλειά της, πλέον: «Στην αρχή, βέβαια, είχα κάποια θέματα. Πιο πολύ αισθάνομαι περίεργα για το ότι είμαι γυναίκα, αλλά όχι γιατί είμαι γκέι, καθώς το επάγγελμά μου είναι ανδροκρατούμενο. Επίσης, υπάρχει δυσπιστία, σε σχέση με το φύλο. Κάποιος, τον οποίο βοήθησα να κάνει το

συγκεκριμένο επάγγελμα, γύρισε και μου είπε, χρόνια αργότερα: ‘‘καλά, για μένα δεν υπάρχουν γυναίκες στο επάγγελμα μας!!!’’.

Φαίνεται, λοιπόν, πως το επάγγελμα επηρεάζεται από την σεξουαλική προτίμηση, και αν όχι από την πλευρά των άλλων, μπορεί να επηρεαστεί από την πλευρά της γυναίκας που βιώνει τη διαφορά. Όπως λέει και η Δώρα η σεξουαλική προτίμηση την έχει κάνει να αισθάνεται διαφορετικά στο επάγγελμα: «Πιστεύω ότι έχω άλλη ματιά στον εργασιακό χώρο και μεγαλύτερες αποστάσεις με τους συναδέλφους που είναι στρέιτ, με τα στερεότυπα τους και τους βαριέμαι».

Εμπόδιο Στην Προσαρμογή

Όπως ήδη αναφέρθηκε η δυσκολίες που μπορεί να εμφανιστούν, λόγω της διαφορετικότητας στη σεξουαλική προτίμηση, μπορεί να οδηγήσουν σε πιο αμυντική συμπεριφορά, σε απόκρυψη των σχέσεων, και σε μια πιο απόμακρη συμπεριφορά από τη μεριά των ατόμων με ομοφυλοφιλικό σεξουαλικό προσανατολισμό. Κατά συνέπεια, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η ομοφυλοφιλία μπορεί να παρεμποδίσει την προσαρμογή στο εργασιακό περιβάλλον και ως αποτέλεσμα να δημιουργείται δυσφορία από τη πλευρά του ατόμου.

Χαρακτηριστικά μας λέει η Άννα, ότι η προτίμηση της ίσως έχει δημιουργήσει θέμα στην εργασιακή της προσαρμογή: «Κυρίως γιατί μοιραζόμαστε πράγματα στη δουλειά, στα οποία δεν μπορώ να μιλήσω. Δεν με στεναχωρεί, αλλά είναι το ότι δεν μπορώ να εκφραστώ ελεύθερα, να πω την προτίμηση μου και να πάρω την καλή μου και να πάω στο πάρτι της εταιρίας, όπως κάνουν όλοι. Μόνο ένας συνάδελφος που είναι γκέι το ξέρει. ΔΕΝ ΕΚΦΡΑΖΟΜΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΑ».

Αντίστοιχες σκέψεις έχει και η Βικτώρια: «Εκτός από μία δουλειά που βρισκόμουν

σε χώρο με gay άνδρες (και κατά συνέπεια ήμουν πιο ελεύθερη στο να εκφράζομαι), στις υπόλοιπες είτε δεν μιλούσα για την προσωπική μου ζωή είτε αναφέρομαι (στην τωρινή μου δουλειά) για την σχέση μου σαν να είναι άντρας η κοπέλα μου».

Για να αποφευχθούν, λοιπόν, προβλήματα, ορισμένες γυναίκες αποφασίζουν να μην μιλούν καθόλου για την προσωπική τους ζωή. Όπως η Κατερίνα, που μας λέει ότι οι συνάδελφοι της «Δεν γνωρίζουν, συμπεριφέρομαι σαν να μην υπάρχει διαφορετικότητα».

Η Άρτεμις, επίσης δεν το λέει σε όλους, αλλά δεν λέω και ψέματα. Ορισμένοι το ξέρουν. Συνάδελφοι μου (κάποιοι) το γνωρίζουν. Δεν θα το πω στον εργοδότη, αλλά γενικά δεν λες και τα προσωπικά σου στον εργοδότη. Λειτουργώ κανονικά ρε παιδί μου».

Βλέπουμε επίσης ότι ο χρόνος που βρίσκεται κάποια σε ένα εργασιακό πόστο, σε ορισμένες περιπτώσεις, έχει δώσει την άνεση για μια καλύτερη προσαρμογή, και πιο μεγάλη άνεση στο να είναι κάποια ο εαυτός της.

Όπως μας λέει η Ελένη, δεν είχε κανένα θέμα με την προσαρμογή της, ούτε της είχε δημιουργηθεί κάποιο θέμα: «τα 18 χρόνια που δούλευα το ήξεραν όλοι, μέχρι και οι διευθυντές μου. Δεν το διαλαλώ αλλά δεν έχω και πρόβλημα να το πω στον εργασιακό μου χώρο. Θεωρώ και λάθος να κρίνεις κάποιον από την σεξουαλική προτίμηση. Εννοείται δεν προκαλώ, δεν ζητώ να το δεχτούν και να επιβάλω την προτίμηση μου. Μόνο αν θέλω να έχω πιο κοντινή σχέση θα το πω. Αν αντιληφθώ ότι κάποιος δεν μπορεί να το διαχειριστεί δεν θα τον προκαλέσω.

Με την έλλειψη εμποδίων στον επαγγελματικό τομέα συμφωνεί και η Μάρω: «Καθόλου. Βέβαια έχω κάνει μόνο τρεις δουλειές, γιατί ήμουν 24 χρόνια στην ίδια δουλειά. Αν άλλαζα πολλές δουλειές μπορεί να τύχαινε και κάποιος ομοφοβικός. Επίσης, είμαι σε ηλικία που μπορώ να τα αντιμετωπίσω όλα».

Η ομοφυλοφιλία, όμως, δεν βιώνεται όμως σαν εμπόδιο ή δυσκολία. Όπως χαρακτηριστικά λέει η Χριστίνα: «Κατ' αρχήν το να ζήσεις κάτι τέτοιο θεωρώ πως ψυχικά είναι προνόμιο. Κατά συνέπεια με ενδυνάμωσε και επαγγελματικά. Αυτό που με δυσκολεύει, είναι να κάνω κολλητηλίκια με συναδέλφους. Θα ανοιχτώ μόνο αν η σχέση υπερβαίνει τα όρια του γραφείου». Δεν βλέπω καμία διαφορά.

Θεματική 4: Ψυχολογικές Προεκτάσεις, Πιθανές Επιβαρύνσεις Και Δυσκολίες

Ψυχολογική Επεξεργασία Της Προτίμησης

Η ψυχολογική επεξεργασία της προτίμησης, και ότι σημαίνει αυτό για την κάθε γυναίκα, φαίνεται πως διαφέρει. Κάποιες γυναίκες, όπως η Ελένη δεν θεωρούν ότι υπάρχει τέτοιου είδους ανάγκη: «Δεν μπορώ να επεξεργαστώ κάτι ψυχικά όταν είναι μέσα μου, επιλογή μου. Δέχομαι αυτή την επιλογή με τα καλά και τα κακά της». Αντίστοιχα σκέπτεται και η Βικτώρια που λέει πως δεν χρειάστηκε να το σκεφτεί ιδιαίτερα: «περισσότερο ενστικτωδώς βγήκε αυτή η επιλογή». Η Μάρω θεωρεί και εκείνη ότι δεν είναι ένα ζήτημα που χρειάζεται ψυχολογική επεξεργασία: «Είμαι αυτή που είμαι. Όποιος έχει θέμα δεν θα έχει μπει καν στη ζωή μου. Αυτά τα φιλτράρω πριν πω σε κάποιον ότι είμαι γκέι».

Η Μαρία δεν αισθάνθηκε αυτή την ανάγκη να επεξεργαστεί καθώς είναι ίδια της η φύση. Συνεχίζει: «Δεν είπα ποτέ 'είμαι διαφορετική από τους άλλους'. Είμαι εγώ και το σημαντικό είναι να περάσω σε αυτή τη ζωή όπως είμαι. Δεν μου αρέσει να προκαλώ με τη σεξουαλικότητα μου αλλά κάποιος είναι αρνητικός προς αυτή μπορεί να το βγάλω σε μεγάλο βαθμό και να το υπερασπίσω».

Η Κλειώ, η Δανάη και η Δώρα θεωρούν ότι έχουν κάνει μια ψυχική διεργασία στο θέμα της διαφορετικότητας, και μάλιστα η Κλειώ συμπληρώνει, «νομίζω στον βαθμό που

μπορώ, το έχω επεξεργαστεί».

Η Άννα θεωρεί πως έχει κάνει κι εκείνη όση επεξεργασία χρειαζόταν μέσα της: «Ναι, νομίζω πως ναι. Δεν ξέρω τι θα γίνει αργότερα. Παραδείγματος χάριν, το θέμα παιδί. Να μην πω τι μαλακία έκανα. Αυτό δε ξέρω αν έχει να κάνει με τη σεξουαλική μου προτίμηση».

Η Λουκία μας εξηγεί: «Μερικές φορές νιώθω πως είμαι έτοιμη ψυχολογικά για την επιλογή μου αυτή, και το πως θα καθορίσει γενικά τη ζωή μου αλλά άλλες φορές με βρίσκω τελείως απροετοίμαστη. Αυτό συμβαίνει γιατί ήξερα από τα οχτώ μου χρόνια τον εαυτό μου, πως δηλαδή αυτή είμαι και αυτό θέλω στη ζωή μου, όσο φυσιολογικό ή αφύσικο και αν είναι. Αυτό με ευχαριστεί και αυτό με αντιπροσωπεύει. Από την άλλη, όμως, υπάρχουν στιγμές που νιώθω σαν να μου συμβαίνει τώρα, για πρώτη φορά, δηλαδή μου δημιουργούνται διάφορα ερωτήματα μέσα μου όπως: που πάω; τι θα κάνω στο μέλλον; αν θελήσω να κάνω παιδιά; βέβαια ξέρω πως αυτά τα ερωτήματα, είναι ερωτήματα που μου τα έχουν περάσει η 'άλλοι', η κοινωνία μου δηλαδή σε εμένα».

Ορισμένες γυναίκες σκέπτονται ή αναγνωρίζουν την ανάγκη για ψυχοθεραπεία: Η Άρτεμις δεν θεωρεί πως έχει επεξεργαστεί το θέμα αρκετά: «Όχι. Και μάλιστα είχα περάσει μια φάση πριν δυο χρόνια που ήθελα να κάνω ψυχοθεραπεία, να δω πως κατέληξα στην προτίμηση αυτή. Οι περισσότεροι το ξέρουν από μικρή ηλικία. Θα ήθελα να δω τι ήταν αυτό που μεσολάβησε στα 24 για να αλλάξω προσανατολισμό. Όχι μόνο άλλαξα, αλλά είμαι και πιστή σε αυτό σεξουαλικά. Η προτίμηση μου είναι καθαρά στις γυναίκες. Πολύ εντύπωση μου κάνει πως στα 24 μου, με πολύ έντονη σεξουαλική και κοινωνική ζωή με άντρες, όλο το κομμάτι έφυγε. Τι έγινε και άλλαξα δεν μπορώ να καταλάβω». Η ανάγκη για παραπάνω επεξεργασία είχε φανεί και στη Χριστίνα, η οποία θεωρούσε ότι έχει δουλέψει γύρω από το θέμα αλλά όχι ολοκληρωτικά. Για αυτό και είχε κάνει και

ψυχοθεραπεία.

Η δουλειά με τον εαυτό της έκανε τη Τζένη να αισθάνεται πως έχει επεξεργαστεί πλήρως το ζήτημα: «Μάλιστα. Απόλυτα. Έχω κάνει ψυχοθεραπεία έξι χρόνια και γενικά είναι κάτι που το συζητώ και με τους δικούς μου ανθρώπους, είτε είναι μέρος αυτού του κόσμου είτε όχι».

Η Κατερίνα μιλά ειλικρινά για τα θέματα που θα ήθελε να επεξεργαστεί: «Νοιώθω πως είναι ένα μονοπάτι που μόνη διέξοδος είναι η μοναξιά. Προσπαθώ είμαι ευτυχισμένη, κάνοντας πράγματα για μένα, και γεμίζω τα όποια συναισθηματικά μου κενά με διάφορα ενδιαφέροντα. Γιατί έμαθα με τα χρόνια πως αυτές οι σχέσεις δεν έχουν διάρκεια, και πως απλά οι γυναίκες που κατά καιρούς είχα επιλέξει ως σύντροφο, τελικά έμειναν σαν μια γλυκόπικρη ανάμνηση. Με τον καιρό έμαθα να αγαπάω περισσότερο τον εαυτό μου και να αφιερώνω χρόνο μαζί του».

Θέματα Καταχρήσεων

Το θέμα της χρήσης ουσιών στις σεξουαλικές μειονότητες είναι ένα ζήτημα που απασχολεί διεθνώς τους ερευνητές. Στην περίπτωση των Ελληνίδων η χρήση οινόπνευματος ή άλλων ουσιών, φαίνεται να μην είναι διαδεδομένη. Πολλές ερωτώμενες όπως η Τζένη, η Χριστίνα, η Μάρω, η Δανάη, η Κλειώ, η Λουκία και η Κατερίνα θεωρούν ότι η σεξουαλική τους προτίμηση δεν έχει συσχετιστεί με τη χρήση αλκοόλ. Το ίδιο και η Άννα λέγοντας «Όχι ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΙΚΑ . Νομίζω ότι είναι άσχετο». Η Κατερίνα καταναλώνει την ίδια ποσότητα αλκοόλ και δεν έχει στραφεί σε οποιαδήποτε άλλη ουσία ή συμπεριφορά. Η Βικτώρια από φυσικού της αποφεύγει τέτοιου τύπου καταχρήσεις. Η Ελένη λέει: «Όχι. Όπως ήδη ανέφερα δεν μου έχει δημιουργήσει κανένα ψυχολογικό θέμα. Θα πιώ επειδή θα χωρίσω, αλλά θα έπινα και αν χώριζα γκόμενο». Το ίδιο και η Λουκία: «Όχι η σεξουαλικότητα μου δεν με έχει στρέψει ούτε στην κατανάλωση αλκοόλ και

ουσιών ούτε σε υπερβολικές συμπεριφορές και θεωρώ πως αυτό δεν έχει αν κάνει με τη σεξουαλικότητα αλλά με τον άνθρωπο ξεχωριστά».

Η Άρτεμις μιλά γενικότερα: «Σε εμένα δεν άλλαξε σε τίποτε η συμπεριφορά μου, με βάση τη σεξουαλική προτίμηση. Χαρακτηριστικό, δηλαδή, είναι ότι όταν το είχα πει σε μια φίλη στρέιτ, η οποία με συνάντησε 2- 3 χρόνια μετά μου είπε: 'Είσαι όπως ήσουν, δεν άλλαξε τίποτα'. Δεν προσπάθησα να προσαρμοστώ σε κάτι».

Η Δώρα έχει βιώσει την εμπειρία της διαφορετικά: «Ναι και αλκοόλ ένα διάστημα και συμπεριφορές βίας ως άμυνα υπερβολικής βίας. Αυτό έχει να κάνει και με το ότι είμαι γυναίκα και λεσβία. Υπήρξαν πολλές σεξουαλικές παρενοχλήσεις στο δρόμο».

Τέλος η Μαρία εξιστορεί: Ναι, έχω στραφεί σε ακραίες καταστάσεις. Έχω κάνει τα πάντα στη ζωή μου και έχω δοκιμάσει τα πάντα εκτός από ηρωίνη. Αυτό, δεν θεωρούσα ότι είχε να κάνει με τη σεξουαλικότητα μου. Αναγκάστηκα να πάω σε ψυχίατρο, λόγω ψυχοσωματικών και κρίσεων πανικού. Δεν πίστευα ποτέ ότι έφτανα στα άκρα λόγω της σεξουαλικότητας μου. Στις πέντε συνεδρίες με έναν ψυχίατρο, του είπα ότι είμαι γκέι. Πίστευα ότι δεν με επηρεάζει, ότι είναι η φύση μου. Τελικά, πίσω από αυτά πιστεύω ότι ήταν η ομοφυλοφιλία. Στα 46 μου κάνω υπερπροσπάθεια (που κάθε δεκαετία αλλάζει) στο να ισορροπώ μεταξύ αυτού που είμαι, και αυτό που θέλω να βλέπουν οι άλλοι.

Θεματική 5: Οι Σχέσεις Και Το Μέλλον: Η Δημιουργία Μιας Εστίας

Οι Σχέσεις Μεταξύ Γυναικών

Το ότι οι σχέσεις είναι ομοφυλοφιλικές, δηλαδή μεταξύ δύο γυναικών δεν φαίνεται να δυσκολεύει τις ερωτώμενες στη δημιουργία μιας σχέσης, και αυτό φάνηκε όταν ερωτήθηκαν τι πιστεύουν, αν θεωρούν ότι η σεξουαλική προτίμηση τις έχει δυσκολέψει ή διευκολύνει στο να έχουν μια σταθερή σχέση. Όπως, χαρακτηριστικά, λέει η Ελένη, δεν

έχει να κάνει με την προτίμηση, αλλά με τον άνθρωπο, δηλαδή κατά πόσο είσαι εύκολος ή δύσκολος στο να βρίσκεις σύντροφο. Ανεξάρτητα με τον προσανατολισμό, είναι θέμα χαρακτήρα. Το ίδιο θεωρούν και άλλες τέσσερις ερωτώμενες η Βικτώρια, η Μάρω, η Δανάη, η Δώρα και η Κατερίνα.

Η Τζένη μας λέει πως η ομοφυλόφιλη σχέση δεν την έχει δυσκολέψει καθόλου. «Γενικά είμαι των σταθερών σχέσεων και σε φιλικό και σε επαγγελματικό επίπεδο. Από την αρχή, η πρώτη μου σχέση, ήταν 2,5 χρόνια. Δεν υπάρχει για μένα το one night stand. Σχετίζεται με το πρότυπο που έχω από την οικογένεια. Πρότυπο σχέσης δεμένο, θετικό, αλληλοϋποστηρικτικό, και αυτό αποζητώ».

Η Άννα συμφωνεί, ούτε την έχει δυσκολέψει ούτε διευκολύνει το ότι η σχέση είναι ομοφυλόφιλη, αλλά μοιράζεται ακόμη μια σκέψη της: «πιστεύω, ότι για κάποιο λόγο, οι γυναίκες έχουν στο μυαλό ότι μια σχέση ξεκινά και κάποτε θα τελειώσει. Αν και το βλέπω να συμβαίνει. Δεν καταλαβαίνω γιατί δεν μπορούμε να έχουμε μια σχέση 30 χρόνια. Είναι θέμα νοοτροπίας. Δηλαδή, σαν να κυριαρχεί η απαισιόδοξη άποψη ‘κάποτε θα χωρίσουμε’».

Η Μαρία δεν μπορεί να συγκρίνει, γιατί δεν έχει κάνει μεγάλη σχέση με άντρα: «Εκεί είναι πιο εύκολα οπότε θα έκανα πιο μακροχρόνια σχέση μαζί τους. Είμαι άνθρωπος των σχέσεων και της οικογένειας. Θεωρώ ότι με έχει δυσκολέψει γιατί θα είχα κάνει οικογένεια αν ήμουν στρέιτ. Θα άλλαζα την ζωή μου, αν και έχω περάσει πολύ καλά, για μια οικογένεια».

Κάποιες κοπέλες θεωρούν ότι η ομοφυλόφιλη σχέση είναι πιο ευνοϊκή για εκείνες, η καθεμία για τους δικούς της λόγους:

Η Κλειώ, θεωρεί ότι την έχει βοηθήσει στο να έχει μια σταθερή σχέση, αν και δεν έχει και πολλές εμπειρίες για να πει. Η Άρτεμις δεν θεωρεί ότι την έχει επηρεάσει στην

επιλογή συντρόφου. Τη διευκολύνει, όμως, σε κάποιους τομείς: «Λειτουργώ πολύ με το σεξουαλικό ένστικτο. Ίσα-ίσα με βοηθά να μην έχω πολύ σταθερές σχέσεις, πράγμα που θέλω. Ο λεσβιακός κόσμος δεν κάνει σταθερές σχέσεις. Όλοι έχουν πάει με όλες».

Εκτός, όμως, από το πως βιώνεται μια ομοφυλόφιλη σχέση, υπάρχουν και θέματα που ανακινούνται που ενδεχομένως να την επιβαρύνουν, όπως το ζήτημα των ένοχων. Η Χριστίνα δεν ξέρει πως θα ήταν αλλιώς. «Το προφανές είναι, πως αν αισθάνεσαι ενοχές, πώς να το υποστηρίξεις. Έχω δυσκολία για σταθερή σχέση αλλά δεν ξέρω αν είναι θέμα προτίμησης ή χαρακτήρα. Μάλλον το δεύτερο».

Μια άλλη σκέψη που υπάρχει στα λεγόμενα της Λουκίας, είναι η νοοτροπία και οι συνήθειες στην Ελλάδα: «Θεωρώ πως η σεξουαλικότητα μου, με έχει δυσκολέψει στο να κάνω σταθερές σχέσεις, όμως πιστεύω πως αυτό κυρίως έχει να κάνει με την Ελλάδα και πως εδώ τα γκέι άτομα συμπεριφέρονται και λειτουργούν μέσα σε ένα περιβάλλον "γκέτο". Επίσης ότι ζούμε σε μία χώρα που είναι ακόμη πολύ δύσκολο να το πούμε σε δικούς μας ανθρώπους. Πόσο μάλλον να πούμε ότι έχουμε σχέση. Αυτό κάνει τις συνθήκες για μια σταθερή και μακροχρόνια σχέση ακόμη πιο δύσκολη.

Το Σύμφωνο Συμβίωσης Ως Αλλαγή Στις Σχέσεις

Το σύμφωνο συμβίωσης είναι μια νέα παράμετρος στις ομοφυλόφιλες σχέσεις και μάλιστα η περίοδος των συνεντεύξεων, ήταν η περίοδος ψήφισής του στη Βουλή. Οι ερωτώμενες διέφεραν στις απόψεις. Άλλες είδαν επιφυλακτικά το σύμφωνο, άλλες με αισιοδοξία μιας και θα ήταν η πρώτη φορά που οι ομοφυλόφιλες σχέσεις μπορούν να επισημοποιηθούν. Η επισημοποίηση δίνει την δυνατότητα να βιωθεί μια συνέχεια στη σχέση, ένας στόχος, να είναι υπαρκτή στην κοινωνία, και με όλες τις συνέπειες αυτού, εννοώντας τα δικαιώματα των συντρόφων. Η σχέση δεν θα είναι πλέον αναγνωρισμένη σε εκείνους που τη γνωρίζουν μόνο, αλλά θα είναι και κομμάτι της κοινωνίας ολόκληρης.

Ορισμένες ερωτώμενες δεν θεωρούν πως το σύμφωνο συμβίωσης θα φέρει κάποια αλλαγή στην προσωπική ζωή τους, όπως η Δώρα. Αντίστοιχα σκέπτεται και η Άννα, δεν θα αλλάξει κάτι, είναι και μεγαλύτερη δέσμευση. Αναγνωρίζει όμως ότι μιλά από την πλευρά ενός ανθρώπου που αυτή τη στιγμή δεν έχει σχέση. «Αν είχα μία σχέση που κράταγε 10 χρόνια τότε ίσως να έλεγα ναι». Το ίδιο και η Άρτεμις, προς το παρόν λέει, ότι δεν θα επηρεάσει τη ζωή της. Πιστεύει πως η αλλαγή θα είναι καθαρά κοινωνική, γιατί δεν απευθύνεται μόνο σε γκέι: «Θεωρώ ότι είναι μια μορφή ασφάλειας για ανθρώπους που έχουν φτιάξει κάτι μαζί ή που θα ήθελαν να αφήσουν κάτι σε άλλον. Αν μετά από χρόνια κάνω μια σχέση ή έχει εξελιχθεί η σχέση που έχω τώρα και θεωρώ ότι θα διασφαλίσω τον άνθρωπο μου, θα το κάνω. Προς το παρόν δεν θεωρώ ότι θα αλλάξει κάτι».

Ούτε η Τζένη πιστεύει πως θα αλλάξει κάτι στην προσωπική ζωή της. Όμως την κάνει να νιώθει ότι και εκείνη που πληρώνει φόρους, εργάζεται, έχει τα ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους. Έχει, δηλαδή, να κάνει με την κοινωνική καταξίωση και αποδοχή. Το ίδιο και η Ελένη. Δεν θα επηρεαστεί η ζωή της. Προσθέτει όμως: «Θεωρώ ότι το σύμφωνο συμβίωσης θα είναι πολύ καλό για μακροχρόνιες σχέσεις. Παραδείγματος χάριν, ο θείος της μαμάς μου ήταν γκέι. Το ήξεραν όλοι. Πεθαίνει η γυναίκα του, συζεί με τη σχέση του πάνω από 15 χρόνια και πεθαίνοντας, ο θείος, ζήτησε να πάρει κάποια από τα προσωπικά του πράγματα ο σύντροφός του. Δεν τον άφησε η οικογένεια. Οπότε είμαι υπέρ του σύμφωνου συμβίωσης για όλους. Και γκέι και στρέιτ».

Στις συζητήσεις, όμως, φαίνεται πως οι ερωτώμενες έχουν κάποιες επιφυλάξεις. Η Κλειώ μας λέει πως δεν το έχει ψάξει. «Έχω διαβάσει, ότι δεν είναι το καλύτερο. Ο μόνος λόγος για το σύμφωνο είναι για το αν συμβεί κάτι στη ζωή του άλλου». Αντίστοιχες σκέψεις έχει και η Δανάη, πως το σύμφωνο συμβίωσης δεν αφήνει κάποιον καλυμμένο 100%, και συνεχίζει: «Το συζητούσαμε με τον πρόσφατο θάνατο μιας φίλης, της οποίας η σχέση έμενε στο σπίτι της. Εκ των πραγμάτων δεν θα συνεχίσει να μένει. Νομίζω, νομικά

δεν ήταν καλυμμένη. Δεν είναι όπως ένας γάμος. Η διαθήκη θα σε αφήσει ακάλυπτο και πάλι πρέπει να την κάνεις με όρους. Χωρίς όρους μπορούν να τη προσβάλλουν Δεν πιστεύω στο μυστήριο του γάμου ή της βάφτισης».

Τέλος, υπήρξαν οι γυναίκες που είδαν με πιο προσωπικό, και μάλλον πιο αισιόδοξο τρόπο το θέμα του συμφωνου:

Η Βικτώρια εύχεται πώς το σύμφωνο συμβίωσης να φέρει αλλαγή στη ζωή της, αλλά και πάλι δεν βασίζεται τόσο πολύ σε αυτό. Η Μάρω πιστεύει πως θα φέρει: «Αν κάνω μια μακροχρόνια σχέση, μόνο και μόνο στα κληρονομικά. Δεν ξέρω αν κάνεις παιδί τι γίνεται».

Το ίδιο και η Μαρία. Με ευχαρίστηση δηλώνει πως νιώθει ότι σιγά-σιγά ένα μέρος της κοινωνίας θα δεχτεί την ύπαρξη των σχέσεων (έστω κ κουτσουρεμένο). «Η κοινωνία αποδέχεται το σύμφωνο και όχι το παιδί. Σιγά-σιγά θα γίνει και αυτό». Η Λουκία πιστεύει ότι το σύμφωνο συμβίωσης ενδεχομένως να φέρει κάποια αλλαγή στη ζωή της, αλλά σίγουρα ένα σύμφωνο συμβίωσης δεν βοηθά μόνο .

Η Κατερίνα συζητά πως «είναι ένα δικαίωμα που μας εξισώνει νομικά με τα ετερόφυλα ζευγάρια. Είναι υπέροχο να ξέρεις πως ο άνθρωπος που μοιράζεσαι την ζωή σου είναι η οικογένειά σου, να ξέρεις πως αυτός θα έχει δικαιώματα σε θέματα όπως στην ζωή και στο θάνατο (εργασιακά, συνταξιοδοτικά, κληρονομικά, φορολογικά κλπ.)».

Τέλος η Χριστίνα μας λέει πως θα μπορούσε πιθανά, να έρθει μια αλλαγή στη ζωή της. «Θεωρώ ότι αλλάζει και νομιμοποιείται η γκέι σχέση, και -που ξέρεις- μπορεί να μου βγει να το υπογράψω και εγώ. Χάρηκα πολύ».

Το Ζήτημα Του Παιδιού

Το ζήτημα του να κάνεις παιδί είναι κάτι που απασχολεί όλες τις γυναίκες και

μάλιστα βλέπουμε ότι συχνά είναι πηγή άγχους, καθώς ο χρόνος περνά, και οι υποχρεώσεις που δημιουργούνται, λόγω σπουδών και εργασίας δεν επιτρέπουν το να κάνει κάποια οικογένεια σε νεαρή ηλικία. Ακόμη μια δυσκολία στις ομοφυλόφιλες γυναίκες είναι το ότι στην Ελλάδα δεν είναι συχνά, ακόμη, τα ομόφυλα ζευγάρια με παιδί.

Η Κατερίνα, λέει ότι δεν το είχε σκεφτεί ποτέ το να αποκτήσει ένα δικό της παιδί. Το ίδιο και η Δώρα, η οποία εξηγεί το ποτέ καθώς «δεν έχει επαφή με τα παιδιά, παρά μόνο με όσα είναι ιδεολογικά κοντά».

Η Άρτεμις, είναι ακόμη μια από τις ερωτώμενες που δεν το έχουν σκεφτεί: «Νομίζω πιο πολύ το έχουν σκεφτεί οι σχέσεις που έχω υπάρξει. Αν έμπαινα σε αυτή τη διαδικασία, θα ήθελα να ήταν καθαρά δική μου απόφαση και να μην με επηρεάζει η σχέση που είμαι. Δεν ξέρω αν θα γίνει. Δεν με φοβίζει το κοινωνικό, πως θα ενταχθεί το παιδί. Με φοβίζει ο εαυτός μου και πως θα βάλω άλλες προτεραιότητες».

Το ζήτημα της (ελληνικής) κοινωνίας μπαίνει από την Κλειώ. Εκείνη λέει πως το είχε σκεφτεί πριν 3 με 4 χρόνια: «Η σύντροφός μου, δεν ήθελε. Αποφάσισα, τελικά ότι δεν θέλω να κάνω γιατί το θεωρώ πολύ εγωιστικό, γιατί έχω να το μεγαλώσω στην Ελλάδα. Θαυμάζω και ζηλεύω τις rainbow families. Αν είχα 10 εκατομμύρια θα έφευγα από την Ελλάδα και θα το έκανα».

Οι τρόπος ζωής είναι ένας άλλος λόγος που μπορεί να αποτρέψει κάποια γυναίκα από το να θελήσει παιδί. Η Τζένη, λέει δεν θα ήθελε παιδί: «Όχι γιατί είμαι γκέι αλλά γιατί είναι οι ρυθμοί της ζωής μου τέτοιοι, η δουλειά, που δεν θα μπορούσα να προσφέρω αυτά που θα έπρεπε, έτσι ώστε να μεγαλώσει σωστά».

Ένα άλλο ζήτημα, που αφορά όλες τις γυναίκες, είναι το θέμα της ηλικίας. Η Δανάη λέει πως «το σκέπτομαι, αλλά όσο περνάει ο καιρός δεν....». Το ίδιο εκφράζει και η Μάρω: «Είμαι πολύ μεγάλη πια. Ηλικιακά και οικονομικά δεν με παίρνει». Όπως και η

Μαρία που δεν έχει εγκαταλείψει τη σκέψη: «Ναι το σκέπτομαι, όχι εγώ η σύντροφός μου. Είμαι μεγάλη. Αλλά θα το μεγαλώσω σαν παιδί μου».

Η Λουκία βλέπει το θέμα πιο αισιόδοξα: «Έχω σκεφτεί την πιθανότητα να κάνω ένα παιδί, γιατί πιστεύω πως ένα παιδί δεν χρειάζεται να αποτελείται απαραίτητα από το πρότυπο “μαμά - μπαμπά” αλλά από ένα κλίμα αγάπης». Το ίδιο και η Χριστίνα: «Ναι, έχω σκεφτεί να κάνω παιδί και ακόμη το σκέφτομαι. Θα το έκανα και μόνη μου, δεν μου φαίνεται περίεργο καθώς έχω μεγαλώσει σε μονογονική οικογένεια. Ο πατέρας μου είχε πεθάνει όταν ήμουν μωρό. Ξέρω και πολλές γκέι σχέσεις που έχουν παιδιά».

Ένα άλλο ζήτημα μπαίνει στην σκέψη του να κάνει κανείς παιδί, είναι το πως μπορεί να ανταπεξέλθεις στις υποχρεώσεις και το τι θυσίες πρέπει να γίνουν.

Όπως, εξηγεί η Άννα, το έχει σκεφτεί: «Ναι, αλλά είναι λίγες οι πιθανότητες γιατί δεν θέλω να χάσω την ελευθερία μου. Μόνο υπό προϋποθέσεις. Να μην το κάνω εγώ (να μην γεννήσω) αλλά να έχει τα δικά μου ωάρια και να είμαστε οικογένεια. Δεν με ενδιαφέρει να κάνω παιδί σαν συνέχεια μου». Η Ελένη θα ήθελε πάρα πολύ, και είναι το μόνο που σκέπτεται ότι θα μετανιώσει στη ζωή. Θεωρεί ότι δεν είναι αρκετά μάγκας για να κάνει παιδί (δηλαδή να τα βγάλει πέρα με τις υποχρεώσεις).

Θεματική 6. Κοινωνικές Προεκτάσεις

Η Αντίληψη Της Λεσβιακής Κοινότητας Ως Γκέτο.

Η λεσβιακή κοινότητα έχει κάποια συγκεκριμένα μέρη συνάντησης τα οποία μπορούν να χαρακτηρισθούν με αρνητικό ή θετικό τρόπο, ανάλογα με την αντίληψη της κάθε γυναίκας. Υπάρχει ένας χαρακτηρισμός, αυτός του «γκέτο», που κυκλοφορεί για τα συγκεκριμένα μέρη και που μπορεί να έχει θετική ή αρνητική χροιά στην αντίληψη της κάθε γυναίκας. Ορισμένες συμφωνούν με τον ορισμό, άλλες όχι, αλλά κάθε μια έχει τη

δική της συναισθηματική αντίδραση για τον χαρακτηρισμό, και εξήγηση για τη δημιουργία του. Στις περισσότερες μαρτυρίες, πάντως, οι ερωτώμενες εξηγούν πως η δημιουργία των συγκεκριμένων χώρων συνάντησης βασίζεται στην ανάγκη της ελεύθερης έκφρασης, χωρίς τον κίνδυνο αντιδράσεων από τον μη ομοφυλοφιλικό πληθυσμό.

Επιβεβαίωση του χαρακτηρισμού μας δίνει η Μαρία: «Ναι. Είναι καθαρά γκέτο. Γκέτο ανθρώπων που εκτίθενται, βγαίνουν στα μπαρ με λεσβιακή ταυτότητα. Όταν είσαι εκτός αυτής της κοινωνικής συναναστροφής δεν είναι γκέτο».

Όπως φαίνεται αν η ομοφυλοφιλική κοινότητα είναι κλειστή, είναι λόγω της ανάγκης προφύλαξης, των κοινών συνηθειών και της ανάγκης αίσθησης του ανήκειν.

Σε σχέση με τον χαρακτηρισμό γκέτο, λέει η Άννα: «Είναι, αλλά είναι γκέτο γιατί υπάρχει ο ρατσισμός απέξω. Αν όλος ο κόσμος αποδεχόταν τους γκέι δεν θα υπήρχε αυτό. Αναγκαζόμαστε να γκετοποιηθούμε γιατί αν πας αλλού και αγκαλιαστείς, θα σε κοιτάζουν με στραβό μάτι».

Η Δανάη συμφωνεί: «Κακά τα ψέματα, είναι, αλλά είναι όπως και όλα τα υπόλοιπα. Νομίζω ότι άλλα είναι πιο ανοιχτά και άλλα πιο κλειστά. Το γκέτο εμείς το επιδιώκουμε. Όταν είναι 5-10 κοπέλες που έχουν συγκεκριμένη συμπεριφορά, συγκεκριμένα ακούσματα και τρόπο ομιλίας, αυτό γίνεται γκέτο, όπως οι μηχανόβιοι, οι ταξιτζήδες. Κατά τα άλλα, όμως, δεν νιώθω ότι πρέπει να πηγαίνω μόνο σε γκέι μαγαζιά ή να κάνω παρέα μόνο με γκέι. Δεν θεωρώ ότι οι γκέι είναι πιο έξυπνοι».

Η Ελένη εξηγεί, και εκείνη, το λόγο που η κοινότητα είναι κλειστή, πράγμα που δεν την εμποδίζει να συναναστρέφεται ανθρώπους εκτός του συγκεκριμένου κύκλου: «Γκέτο μπορεί να δημιουργήσει κανείς όπου γουστάρει. Απλά, είναι το ότι νοιώθεις πιο άνετα και πιο καλά αν έχεις την συγκεκριμένη προτίμηση. Εγώ αισθάνομαι το ίδιο και με τους στρέιτ φίλους μου.

Γενικά, αν πας σε ένα μπαρ συγκεκριμένης προτίμησης είναι πιο εύκολο να αγκαλιάσεις τη σχέση σου. Εμένα δεν μου αρέσει σαν ιδέα ούτως ή άλλως, το να αγκαλιάζομαι δημόσια».

Η Λουκία, σύμφωνα με την άποψη της κλειστής κοινότητας, αναφέρεται και στις συνήθειες μέσα στον κύκλο: «Θεωρώ πως στην Ελλάδα ο λεσβιακός κόσμος λειτουργεί ως γκέτο ακόμη, δυστυχώς. Αυτό συμβαίνει, γιατί, ενώ έχουμε διεκδικήσει κάποια δικαιώματα, ο λεσβιακός κόσμος έχει ακόμη προκαταλήψεις επάνω στο θέμα αυτό, δημιουργώντας ένα κλίμα 'γκέτο'. Προκαταλήψεις για τον τρόπο διασκέδασης για παράδειγμα. Μέχρι και πως θα πρέπει αν είναι η εμφάνισή σου, μερικές φορές, ώστε να σε αναγνωρίζουν μέσα στους λεσβιακούς χώρους ως λεσβία και όχι στρέιτ».

Η Άρτεμις δεν συμφωνεί με τον όρο αλλά δίνει μια άλλη οπτική στο θέμα του 'κλειστού κύκλου': «Δεν θα έλεγα γκέτο, αλλά υπάρχουν σίγουρα κλίκες. Εγώ, επειδή από τα σχολικά μου χρόνια λειτουργούσα σε κλίκες στο σχολείο, μου αρέσει να ξέρω ότι εντάσσομαι σε μια κλίκα. Στον λεσβιακό κόσμο αρχίζεις μεγαλώνοντας και διατηρείς τις σχέσεις. Γίνεσαι φίλη και δημιουργείται μια κλίκα. Πάντα υπάρχει ο κλειστός «πυρήνας» που λειτουργεί και σαν οικογένεια».

Τα παραπάνω έχουν μια πολύ θετική χροιά για τα μάτια της Χριστίνας: «Εμένα μου αρέσει να είναι γκέτο. Δεν με χαλάει καθόλου. Έχει να κάνει με την προσωπικότητα. Άλλες διατηρούν μια χαρά τις στρέιτ σχέσεις τους. Είναι πόσο εσύ μπορείς να το υποστηρίξεις. Το γκέτο έχει και μια ζεστασιά».

Δυο ερωτώμενες η Τζένη και η Μάρω δεν θεωρούν ότι ανήκουν σε μια κλειστή κοινότητα:

Μας λέει η Τζένη: «Δεν ανήκω σε αυτό το γκέτο. Ενδεχομένως να υπάρχει. Η γνώμη μου είναι ότι γίνεται λόγω φόβου, στο να αναμειχθείς στο κοινό γίγνεσθαι. Ήταν

μια ανάγκη που είχε διαμορφωθεί τα προηγούμενα χρόνια, τα οποία ήταν δύσκολα και σε κοινωνικό επίπεδο αλλά και στο να βρεις σχέση. Υπάρχει ακόμη αυτό το γκέτο, αλλά πρέπει να θέλεις και εσύ να είσαι μέλος του. Αν αισθάνεσαι ασφαλής και άνετα με το να ανήκεις εκεί, θα το διαλέξεις. Είναι και το κοινό ενδιαφέρον που σε τραβάει. Είναι ένας ασφαλής τρόπος να βρεις σχέση. Αυτό που σιχαίνομαι είναι το ότι πηγαίνει η μία με την άλλη».

Η Μάρω σκέπτεται πως η λεσβιακή κοινότητα μπορεί και να είναι γκέτο. Συνεχίζει: «Εγώ δεν έχω μπει, πάντως. Αυτό έχει να κάνει με το γεγονός ότι έχω κρατήσει τις παιδικές μου φίλες. Είναι στρέιτ και παντρεμένες. Το καταλαβαίνω, όμως, γιατί είναι μια ασφάλεια, για όσες ανήκουν, και μια ευκολία. Αν σου αρέσουν αυτά».

Η Δώρα ακούει τον χαρακτηρισμό γκέτο, σαν μια έκφραση ομοφοβίας. Πιστεύει πως είναι κοινωνικός χώρος, απαραίτητος στον άνθρωπο. Είναι κάτι που πρέπει να υπάρχει και δεν το θεωρώ γκέτο. Είναι ανοιχτός σε στρέιτ που είναι εξοικειωμένοι.

Η Βικτώρια και η Κατερίνα είναι φαίνεται πως είναι αρνητικές στο ότι βιώνουν την ύπαρξη μιας κλειστής κοινότητας. Η Βικτώρια συμφωνεί με αυτή την άποψη, ότι η κοινότητα είναι γκέτο και συνεχίζει πως «καταντάει και αιμομικτική η συγκεκριμένη σκηνή». Η Κατερίνα ενοχλείται τόσο που λέει κοφτά: «Είναι και με ενοχλεί για αυτό δεν θέλω να το συζητήσω».

Αντίθετη σε αυτή την άποψη είναι η Κλειώ: «Όχι, δεν νομίζω ότι είναι γκέτο, ακόμη και στην Ελλάδα που είναι μικρή. Εγώ δεν ένοιωσα έτσι. Ένοιωσα ότι είναι ανοιχτοί. Γκέτο θα ήταν μόνο από το ρατσισμό που τρώνε».

Επιθυμία Αλλαγής Τόπου Διαμονής

Το να έχει κάποιος ομοφυλοφιλικό σεξουαλικό προσανατολισμό, μπορεί να

εμπεριέχει δυσκολίες αν το περιβάλλον είναι ιδιαίτερα κλειστό ή αν η οικογένεια δεν γνωρίζει τον προσανατολισμό. Και οι δύο αυτοί λόγοι, θα μπορούσαν να κάνουν το άτομο να κρύβεται, να μην ζει τη ζωή του ελεύθερα. Συνέπεια αυτού είναι το άτομο να σκεφτεί την αλλαγή τόπου διαμονής.

Τους λόγους για να μην μένει κανείς σε κλειστό τόπο, μας τους εξηγεί σε σκέψη της η Ελένη, η οποία μένει στην Αθήνα: «Δεν έχω σκεφτεί να φύγω, αλλά αν θα ήθελα να πάω σε επαρχία θα το σκεφτόμουν, καθώς είναι κλειστή η κοινωνία. Δηλαδή, στον τόπο καταγωγής μου δεν θα ήθελα, γιατί, δεν θα ήθελα να βρεθεί σε δύσκολη θέση ο πατέρας μου, που δεν το ξέρει. Αν του το πω, μπορεί να πεθάνει από τον καημό του. Αν ήταν άλλο μέρος, δεν θα με πείραζε».

Ορισμένες από τις ερωτώμενες έχουν ήδη πραγματοποιήσει τέτοιου είδους αλλαγή:

Πρωτοπόρος ήταν η Δώρα όταν έφυγε από την οικογένεια της: «Ναι, και το έχω κάνει. Αρχικά πήγα στην Ιταλία και μετά στη Γερμανία για δυο χρόνια, καθαρά για αυτό. Πήγα στη Βόρειο Ιταλία και στη Γερμανία και απελευθερώθηκα. Εκεί κοινωνικοποιήθηκα ως λεσβία. Υπήρχε κοινότητα. Δεν πάλευα μόνη μου. Ύστερα πήγα σε ένα χωριό στην Κρήτη. Αυτό ήταν σαν εξορία, ήμουν απομονωμένη. Είχα χωρίσει και δεν είχα κοινωνικό περιβάλλον. Ήμουν στην Αθήνα μόνη και έτσι πήγα στην Κρήτη και έμεινα για δυο χρόνια.

Αλλαγή τόπου διαμονής έκανε και η Άννα: «Ναι. Δηλαδή, ήρθα στην Αθήνα από άλλη πόλη της Ελλάδας για να είμαι ανώνυμη. Όχι μόνο λόγω της προτίμησης μου αλλά και γενικά. Επίσης, βαριόμουν, αλλά πόσο μάλλον αυτό».

Μια άλλη ερωτώμενη, η Κλειώ, αποφάσισε να αλλάξει, να φύγει από το οικογενειακό περιβάλλον του μεγάλου νησιού που έμενε για να βρει δουλειά, και τον εαυτό της, στην Αθήνα: «Ναι, έχω φύγει, αλλά δεν ήταν ο μόνος λόγος. Το νησί με έπνιγε. Ίσως

να μην ήταν τόσο δύσκολο, αν δεν ήμουν γκέι». Το ίδιο και η Μαρία που ήρθε στα 18 της στην Αθήνα.

Η Λουκία θα επιθυμούσε μια τέτοια αλλαγή: Έχω σκεφτεί πολλές φορές να αλλάξω χώρα εξαιτίας της σεξουαλικότητας μου, διότι για παράδειγμα στην Αγγλία και στη Σουηδία είναι πιο ελεύθερη η κατάσταση, με περισσότερα δικαιώματα για τις λεσβίες και σίγουρα λιγότερες προκαταλήψεις και "γκέτο" σε σχέση με τη χώρα μας.

Η Χριστίνα έχει σκεφτεί ότι θα ήταν πολύ πιο άνετη σε άλλη χώρα. Όχι όμως να φύγει. Το ότι δεν θα ήθελαν να φύγουν το υποστηρίζουν και η Άρτεμις και η Κατερίνα που δεν σκέπτονταν να αλλάξουν τόπο διαμονής για κανένα λόγο. Οι υπόλοιπες ερωτώμενες, θα το σκέφτονταν, για λόγους που αφορούν είτε τις σχέσεις τους, είτε την τωρινή κατάσταση της χώρας μας.

Η Βικτώρια μας λέει πως «Ο μόνος λόγος που θα άλλαζα πόλη θα ήταν γιατί η σχέση μου βρίσκεται κάπου αλλού». Η Μαρία, η οποία έχει κάνει ήδη μια αλλαγή στη διαμονή της, λόγω της προτίμησης της, μας λέει: «Ναι, έχω σκεφτεί, τον τελευταίο καιρό, όχι για μένα αλλά για τη σύντροφό μου, που έχει δυσκολευτεί, λόγω της επαγγελματικής και κοινωνικής ζωής της. Για το ότι ήρθα στην Αθήνα έπαιξε ρόλο η σεξουαλικότητα μου, όταν ήμουν 18 ετών».

Τρείς γυναίκες καυτηριάζουν τις συνθήκες ζωής της χώρας μας. Η Τζένη δεν έχει σκεφτεί ποτέ να φύγει για λόγους σεξουαλικής προτίμησης: «Ποτέ. Να αλλάξω χώρα, για το μπουρδέλο που είναι η χώρα μου ή για την επαγγελματική μου εξέλιξη, ναι». Το ίδιο και η Δανάη: «Όχι, θα ήθελα να φύγω από την χώρα, να ζήσω αλλού, αλλά σαν πολίτης, όχι σαν γκέι». Το ίδιο και η Μάρω: «Όχι καλέ! πας καλά; Έχω σκεφτεί τι ωραία που θα ήταν, αν η χώρα μου ήταν διαφορετική, αλλά όχι να φύγω. Αυτό δεν έχω να κάνει με τη σεξουαλική μου προτίμηση αλλά με όλα. Θα ήθελα να είναι σαν τη Σουηδία, σε όλους

τους τομείς».

Ζητήματα Ομοφοβίας

Το να έχει πέσει κάποια θύμα ομοφοβίας είναι ένα σκληρό γεγονός. Η ομοφοβία μπορεί να κυμαίνεται από ένα πείραγμα έως και τη σοβαρότατη βία. Από τις μαρτυρίες φάνηκε πως το να έχεις πέσει θύμα μιας τέτοιας συμπεριφοράς συσχετίζεται με το κατά πόσο έχεις επιτρέψει να φανεί στους γύρω η σεξουαλική σου προτίμηση. Δηλαδή, όσο πιο ανοιχτή είναι μια κοπέλα, ακόμη και στο που συχνάζει, τόσο περισσότερο κινδυνεύει από τέτοιου είδους συμπεριφορές.

Η Άννα, η Μάρω, η Δανάη και η Κατερίνα δεν είχαν στη ζωή τους μια τέτοια εμπειρία. Το ίδιο και η Χριστίνα που λέει «Όχι, αλλά προσέχω πολύ». Αντίστοιχα απαντά και η Βικτώρια: «Όχι γιατί είμαι προσεκτική στο που το λέω». Η Μαρία λέει πως δεν έχει υπάρξει φανερά, αλλά το έχει νιώσει και την έχει κάνει περισσότερο λεσβία.

Την παράμετρο του πως βιώνει ο ίδιος την ομοφυλοφιλία του, εισάγει η Άρτεμις στα λεγόμενα της: «Νομίζω ότι έχει να κάνει με το πως το αντιλαμβάνεσαι και πως φέρεσαι στους άλλους. Παραδείγματος χάριν, μια πολύ καλή φίλη το είχε μάθει και πήγα να κοιμηθώ στο σπίτι της. Της είπα να κοιμηθώ στον καναπέ (για να μην ενοχληθεί) εκείνη μου είπε ότι δεν έχει αλλάξει τίποτα».

Η Κλειώ θεωρεί υπερβολική τη χρήση της λέξης ‘θύμα’: «Η λέξη θύμα είναι μεγάλη λέξη. Όχι. Πιο πολύ ένοιωσα ρατσισμό που είμαι vegan. Δεν μου επιτέθηκε κανένας που είμαι γκέι. Ένοιωσα «εισβολή» και περιέργεια από τους γύρω όταν έμεινα μαζί με την κοπέλα μου, αλλά θα ένοιωθα το ίδιο αν με ρώταγαν πότε θα παντρευτείς με τον καλό σου».

Η Τζένη έχει να αναφέρει «Ένα ηλίθιο περιστατικό. Ουσιαστικά όχι, καμία φορά

λένε: ‘να την πάρουμε μαζί, γιατί είναι γκέι’. Έτσι ώστε να φέρω κόσμο».

Η Ελένη διηγείται: «Δεν με έχουν κοροϊδέψει, αλλά μου έχουν σπάσει τη μηχανή. Έξω από ένα λεσβιακό μπαρ, άφησα τη μηχανή για να δώσω κάτι σε μια φίλη. Με σταματάει ένας τύπος, προτείνοντας μου να μου γνωρίσει την ανηψούλα του που είναι γκέι. Γύρισα και του λέω «σόρρυ φίλε, δεν ενδιαφέρομαι, πάω να δώσω κάτι πράγματα επάνω». Γύρισα σε 3 λεπτά και μου είχε ρίξει και σπάσει τη μηχανή».

Η Λουκία έχει υπάρξει θύμα ομοφοβίας από μικρή: «Και στο σχολείο στα εφηβικά μου χρόνια από συμμαθητές μου. Και τώρα με την κοπέλα μου, ενώ περπατούσαμε στο δρόμο επειδή με χάιδεψε στο μάγουλο, αυτό και τίποτα παραπάνω δεχθήκαμε άσχημο σχολιασμό και βρισιές από έναν άνδρα μεγαλύτερης ηλικίας. Επίσης μας επιτέθηκε λεκτικά ένας βίαιος μεθυσμένος άνδρας, στο εξωτερικό, και εκείνη τη στιγμή σκεφτήκαμε ότι μπορεί να φάμε ξύλο. Εμείς καθόμασταν και τρώγαμε ένα σάντουιτς, δεν προκαλούσαμε για κανέναν λόγο, ενώ εκείνος χτύπαγε το τραπέζι, και έβριζε στην γλώσσα του, φωνάζοντας μας «παλιολεσβίες» χωρίς να έχουμε κάνει το παραμικρό. Οι υπόλοιποι γύρω, δεν αντέδρασαν, απλά κοιτούσαν».

Τέλος, η Δώρα το διηγείται σαν κάτι δεδομένο: «Προφανώς, είναι αμέτρητες οι φορές. Έως και σκάγια στην Κρήτη, όταν κατάλαβαν τη σχέση μου με μια κοπέλα».

Περιθωριοποίηση

Η περιθωριοποίηση θα μπορούσε να είναι ακόμη μια κοινωνική συνέπεια, όταν το περιβάλλον στο οποίο ζει κάποιος δεν είναι έτοιμο να δεχτεί κάποιου είδους διαφορετικότητα.

Η Άρτεμις η Ελένη, η Μάρω, η Δανάη και η Κατερίνα δεν έχουν αισθανθεί ποτέ πως η προτίμησή τους τις έχει κάνει να αισθανθούν περιθωριοποιημένες. Βασικός λόγος

για την αποφυγή παρενοχλήσεων ή περιθωριοποίησης είναι το ότι υπάρχει προσοχή στο που αποκαλύπτει κάποιος τις προτιμήσεις του.

Η Δώρα εξηγεί πως δυσάρεστες αντιδράσεις των άλλων, αποφεύγονται: «Οι άνθρωποι που δείχνουν από μικροί τη διαφορετικότητα τους, χτίζουν μηχανισμούς περιθωριοποίησης πριν το κάνουν οι άλλοι. Ως άμυνα δεν προλαβαίνουν οι άλλοι».

Η Άννα διευκρινίζει γιατί δεν είχε τέτοιου είδους θέματα: «Επαναλαμβάνω ότι δεν το ξέρει όλος ο κόσμος. Σε φίλους που είχα αμφιβολία αντέδρασαν όλοι πολύ ωραία». Και η Βικτώρια συνεχίζει: «Δεν έχει συμβεί κάτι τέτοιο γιατί οι άνθρωποι που με περιτριγυρίζουν είναι σχετικά ανοιχτόμυαλοι».

Προσεκτική είναι και η Κλειώ. Εκείνη αφηγείται: «Περίεργεια, βασικά, έχω νιώσει από την άγνοια. Ποτέ κάτι παραπάνω αλλά δεν το «πετάω και στα μούτρα» του καθενός. Αν το έλεγα, μπορεί να με είχαν παρενοχλήσει. Αντίθετα έχω πάρει αποδοχή από όποιον το έχω πει».

Η Λουκία, και εκείνη, περιγράφει πως όταν άρχισε να προσέχει σταμάτησε να έχει και δυσκολίες: «Όχι δεν υπάρχουν τέτοιες στιγμές γιατί καλώς ή κακός πλέον διαλέγω εγώ που και σε ποιόν θα 'δείξω' και θα εκφραστώ για τη σεξουαλικότητα μου, όμως όταν πήγαινα σχολείο είχα δεχθεί και παρενόχληση και περιθωριοποίηση». Το σχολείο είναι ένας τόπος που γενικότερα δημιουργούνταν θέματα. Η Χριστίνα θυμάται: «Όταν ήμουν στο σχολείο, που δεν είχα πάρει χαμπάρι τίποτα, ο αντίπαλος μου έλεγε κακά πράγματα και με φώναζαν με το όνομα της αρρενωπής γυναίκας του ΑΡΚΑ».

Τέλος, η περιθωριοποίηση φαίνεται πως συναντάται στους εργασιακούς χώρους και η σεξουαλική προτίμηση χρησιμοποιείται σαν αφορμή για τον αποκλεισμό. Η Τζένη είχε αισθανθεί περιθωριοποιημένη: «Μόνο μια φορά στη δουλειά Επειδή δεν πληρώ τα κλασικά πρότυπα (Χαζογκόμενα και ξανθιά) της τηλεόρασης. Αυτή είναι, όμως, υπόθεση. Ίσως να

με απομάκρυναν για αυτό αλλά ίσως και όχι. Μια φορά, επίσης, μας φώναξαν: «ο πούστης και η λεσβία». Από την άνοδο της Χρυσής Αυτής και μετά, δόθηκε άλλοθι για τέτοιου είδους συμπεριφορές. Το ξέρω από παλιά το γκάζι και δεν ήταν έτσι». Αντίστοιχα σχολιάζει και η Μαρία: «Ναι. Ειδικά στον επαγγελματικό χώρο που βρίσκομαι. Συνεργάτες, επαγγελματίες, στο ίδιο είδος. Όταν φτάνουν να συνεργαστούν μαζί μου, ξεχνούν την σεξουαλικότητα μου, και βλέπουν τις ικανότητες μου. Στην αρχή πρέπει να το κρύψω».

Συζήτηση

Στην παρούσα έρευνα, στόχος μας ήταν να μελετήσουμε τον τρόπο που βιώνουν τη διαφορετικότητα ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό οι ομοφυλόφιλες γυναίκες στην Ελλάδα, και τις επιπτώσεις που έχει στους βασικούς τομείς της ζωής τους. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ομοφυλόφιλοι έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης σε πολλές κοινότητες, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, στον Καναδά αλλά και σε ευρωπαϊκές χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο ή η Γερμανία. Στην Ελλάδα οι έρευνες αυτού του τύπου είναι δυστυχώς ακόμη περιορισμένες (Ιωαννίδη, 2010).

Κατά συνέπεια, οι γνώσεις που έχουμε για το συγκεκριμένο θέμα προέρχονται από την διεθνή βιβλιογραφία και φαίνεται πως στον ελλαδικό χώρο δεν έχουν γίνει ακόμη αρκετές μελέτες, για να έχουμε ήδη μια ιδέα της ποιότητας ζωής της Ελληνίδας ομοφυλόφιλης, του πως αντιμετωπίζει την οικογένεια, τη δουλειά, τις προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις.

Με αφετηρία το υλικό που προέκυψε από τις συνεντεύξεις, φαίνεται πως οι Ελληνίδες βιώνουν κάποιες κοινές εμπειρίες με εκείνες που έχουμε δει στις μελέτες, αλλά φαίνεται να υπάρχουν και διαφορές στον τρόπο βίωσης και αντιμετώπισης της πραγματικότητας.

Στην ερευνητική, αυτή, εργασία προέκυψαν έξι θεματικές ενότητες, οι οποίες είχαν κάποιες υποκατηγορίες. Οι ενότητες αυτές αναφέρονται στην ηλικία αντίληψης του ενδιαφέροντος για το ίδιο φύλο, τις συνέπειες στις οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις, την επαγγελματική ζωή, τις ψυχολογικές προεκτάσεις, τις σχέσεις και το μέλλον και τις κοινωνικές προεκτάσεις.

Ηλικία Αντίληψης Του Ενδιαφέροντος Για Το Ίδιο Φύλο Και Επιπτώσεις

Όπως φάνηκε στις συνεντεύξεις, κάθε γυναίκα αντιλήφθηκε με τον δικό της τρόπο και σε εντελώς διαφορετική ηλικία το ενδιαφέρον της για το ίδιο φύλο. Ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι μια σύνθετη και δυναμική έννοια και όχι μία απλή, σταθερή ετικέτα. Παντρεμένες ομοφυλόφιλες γυναίκες απεικονίζουν αυτά τα δύο σημεία καλά και αμφισβητούν τις τάσεις μας προς υπεραπλούστευση (Green και Clunis, 1989).

Υπήρξαν γυναίκες που είχαν αντιληφθεί την προτίμησή τους από τα τέσσερα χρόνια τους αλλά και γυναίκες που την αντιλήφθηκαν στην ενήλικη ζωή. Αυτό επιβεβαιώνει τη θεώρηση για τη ρευστότητα της γυναικείας σεξουαλικότητας, όπως φαίνεται στη βιβλιογραφία, η οποία λέει ότι η σεξουαλικότητα της γυναίκας δεν είναι κάτι σταθερό αλλά αλλάζει με τα χρόνια. Υπάρχουν στοιχεία (Baumeister, 2000) που δείχνουν ότι η γυναικεία σεξουαλικότητα είναι περισσότερο ρευστή από αυτή των ανδρών. Μάλιστα, όπως είχε φανεί στις μελέτες του Kinsey (1953) οι γυναίκες που συσχετίζονται με άλλες γυναίκες αυξάνονται με την ηλικία. Ο χρόνος στον οποίο κάποια μπορεί να αλλάξει τον σεξουαλικό της προσανατολισμό δεν έχει όριο, με παραδείγματα γυναικών που είχαν στο παρελθόν οικογένεια και που ύστερα έκαναν σχέσεις με γυναίκες. Αυτό το βλέπουμε, παραδείγματος χάριν, στην μελέτη της Ettorre (1980). Σε τετραετή μελέτη με 201 ομοφυλόφιλες γυναίκες στην Αγγλία και συγκεκριμένα στο Λονδίνο, διαπιστώθηκε ότι το 23,9% είχε παντρευτεί πριν.

Οι επιπτώσεις, όμως, μπορεί να είναι διαφορετικές, ανάλογα με την ηλικία συνειδητοποίησης. Όσο πιο νέα είναι η γυναίκα τόσο πιο δύσκολα φαίνεται να είναι τα πράγματα, καθώς οι νεότεροι δεν έχουν τα εφόδια, και συχνά και τη γνώση, να αντιμετωπίσουν μια τέτοια κατάσταση. Μπορεί να αισθανθούν μόνες, με έλλειψη του ανήκειν, διαφορετικές και να δυσκολεύονται να ανοιχτούν και να μιλήσουν για ένα τέτοιο

θέμα. Επίσης, σε περίπτωση που η προτίμησης φανεί στο σχολείο, μπορεί να υπάρξουν θέματα προσαρμογής και αντιδράσεις από τους συμμαθητές που μπορεί να πληγώσουν το παιδί. Οι ομοφυλόφιλοι έφηβοι και οι νέοι ενήλικες, οι οποίοι εξακολουθούν να εξαρτώνται από τους γονείς τους και βρίσκονται στη διαδικασία δημιουργίας ταυτότητας μέσω της αποκάλυψης του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, εκτίθενται ιδιαίτερα σε κακουχίες που σχετίζονται με μειωτικές, κακοποιητικές, και συμπεριφορές διάκρισης από την οικογένεια μέλη και τους συνομήλικους (D'Augelli & Hershberger, 1993; Savin-Williams, 1998).

Στη μελέτη μας, ορισμένες γυναίκες είχαν αντιληφθεί το ενδιαφέρον τους από την παιδική ηλικία και ήταν πολύ ξεκάθαρο. Άλλες είχαν το ενδιαφέρον αυτό, αλλά η ερμηνεία που έδιναν ήταν διαφορετικού τύπου. Παράδειγμα η Δώρα που θεωρούσε ότι ήθελε να είναι αγόρι, μέχρι να καταλάβει τι της συνέβαινε. Η Ελένη και η Δανάη ήθελαν να είναι κοντά σε συγκεκριμένες γυναίκες, καταλάβαιναν ότι κάτι συμβαίνει, αλλά δεν μπορούσαν να καταλάβουν τι ήταν αυτό που τους συνέβαινε. Άλλες μάλιστα, λόγω έλλειψης πληροφόρησης, όπως η Κατερίνα, δεν ήξεραν καν ότι υπάρχει η γυναικεία έλξη, δεν το είχαν ακούσει από πουθενά.

Το δεύτερο 'κύμα' αντίληψης έρχεται με την εφηβική ηλικία. Στην εφηβεία και στην νεότερη ενήλικη ζωή, που πλέον θεωρείται κι εκείνη κομμάτι των εφηβικών χρόνων, γεννάται το ερωτικό ενδιαφέρον. Ο ερωτισμός δεν είναι πλέον στη λανθάνουσα περίοδο (Freud, 1905). Εκεί, λοιπόν, όπου αναμένεται η συσχέτιση με το άλλο φύλο βλέπουμε ότι αρκετές γυναίκες αντιλαμβάνονται την προτίμηση τους. Οι έφηβες διαφέρουν ως προς το βαθμό στον οποίο γνωρίζουν τις επιθυμίες τους. Κάποιες δεν αντιλαμβάνονται καθόλου τα σεξουαλικά συναισθήματα, προς οποιαδήποτε κατεύθυνση, ενώ άλλες έχουν βαθιά συνείδηση (Zemski, 1991).

Όπως μας αφηγούνται, ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον προς μια γυναίκα, γίνεται αντιληπτό σαν ερωτική προτίμηση, σταδιακά. Όπως χαρακτηριστικά είπε η Κλειώ: «Προέκυψε μια ερωτική επαφή. Ως τότε δεν μπορούσα να καταλάβω ότι τα συναισθήματά μου ήταν ερωτικά προς την κοπέλα». Ή όπως είπε η Μαρία: «Άρχισα να ενδιαφέρομαι γύρω στα 15. Στην αρχή μου άρεσαν είδωλα και μετά άρχισαν να μου αρέσουν γυναίκες στο δρόμο. Η καθηγήτρια μου, τα πιο κοντινά μου πρόσωπα».

Οι δύο αυτές «ηλικιακές κατηγορίες» συνειδητοποίησης, το να καταλαβαίνει κανείς τη διαφορετικότητα στην σεξουαλική προτίμηση στην παιδική και στην εφηβική ηλικία, μπορεί να έχουν κάποιες επιπτώσεις, όχι μόνο σε προσωπικό αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο. Μπορεί να δημιουργηθούν θέματα στην κοινωνική προσαρμογή και στις φιλίες, καθώς το άτομο βλέπει ότι διαφέρει σε σχέση με τους συνομήλικους του. Όπως λέει η Γεωργιάδη (2006), αυτό μπορεί να οδηγήσει σε έντονη κοινωνική απομόνωση καθώς η συναναστροφή με τους συνομήλικους, παρέχει αρνητικές ενισχύεις όπως εχθρότητα και «πειράγματα» ποικίλης μορφής. Η ετεροφυλόφιλη κοινωνικοποίηση της παιδικής ηλικίας δεν παρέχει τα εχέγγυα για τα προβλήματα που τώρα καλούνται να αντιμετωπίσουν. Η απουσία της ενημέρωσής για τέτοιου είδους τρόπους ζωής είναι γεγονός αναμφισβήτητο (Γεωργιάδη, 2006). Όπως ήδη αναφέρθηκε στην εισαγωγή, νεαρά άτομα σεξουαλικών μειονοτήτων που πιέζονται να προσαρμοστούν στους ετεροφυλόφιλους κανόνες μπορεί να μην το κάνουν και να εκφράσουν την ταυτότητα τους ως ομοφυλόφιλοι. Η επιλογή μπορεί να τους οδηγήσει σε πειράγματα και εκφοβισμό (Ricks, 2012).

Αυτό φαίνεται να υποστηρίζεται από τις συνεντεύξεις. Η Δώρα βίωσε αίσθημα απόρριψης και απόρριψη στην εφηβική της ηλικία: «Χλευασμός και ομοφοβία παντού. Στο σχολείο δεν είχα προβλήματα. Ίσως ήταν πιο εύκολο επειδή ήταν θηλέων». Όπως και η Λουκία που αφηγήθηκε ότι η σεξουαλική της προτίμηση την έφερε στην εφηβεία, αντιμετώπιζε με διάφορα προβλήματα και δυσλειτουργίες στην κοινωνική ζωή, και στις

φιλίες «γιατί, το "διαφορετικό" στο σχολείο και ειδικά μεταξύ παιδιών διακρίνεται πολύ έντονα, με συνέπεια να γινόμεν συνεχώς στόχος διάφορων "πειραγμάτων" από τους συμμαθητές μου. Τέλος, δεν μπορούσα να μιλήσω με ειλικρίνεια στους φίλους μου καθώς ντρεπόμουν να μιλήσω για μένα». Η Τζένη δεν είχε δηλώσει κάτι σε σχέση με την προτίμηση της αλλά στο σχολείο το είχαν καταλάβει. Δεν υπήρξε θύμα «μπουλιν» αλλά εξιστορεί ότι τα πειράγματα δεν έλειψαν. Άλλες γυναίκες, όπως η Μαρία, προτίμησαν να κλειστούν στον εαυτό τους έτσι ώστε να οχυρωθούν απέναντι στα πειράγματα που θα αντιμετώπιζαν μια τακτική την οποία συνεχίζει ακόμη και τώρα. Η Κλειώ λέει πως είχε αντιμετωπίσει εσωτερικές δυσκολίες στο θέμα της προσαρμογής της «Ως έφηβη ένιωθα ότι δεν ανήκω πουθενά. Δεν έμοιαζα σε κανένα. Δεν μπορούσα να καταλάβω τις ερωτικές ανησυχίες των άλλων, νόμιζα ότι είμαι ασέξουαλ». Παρόλα αυτά δεν αντιμετώπισε, όπως όλες οι παραπάνω γυναίκες, θέμα με τη φιλίες τους.

Όπως ήδη είδαμε στη βιβλιογραφική ανασκόπηση φαίνεται πως οι ομοφυλόφιλες και αμφιφυλόφιλες γυναίκες βιώνουν περισσότερο άγχος από ό,τι οι ετεροφυλόφιλες κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους. Το εφηβικό άγχος συσχετίστηκε με 7-πλάσια αύξηση στην πιθανότητα απόπειρας αυτοκτονίας. Αυτό είναι σύμφωνο με ορισμένες βιβλιογραφικές αναφορές που μιλούν για προσπάθειες αυτοκτονίας είναι 3-7 φορές υψηλότερες μεταξύ των νέων ομοφυλόφιλων και αμφιφυλόφιλων, σε σύγκριση με τους ετεροφυλόφιλους (Garofalo κ.ά., 1998; Hershberger, Pilkington και D'Augelli, 1997). Στο ελληνικό δείγμα αναφέρθηκαν δυο απόπειρες. Η πρώτη της Λουκίας που είχε στραφεί σε συμπεριφορές αυτοκαταστροφής, και σε απόπειρες κατά τη διάρκεια της εφηβείας και την αιτιολογεί στην σεξουαλική τους προτίμηση και στην κακή προσαρμογή στο σχολείο. Η δεύτερη της Κλειούς, η οποία δεν είναι σίγουρη, ακόμη και σήμερα, για τον λόγο της απόπειρας. Πιθανολογεί ότι έπαιξε ρόλο το γεγονός ότι δεν ανήκε πουθενά, ότι αισθανόταν εκτός λόγω της έλλειψης ερωτικού ενδιαφέροντος, αλλά δεν είναι και σίγουρη.

Αυτό που φαίνεται, λοιπόν, από τις συνεντεύξεις είναι πως η πρόωγη συνειδητοποίηση της σεξουαλικής έλξης προς το ίδιο φύλο μπορεί να δημιουργήσει θέματα στην έφηβη, η οποία μπορεί αισθανθεί διαφορετικά και αποκομμένη από τον κοινωνικό περίγυρο. Αυτό μπορεί να έχει συνέπειες στην ψυχολογική της προσαρμογή, αλλά και στον τρόπο που φέρονται οι άλλοι, στο σχολείο και στις εφηβικές παρέες. Φαίνεται ταυτόχρονα, όμως, ότι συνέπειες που βλέπουμε κατά τη διάρκεια της εφηβείας, ίσως να είναι πιο ήπιες σε σχέση με τη διεθνή βιβλιογραφία, τουλάχιστον για το δείγμα μας. Περιγραφές εγκατάλειψης του σπιτιού από την έφηβη, παραδείγματος χάριν, δεν βλέπουμε. Αυτό μπορεί να συμβαίνει γιατί η οικογένεια μπορεί να είναι πιο δεμένη και υποστηρικτική, δηλαδή να οφείλεται στον διαφορετικό τρόπο δεσίματος με τα παιδιά. Από την άλλη, αυτό μπορεί να συμβαίνει λόγω του ότι τα παιδιά δεν δήλωναν αυτό που ήταν, κρύβονταν και αυτό σημαίνει λιγότερες αντιδράσεις από την πλευρά των γύρω, λιγότερα πειράγματα, λιγότερες σκηνές ομοφοβίας και μπουλιν στο σχολείο. Παρόλα αυτά, όπως σχολίασαν οι Ko & Ross (2006), υπάρχει ανάγκη παρεμβάσεων όπως πολιτική κατά των διακρίσεων που περιλαμβάνει τον σεξουαλικό προσανατολισμό στα σχολεία, εκπαίδευση και υποστήριξη ομάδων για γονείς έτσι ώστε να υπάρχει γνώση και κατά συνέπεια λιγότερος φόβος για το άγνωστο.

Οι απαντήσεις έδειξαν μια σαφή διαφορά στο πως βιώθηκε η εφηβεία και στον τρόπο ζωής, μεταξύ των γυναικών που έκαναν την συνειδητοποίηση για τη σεξουαλική τους προτίμηση νωρίτερα στη ζωή σε σχέση με εκείνες που την έκαναν αργότερα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, ένα κομμάτι του δείγματος ανέφερε ότι αντιλήφθηκε το ενδιαφέρον του για το ίδιο φύλο στην νεαρή ενήλικη ζωή. Οι συγκεκριμένες γυναίκες είχαν περάσει τις πρώτες δυο δεκαετίες της ζωής τους χωρίς να έχουν καταλάβει ότι έλκονταν ερωτικά από τις γυναίκες και οι περισσότερες από εκείνες, είχαν ήδη σχέσεις με άνδρες. Όπως χαρακτηριστικά λέει η Άννα «είχα μια τάση αδυναμίας σε άλλες γυναίκες αλλά δεν είχα

αντιληφθεί ότι μπορεί να είναι ερωτικό. Ίσως και να μην ήθελα να το αντιληφθώ». Άλλη περίπτωση είναι η Άρτεμις που μέχρι τα 24 πήγαινε μόνο με άντρες, και ξαφνικά η προτίμηση της άλλαξε. Όπως και η Μάρω όπου κατάλαβε ότι θέλει κάτι άλλο όταν της έκανε πρόταση γάμου το αγόρι με το οποίο συνδεόταν, στα 24 της. Αφορμή για μια τέτοιου είδους αλλαγή θα μπορούσε να είναι και μια στενή φίλια, όπως στην περίπτωση που έχουμε ήδη αναφέρει, της Κλειούς αλλά και τις Κατερίνας. Όλες όμως οι περιπτώσεις συνειδητοποίησης της έλξης σε μεγαλύτερη ηλικία ήρθαν με πολύ λιγότερα ζητήματα για την προσωπική ζωή της κάθε γυναίκας. Αυτό συνέβη γιατί στη δύσκολη, προσωπικά και κοινωνικά, περίοδο της εφηβείας δεν υπήρχε ο παραπάνω προβληματισμός για την διαφορετικότητα της προτίμησης. Όποτε όταν οι γυναίκες που αντιλήφθηκαν αργά στην εφηβεία ή στην τρίτη δεκαετία της ζωής τους, το συγκεκριμένο ενδιαφέρον, μπόρεσαν να το επεξεργαστούν με μεγαλύτερη ευκολία. Στις ερωτήσεις αν αντιμετώπισαν προβλήματα ως έφηβη, στην κοινωνική προσαρμογή και στις φιλίες, απάντησαν αρνητικά. Δεν υπήρξαν προβλήματα, παρά μόνο τα αναμενόμενα λόγω της ηλικίας. Όπως χαρακτηριστικά είπε η Χριστίνα: «Δεν αντιμετώπισα κανένα πρόβλημα στην κοινωνική προσαρμογή, ήμουν πολύ δημοφιλής έφηβη».

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι η ηλικία αντίληψης της σεξουαλικής έλξης προς το ίδιο φύλο παίζει, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των γυναικών, σημαντικό ρόλο. Οι γυναίκες που αντιλήφθηκαν τη προτίμηση από νωρίς πιθανά να μην μπορούσαν να την εξηγήσουν, να την ερμήνευαν διαφορετικά, να μην ήξεραν και να αισθάνονταν παράταιρα με το σύνολο. Επίσης, η προτίμηση μπορεί να τους έθετε σε κίνδυνο σε σχέση με την κοινωνική προσαρμογή στην εφηβεία. Αντίθετα, οι γυναίκες που αντιλήφθηκαν αργότερα την προτίμηση τους, αφηγούνταν ότι αντιμετώπισαν λιγότερες δυσκολίες καθώς, λόγω ηλικίας, και είχαν περισσότερες εμπειρίες αλλά και δεν αντιμετώπισαν την ήδη δύσκολη εφηβική ηλικία με ένα παραπάνω προβληματισμό. Για την πρώτη ομάδα οι μαρτυρίες είναι

σύμφωνες με την ανάγκη για υπηρεσίες υποστήριξης της ψυχικής υγείας για όλους τους εφήβους, και ειδικά για εκείνους που μπορεί να έχει σεξουαλικό προσανατολισμό διαφορετικό της πλειοψηφίας. Παρεμβάσεις έτσι ώστε να βοηθηθούν οι έφηβοι στο να αντιμετωπίζουν τις ομοφοβικές διακρίσεις τόσο στο σπίτι, όσο και στην κοινωνία, γενικότερα είναι ζωτικής σημασίας λόγω των υψηλών ποσοστών εφηβικής ψυχικής δυσφορίας.

Συνέπειες Της Προτίμησης Στη Ζωή Των Ερωτώμενων.

Στην συγκεκριμένη θεματική αναφερόμαστε στο πως βιώνουν τη διαφορετικότητα τους οι ερωτώμενες, στην ζωή τους ως ενήλικες. Η προτίμηση αυτή μπορεί να επιφέρει συνέπειες στις ζωές των γυναικών, σε όλους τους τομείς. Η συγκεκριμένη θεματική ασχολείται με τον στενό κοινωνικό περίγυρο, και το πως βιώνουν οι ερωτώμενες τη σχέση τους με αυτόν. Ο περίγυρος, κοινωνικές σχέσεις, η οικογένεια, γνωρίζουν σε κάποιες περιπτώσεις τι συμβαίνει και σε άλλες όχι. Αυτό μπορεί να έχει συνέπειες στον τρόπο επικοινωνίας, πράγμα που θα δούμε αναλυτικά παρακάτω.

Όσον αφορά τις κοινωνικές συναναστροφές κύριο σημείο για τις περισσότερες γυναίκες είναι το ότι έχουν περιορισμούς. Δεν μπορούν να μιλήσουν, να συσχετιστούν, να αποκαλύψουν, να συζητήσουν για τη σχέση τους με τον κοινωνικό περίγυρο τους, αλλά και με την οικογένεια.

Η Άννα λέει για τις δυσκολίες στον κοινωνικό τομέα, όταν δεν μπορεί να κυκλοφορεί άνετα, δεν μπορεί να πάει τη σχέση της στο σπίτι της, και έχει περιορισμούς. Όπως δεν γίνεται δυο γυναίκες να αισθανθούν το ίδιο ελεύθερες στο δρόμο και να εκδηλώσουν τη σχέση τους με μια αγκαλιά. Το ίδιο λέει και η Λουκία που δεν είναι ελεύθερη να μιλήσει για το δεσμό της, και αναγκάζεται να λέει ψέματα στον κοινωνικό της περίγυρο. Τέτοιου είδους εμπόδια σπρώχνουν τις γυναίκες να περιοριστούν και να κάνουν

παρέα μεταξύ τους, να δημιουργείται ένα κλειστό κύκλωμα, εξ ανάγκης, και να περιορίζονται σε συγκεκριμένους χώρους που υπάρχει αίσθημα ασφάλειας και δυνατότητας για περισσότερη έκφραση.

Ο Lee (1977) διαπίστωσε ότι το κόστος του να προσποιείσαι (δηλ. να δίνεις μια ετεροφυλοφιλική εικόνα στον κόσμο, ενώ να αποκαλύπτεις επιλεκτικά τον σεξουαλικό προσανατολισμό σε άλλους ομοφυλόφιλους που θα κρατήσουν το μυστικό) περιλαμβάνει το αίσθημα ότι είσαι υποκριτής, που ζουν σε προσποιείσαι, και έχεις αδυναμία να "είσαι ο εαυτός σου".

Η προτίμηση, φαίνεται να έχει επιπτώσεις και τον τρόπο που βιώνουν, οι ερωτώμενες, τις σχέσεις τους όχι μόνο στο συμπεριφορικό αλλά και στο βιωματικό επίπεδο. Παραδείγματα η Κατερίνα και η Χριστίνα, μας λένε για το πως ένιωσαν με αυτή τη διαφορετικότητα. Η Κατερίνα περιορίστηκε κοινωνικά, ένοιωσε ντροπή και προτιμούσε να είναι μόνο με ομοφυλόφιλες γυναίκες. Το να το ξεπεράσει πήρε καιρό. Για τη Χριστίνα άλλαξε εντελώς η ζωή. Ήταν πολύ επιτυχημένη στρέιτ και αποδεκτή. Ύστερα κλείστηκε, απομακρύνθηκε από τους καλούς φίλους. Επέλεγε να μην πηγαίνει σε περιβάλλοντα που δεν ήταν φιλικά. Οι αντιδράσεις αυτές παραπέμπουν στην υπόθεση ότι η ντροπή και η απομάκρυνση οφείλονται στην εσωτερική κριτική για το διαφορετικό, υπάρχει η δυσκολία του να μην μπορείς να επικοινωνήσεις αυτό που είσαι, με συνέπεια τον 'αποκλεισμό' από σημαντικούς ανθρώπους. Οι Weinberg and Williams (1974), από νωρίς κατέδειξαν ότι το να κρατάς τον σεξουαλικό προσανατολισμό μυστικό σχετίζεται με τα συναισθήματα της κατάθλιψης και της αμηχανίας στις διαπροσωπικές σχέσεις, μαζί με την ντροπή και το άγχος. Διαπίστωσαν ότι οι παράγοντες που διευκολύνουν την καλή προσαρμογή (όπως καθορίστηκε από ένα ερωτηματολόγιο που καταρτίστηκε από τους συγγραφείς που εξέτασαν την αυτοεκτίμηση και το συναίσθημα το να είσαι ομοφυλόφιλος) περιλάμβαναν την απόρριψη της ιδέας της ομοφυλοφιλίας ως ασθένειας, το να έχεις στενή και

υποστηρικτικές σχέσεις με άλλους ομοφυλόφιλους και να απορρίπτεις την ιδέα ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός μπορεί να αλλάξει.

Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς, με τις παραπάνω μαρτυρίες ότι η ζωή, σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να αλλάξει και η ελευθερία έκφρασης να περιοριστεί. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε γιατί υπάρχει φόβος της κριτικής απέναντι στο πως θα φανεί μια ομοφυλοφιλική σχέση, είτε γιατί οι γυναίκες αισθάνονται ότι δεν υπάρχει το κατάλληλο περιβάλλον για να εκφράσουν την προτίμηση τους. Επίσης, η δυσκολία μπορεί να εμφανιστεί και εσωτερικά, όταν η αλλαγή αυτή δημιουργεί δυσκολίες αποδοχής στο ίδιο το άτομο. Συνεπώς βλέπουμε ότι πιθανά – όπως και σε όλα τα θέματα που άπτονται της ψυχολογίας – το πρώτο βήμα είναι η αυτοαποδοχή έτσι ώστε να είναι σε θέση να διεκδικήσει κάποια την ταυτότητα της και στους γύρω. Σχετική είναι και η έννοια της "ειδικής στην ομοφυλοφιλία" (expert), δηλαδή, μιας γυναίκα που αισθάνεται, κρίνει και διαπραγματεύεται την επιλογή της να αποκαλυφθεί, και τις συνέπειες αυτού, με χάρη και επιτυχία. (Van Dam, 2014). Αυτή η έννοια συσχετίζεται με δημογραφικές μεταβλητές, όπως η ηλικία της αποκάλυψης, και το χρονικό διάστημα από την αναγνώριση της σεξουαλικής ταυτότητας, ένα είδος εμπειρίας δηλαδή, που βοηθούν τη γυναίκα να υποστηρίξει τον εαυτό και τις επιλογές της.

Για να μπορεί να διεκδικήσει κάποιο άτομο την αποδοχή από το περιβάλλον, όμως, πρέπει αρχικά να γίνει η αποκάλυψη της προτίμησης στους άλλους, πράγμα κεντρικής σημασίας. Η αυτό-αποκάλυψη δεν είναι παράγοντας κινδύνου, μπορεί να θεωρηθεί και μια στρατηγική προσαρμογής. Οι Jordan και Deluty (1998) πρότειναν ότι η αυτό-αποκάλυψη μπορεί να μειώσει το άγχος, καθώς δεν θα υπάρχει ανάγκη να κρύψει κανείς μια σημαντική πτυχή της ταυτότητας του. Αυτό καθιστά ευκολότερο να εντοπιστούν συστήματα υποστήριξης. Αναγνώρισαν επίσης ότι το θετικό συναίσθημα και η υποστήριξη από τους άλλους μπορεί να οδηγήσει μια ομοφυλόφιλη γυναίκα να αποκαλύψει σε περισσότερα

άτομα την ταυτότητά της (Kerr & Emerson, 2004). Το να αποκαλύπτει κανείς τον προσανατολισμό του σημαίνει ότι έχει τη δυνατότητα να μιλά ελεύθερα για τη ζωή του. Η αποκάλυψη του ομοφυλοφιλικού σεξουαλικού προσανατολισμού ενός ατόμου συνδέεται με αυξημένο θετικό συναίσθημα και μείωση του άγχους (Jordan & Deluty, 1998).

Αυτό όμως δεν είναι πάντα εύκολο γιατί υπάρχει ο φόβος για το πως θα αντιδράσουν οι σημαντικοί άλλοι. Το ζήτημα αυτό είναι κύριο σε όλα τα μήκη και πλάτη της υφηλίου και είναι βάση για το να αισθανθεί κανείς απελευθερωμένος. Όπως ήδη αναφέρθηκε, συχνά, η προτίμηση δεν αποκαλύπτεται με αποτέλεσμα την «απομάκρυνση» ή «αποξένωση» είτε από τις κοινωνικές σχέσεις, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είτε από την οικογένεια, ζήτημα μέγιστης σημασίας.

Ανάλογα με το τι έχει αποκαλυφθεί ή όχι οικογένεια μπορεί να είναι πηγή αγωνίας ή σημείο ασφάλειας ανάλογα με την πιθανή αντίδραση. Όπως έχει λεχθεί ήδη, παρά το γεγονός ότι η αποκάλυψη της ταυτότητας ξεκινά με την αυτό-κατανόηση και κάποιο βαθμό αποδοχής του εαυτού, η ομοφυλοφιλική ταυτότητα, ακολουθείται από τις αποφάσεις του να μιλήσει κανείς στους γονείς, τα αδέλφια, την εκτεταμένη οικογένεια και τους φίλους, δηλαδή, σε αυτούς που έχουν μεγάλη συναισθηματική αξία (Beals & Peplau, 2006; D'Augelli, Grossman, & Starks, 2005).

Οι ερωτώμενες μας έδωσαν μια πληθώρα διαφορετικών απαντήσεων και συνδυασμών για τη σχέση τους με την οικογένεια και για το βαθμό αυτό αποκάλυψης. Σε σχέση με την ποιότητα της σχέσης, στην παρούσα φάση φαίνεται πως όλες οι γυναίκες βιώνουν μια μη-συγκρουσιακή σχέση με την οικογένεια τους αλλά και μια σχέση που σε ορισμένες περιπτώσεις είναι αρκετά τυπική. Με τον όρο «τυπική» εννοούμε το ότι το συγκεκριμένο θέμα που θα μπορούσε να φέρει συγκρούσεις και δυσκολίες δεν έχει συζητηθεί ποτέ. Μάλιστα, οι ερωτώμενες περιγράφουν μια κατάσταση όπου οι σύντροφοι

εμπλέκονται στην οικογενειακή ζωή της γυναίκας άλλα με την «ταμπέλα» της φίλης. Σαν να υπάρχει ένα μυστικό που γνωρίζουν όλοι αλλά κανείς δεν ονοματίζει. Για ένα σημαντικό αριθμό ομοφυλόφιλων και αμφιφυλόφιλων ατόμων η μη αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού ή / και την έλλειψη επιβεβαίωσης του σε στενές σχέσεις τους μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματική αποστασιοποίηση απομάκρυνση ειδικά από την οικογένεια καταγωγής (Patterson, 2007).

Στις συνεντεύξεις φάνηκε πως υπάρχουν οικογένειες που έχει γίνει ολοκληρωτική αποκάλυψη (δηλαδή το γνωρίζουν όλοι), σε ορισμένες μερική (το γνωρίζουν ορισμένα άτομα) και αρκετές οικογένειες δεν είναι ενήμερες για την σεξουαλική προτίμηση των κοριτσιών ή αδερφών τους. Όπως ήδη έχει λεχθεί, το να αποκαλυφθεί δεν είναι μια προσπάθεια που λειτουργεί σαν «όλα ή τίποτα», λέω τα πάντα ή δεν μιλάω καθόλου. Συχνά, είναι μια αποκάλυψη που μπορεί να γίνει σε κάποιο βαθμό, ανάλογα με την αντίληψη που έχει το άτομο για το κίνδυνο των αντιδράσεων που μπορεί να έχει (van Dam, 2008). Επιπρόσθετα, βλέπουμε ότι το να αποκαλυφθεί κάποια δεν είναι μια απλή ανακοίνωση. Η προσπάθεια που κάνει κάποια γυναίκα να αποκαλυφθεί δεν σταματά στο συγκεκριμένο σημείο της ανακοίνωσης. Είναι μια προσπάθεια με αμφίβολες αντιδράσεις στην οποία αρκετές φορές θα πρέπει να επιμείνει, η γυναίκα, ώστε η οικογένεια τελικά να αποδεχτεί. Παράδειγμα η περίπτωση της Λουκίας η οποία παρότι έχει αποκαλυφθεί στην οικογένεια της, τελικά βρίσκεται στο σημείο να ξανά λέει ανακρίβειες: «η αδερφή μου δεν μπορεί να κατανοήσει την επιλογή μου αυτή, με συνέπεια να με φέρνει ορισμένες φορές σε δύσκολη θέση. Ακόμη, πολλές φορές η μητέρα μου, νιώθει δυσαρεστημένη με την επιλογή και υπάρχουν ακόμη στιγμές που θεωρεί πως μπορεί να αλλάξω. Υπάρχουν στιγμές που η μητέρα μου, με ρωτάει διάφορα για τη σχέση μου, επειδή είναι μια σχέση ιδίου φίλου που πάντα θα δημιουργεί ερωτήματα στους υπόλοιπους και που φυσικά πάλι με φέρνει σε δύσκολη θέση, οπότε αναγκάζομαι να λέω ψέματα».

Επιπλέον, στις οικογένειες που γνωρίζουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό της ερωτώμενης, έχουν υπάρξει εκείνες που δέχτηκαν αμέσως την προτίμηση και εκείνες που αντέδρασαν ιδιαίτερα, με αποτέλεσμα την απομάκρυνση από το σπίτι. Οι κοπέλες που έπρεπε αποχωριστούν την οικογένεια για ένα εύλογο διάστημα - μέχρι και η οικογένεια να αποδεχτεί την προτίμηση και να έρθουν νέες ισορροπίες - είχαν ένα κοινό χαρακτηριστικό: Επέμειναν στο να υποστηρίζουν την προτίμηση τους παρότι τους έφερε σε πολύ μεγάλη σύγκρουση. Η Άρτεμις, όπως ήδη είδαμε αφηγείται πως πέρασε ένα μεγάλο διάστημα, όπου δεν της μίλαγαν οι γονείς της. «Δηλαδή, για 4 με 5 χρόνια, καθόλου, τίποτα. Έμενα μόνη όταν το έμαθα. Σηκώθηκα και έφυγα από το σπίτι που μου είχαν παραχωρήσει, και συγκατοίκησα με την τότε σχέση μου. Οι γονείς μου δεν ήξεραν ούτε που είμαι ούτε τίποτα. Απομακρύνθηκα εντελώς από την οικογένεια. Θεωρώ ότι το διεκδίκησα πάρα πολύ και δεν τους χαρίστηκα, οπότε τώρα έχει επέλθει μια ισορροπία». Η Δώρα μιλάει για «σκηνικά απόρριψης και άρνησης στο παρελθόν, μέσα στην οικογένεια. Είχα φύγει από το σπίτι. Τελικά όμως επηρέασα εγώ να ανοίξουν, όχι μόνο σε θέματα ομοφοβίας, αλλά και σε περισσότερα θέματα. Τη σχέση και το δεσμό με την οικογένεια ουσιαστικά, καθόλου δεν την επηρεάζει πλέον». Η Δανάη λέει πως «ήμουν το μαύρο πρόβατο της οικογένειας. Η μητέρα μου το ήξερε και αντέδρασε με φωνές, έξω από το σπίτι και παρακολουθώντας. Δεν ήθελε να το συζητάει καν».

Η απόφαση να αποκαλυφθεί η σεξουαλική ταυτότητα μπορεί να έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές συνέπειες που πρέπει να αξιολογηθούν από κάθε γυναίκα. Η έλλειψη της γνωστοποίησης, επίσης, μπορεί να έχει μια σειρά από αρνητικές συνέπειες και, ως εκ τούτου, οι γυναίκες πρέπει να αξιολογήσουν και να λάβουν αποφάσεις με βάση το πώς μπορεί να επηρεαστεί η ζωή τους, τόσο συναισθηματικά όσο και ρεαλιστικά (Beals & Replau, 2006). Με αυτό το σκεπτικό βλέπουμε τις διαφορές στο βαθμό αποκάλυψης της κάθε γυναίκας. Χαρακτηριστικά μας λέει η Κλειώ ότι οι γονείς της ακόμη δεν ξέρουν. «Οι

αδερφές μου, ναι. Το θεωρώ προστασία προς τους γονείς και φοβάμαι πως αν αντιδράσουν δεν θα μπορώ να το χειριστώ». Για προφύλαξη, λοιπόν, των οικογενειακών σχέσεων προτιμάται η μερική αποκάλυψη.

Αρκετές από τις γυναίκες στο δείγμα βρίσκονται μεταξύ μερικής και καθόλου αποκάλυψης. Σίγουρα, ένας λόγος που θα μπορούσε να δικαιολογήσει αυτή τη δυσκολία είναι ο φόβος των συγκρούσεων. Από την άλλη θα πρέπει να σκεφτούμε και τον παράγοντα της ηλικίας. Όπως βρέθηκε από τους Safren and Pantalone (2006) η πρώτη αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού και για τα φύλα σημειώνεται περίπου στα 17 έτη, αν και αναφέρθηκε να έχει συμβεί σε διάφορες ηλικίες από τα 10 έως και τα 21 χρόνια. Το κυρίως δείγμα, στην παρούσα μελέτη, είναι πάνω από 35 ετών και η απόκρυψη της ομοφυλοφιλίας ήταν πιο διαδεδομένη όταν οι γυναίκες βρίσκονταν στην ηλικία που γίνεται συνήθως η αποκάλυψη. Οπότε το γεγονός ότι πολλές από τις γυναίκες ζουν τόσα χρόνια χωρίς να έχουν συζητήσει το συγκεκριμένο θέμα με την οικογένεια τους μπορεί να εξηγείται με το ότι δεν ήταν κάτι συνηθισμένο τότε, και που ουσιαστικά συνεχίζει την πορεία του. Αυτό γίνεται πιο κατανοητό με το εξής παράδειγμα: ένα άτομο που αποκάλυψε τις προτιμήσεις του στη δεκαετία του 1950 πιθανότατα θα είχε μια πολύ διαφορετική εμπειρία από κάποιον που το έκανε μέσα στην τελευταία δεκαετία. Ομοίως, ένα άτομο 15 ετών που αυτοαποκαλύπτεται σήμερα, πιθανότατα θα έχει μια εντελώς διαφορετική εμπειρία από ένα 45χρονο που θα κάνει το ίδιο στην ίδια χρονική στιγμή. Πριν από 20 χρόνια η αποδοχή ήταν πιο μειωμένη από τη σημερινή εποχή, πράγμα που έχει φανεί και στην αυξανόμενη αποδοχή που έχουν οι μητέρες μετά το 2000 (Pearlman, 2005).

Τη στιγμή που γράφεται η συγκεκριμένη εργασία η κατάσταση είναι πιο εύκολη για τις νεότερες γυναίκες, καθώς το θέμα της ομοφυλοφιλίας είναι πιο γνωστό και αποδεκτό. Αυτό όπως είδαμε και στη βιβλιογραφία, είναι και αποτέλεσμα του ότι πολλοί «διάσημοι» άνθρωποι άρχισαν να αυτό αποκαλύπτονται και να μιλούν ανοιχτά για την ομοφυλοφιλία

τους. Επίσης, είδαμε και στη μελέτη της Pearlman (2005) ότι κάθε δεκαετία κάνει τις μητέρες πιο δεκτικές στην ομοφυλοφιλία της κόρης τους και οι νεότερες γενιές μητέρων δεν το εκλαμβάνουν σαν προσωπική αποτυχία.

Στις περιπτώσεις που υπάρχει μια μυστικότητα, υπάρχουν και κάποιες επιπτώσεις, σε αντίθεση με εκείνες που έχουν αποκαλυφθεί πλήρως. Οι επιπτώσεις θα μπορούσαν να συνοψιστούν στο παράπονο που έχουν οι γυναίκες για την «μερική» επικοινωνία με τη στενότερη ή ακόμη και με την ευρύτερη οικογένεια, στο γεγονός ότι δεν μπορούν να μοιραστούν τις οικογενειακές στιγμές με την σύντροφο τους και στο να έχουν αποφασίσει ή αναγκαστεί να ζουν δυο ξεχωριστές ζωές. Τα παραπάνω είναι αντίστοιχα με την έρευνα των Beals & Peplau (2006) που συμπεραίνει ότι οι ομοφυλόφιλες γυναίκες έχουν καλύτερες σχέσεις με τους ανθρώπους στους οποίους γνωστοποίησαν την ταυτότητά τους.

Παραδείγματα έλλειψης ανοιχτής επικοινωνίας ή και εμπιστοσύνης δίνονται στις μαρτυρίες των γυναικών: η Βικτώρια, έχοντας μιλήσει μόνο στη μητέρα, νιώθει πως αυτή η απόκρυψη της ταυτότητας της δημιουργεί ανασφάλεια σε σχέση με τους υπόλοιπους συγγενείς και με τη σχέση τους. Αισθάνεται απομονωμένη και επιφυλακτική. Η Κατερίνα μιλά για μια κάπως τυπική σχέση: «Η οικογένεια μου δεν ξέρει τις προτιμήσεις μου. Αυτόματα δημιουργείται ένα ερωτηματικό, ένα μυστικό για το τι κάνω στην ζωή μου και πως είμαι τόσο καιρό μόνη μου. Φυσικό επακόλουθο ήταν να προτιμώ να ζω μόνη μου, έτσι ώστε να μην αναγκάζομαι να αναφέρω συνεχώς που είμαι με ποιον και τι κάνω. Αν ζητούσαν ουσιαστική σχέση, θα υπήρχε μια διαφορά, δεν θα μπορούσα να τους μιλήσω για μένα». Η Ελένη προτιμά να μην συζητάει τίποτε σε κανένα και η Λουκία λέει πως όταν βρίσκεται με συγγενείς στον κοινωνικό περίγυρο αισθάνεται περίεργα λόγω της απόκρυψης της ζωής της, η οποία τους κάνει πιο περίεργους απέναντι μου. Σε γενικές γραμμές την κάνουν να νιώθει το "μαύρο πρόβατο" της οικογένειας που μπορεί να έχει μπλέξει ακόμη και στα ναρκωτικά, εξαιτίας της μυστικοπάθειας της.

Η Χριστίνα με την επιλογή της μη αποκάλυψης λέει πως καταπιέστηκε τρομερά, σε βαθμό μελαγχολίας. Η σχέση της με τη μητέρα μετατράπηκε σε καταπιεστική, γιατί το έκρυβε, έτρεμε να μην το μάθει. «Δεν άντεχα να το υποστηρίξω στη μητέρα μου, δεν ήταν εύκολο. Είχα πολύ στενή σχέση μαζί της και δεν μπόρεσα να της το πω. Το είχε καταλάβει όμως. Με τα αδέρφια μου δεν έχω σχέση να λέω γκομενικά. Ίσως να έχω μια απόσταση και από αυτούς αλλά δεν είχα ποτέ και στενότερη σχέση. Στην ευρύτερη οικογένεια, δεν πλησιάζω, για αυτό το λόγο. Έγινα μυστικοπαθής. Αυτό με δυσκολεύει σε νέες και επαγγελματικές φιλίες». Τα λόγια της Χριστίνας μας οδηγούν στο να κατανοήσουμε ότι η αποκάλυψη δεν αφορά μόνο στην οικογένεια αλλά και σε άλλους τομείς της ζωής, όπως τον επαγγελματικό, τον οποίο θα συζητήσουμε παρακάτω, και πως η επιπλοκή μιας διαφορετικής σεξουαλικής προτίμησης δεν οροθετούνται στα συγγενικά ή στενά κοινωνικά πλαίσια, τουλάχιστον στην περίοδο που διανύουμε.

Το Επάγγελμα Στις Ομοφυλόφιλες Γυναίκες

Από τις απαντήσεις των ερωτώμενων φαίνεται πως η σεξουαλική προτίμηση δεν επηρεάζει μόνο τις στενές κοινωνικές σχέσεις αλλά δημιουργεί συχνά εμπόδια και στο θέμα του επαγγέλματος. Εκτός των συνόρων μας οι Badgett (2003) και Fassinger (2008) πρότειναν ότι υπάρχει σημαντική διάκριση στο χώρο εργασίας εναντίον των ομοφυλόφιλων ανδρών και γυναικών. Όπως αναφέρει και η Πανταζή (2015) οι διακρίσεις στο χώρο εργασίας, είτε με την επίσημη μορφή τους είτε με την ανεπίσημη και συγκεκριμένα διάμεσου των ομοφοφικών συμπεριφορών αποτελούν πιθανούς κινδύνους στους ομοφυλοφίλους άντρες και γυναίκες όσον αφορά το εργασιακό κύρος, τις απολαβές, τη σταθερότητα, τους περιορισμούς στις εργασιακές σχέσεις, το τερματισμό της εργασίας και το εχθρικό εργασιακό κλίμα (Driscoll, Kelley & Fassinger, 1996)

Συνέπεια αυτού, είναι πως βλέπουμε στις γυναίκες, αντίστοιχες συμπεριφορές, όπως

εκείνες προς την οικογένεια και περιορισμούς, αυτή τη φορά, στον επαγγελματικό χώρο. Βλέπουμε, δηλαδή, μια δυσκολία αποκάλυψης της προσωπικής ζωής, που σε άλλες περιπτώσεις θα ήταν αυτονόητες. Υπάρχει αδυναμία ισότιμης συμμετοχής σε εκδηλώσεις όπου οι ετεροφυλόφιλοι φέρνουν τους συντρόφους τους, δυσκολία στο να συζητηθούν θέματα σχέσεων, καμία φορά εξαναγκάζονται να μιλήσουν για τη σύντροφό τους σαν να ήταν του αντίθετου φύλου, και μια αίσθηση περιθωριοποίησης. Αυτό είναι σύμφωνο με την δουλειά των Herek & Garnets, (2007) οι οποίοι λένε πως πολλοί ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι εργαζόμενοι υιοθετούν στρατηγικές διαχείρισης της ταυτότητας έτσι ώστε να προστατευτούν από τις πραγματικές ή αναμενόμενες διακρίσεις στο χώρο της εργασίας, παρότι οι έρευνες δείχνουν ότι η αποκάλυψη της ταυτότητας συνδέεται με περισσότερα θετικά αποτελέσματα για την ψυχική υγεία από ό,τι η απόκρυψή της. Σύμφωνα με Croteau (2008), οι μελέτες δείχνουν επίσης ότι ο φόβος του να περιμένει κανείς τις διακρίσεις στον εργασιακό χώρο είναι διάχυτος.

Αντίβαρο στις δυσκολίες αυτές είναι η οικειότητα με ορισμένους συναδέλφους, η οποία επιτρέπει στην γυναίκα να εκφραστεί πιο ελεύθερα πράγμα που έρχεται, σε ορισμένα περιβάλλοντα πάντα, με τον χρόνο ή με την ύπαρξη άλλων ομοφυλόφιλων στον εργασιακό τόπο. Όπως στην οικογένεια, τους φίλους, ο βαθμός αποκάλυψης και στους συναδέλφους συνδέθηκε σημαντικά με το συνολικό επίπεδο κοινωνικής στήριξης. Συγκεκριμένα, το να πεις την προτίμηση σου ευθέως, ήταν ο καλύτερος προγνωστικός παράγοντας της συνολικής κοινωνικής υποστήριξης. (Szymanski & Chung, 2001)

Εδώ πρέπει να σημειωθεί, όμως, ότι υπάρχουν και εργασιακά περιβάλλοντα στα οποία οποιαδήποτε προσπάθεια αυτοαποκάλυψης θα έφερνε μόνο προβλήματα στις γυναίκες. Οπότε στον εργασιακό χώρο έχουμε αντίστοιχους προβληματισμούς όπως σε μία οικογένεια. Μπορεί κανείς να αποκαλύψει την προτίμηση της σε τόπους που κατανοεί η γυναίκα ότι δεν θα αντιμετωπίσει μεγαλύτερη δυσκολία παρά όφελος και όχι σε

περιβάλλοντα όπως η αστυνομία, ο στρατός ή ανδροκρατούμενες εταιρίες όπου κάποια απόκλιση μπορεί να τιμωρηθεί με επιθετική συμπεριφορά των γύρω.

Επιπλέον ζήτημα είναι εκείνο του φύλου, που δεν αντιμετωπίζουν μόνο οι ομοφυλόφιλες αλλά όλος ο γυναικείος πληθυσμός. Όπως βλέπουμε και από τις μαρτυρίες, το ζήτημα του φύλου δεν είναι ακόμη λυμένο στην χώρα μας. Όπως αφηγείται η Κλειώ για την πολυεθνική εταιρία στην οποία έχει υψηλή θέση: «Είναι ένα ανδροκρατούμενο, ρατσιστικό, φαλλοκρατικό περιβάλλον. Και προς τις γυναίκες και προς το διαφορετικό. Τη λέξη πούστης την ακούω, τους διορθώνω, δεν με ακούνε. Τους απορρίπτω για αυτό. Με εκνευρίζουν για αυτό».

Τέτοιου είδους διακρίσεις και ως γυναίκα και ως ομοφυλόφιλη έχει υποστεί και η Τζένη που ασκεί ένα επάγγελμα στο οποίο η πλειοψηφία είναι άντρες: «Πιο πολύ αισθάνομαι περίεργα για το ότι είμαι γυναίκα, αλλά όχι γιατί είμαι γκέι, καθώς το επάγγελμά μου είναι ανδροκρατούμενο. Επίσης, υπάρχει δυσπιστία, σε σχέση με το φύλο. Κάποιος, τον οποίο βοήθησα να κάνει το συγκεκριμένο επάγγελμα, γύρισε και μου είπε, χρόνια αργότερα: ‘‘καλά, για μένα δεν υπάρχουν γυναίκες στο επάγγελμα μας!!!’’».

Αντίστοιχη μαρτυρία έχει και η Λουκία, η οποία εργάζεται σε ένα αυστηρά ανδροκρατούμενο περιβάλλον όπου η ομοφυλοφιλία και στα δυο φύλα θεωρείται μέγιστο παράπτωμα: «Η σεξουαλική μου προτίμηση μερικές φορές με έχει κάνει να νιώσω διαφορετικά στο επάγγελμά μου, διότι δεν μπορώ να εκφραστώ ελεύθερα όπως εκφράζονται και οι υπόλοιποι για τη σχέση τους, για τη διασκέδαση του Σαββάτου για παράδειγμα και γενικά για την καθημερινότητα μου. Επιπλέον θα πρέπει μερικές φορές να κρύβομαι ή να λέω ψέματα και αυτό κάνει την κατάσταση ακόμη πιο δύσκολη».

Τα λεγόμενα των ερωτώμενων, όμως, δεν αφορούν μόνο τον ελλαδικό χώρο. Όπως είδαμε, στην αγορά εργασίας, η πλειοψηφία των LGBT άνθρωποι εξακολουθούν να

κρύβουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους ή να υπομείνουν την παρενόχληση από φόβο μήπως χάσουν τη δουλειά τους (Subhrajit, 2014).

Διακρίσεις σε τομείς όπως ή εργασία είναι αποτέλεσμα της ομοφοβίας (A.P.A., 2007). Στο εξωτερικό, συναντάμε ομοφυλόφιλους άνδρες και οι γυναίκες να έχουν απορριφθεί από τις θέσεις εργασίας, να απολύονται από τον ιδιωτικό τομέα (Gallo, 2006). Για αντίστοιχες διακρίσεις μιλάει η Μαρία Π.: «Παραδείγματος χάριν, επειδή ξέρουν τι είμαι, μου έχουν κλείσει πόρτες για αυτό. Θα μπορούσα να είχα πετύχει πιο εύκολα. Προσπάθησα πολύ και αναγκαζόμουν να κρύβομαι. Πάντα προσπαθώ να αποδείξω (ενώ ξέρω τη δουλειά μου) κάτι παραπάνω. Ουσιαστικά, ο άλλος να με αποδεχτεί 1000% επαγγελματικά ώστε να μην ασχοληθεί με την σεξουαλικότητα μου. Πάντα το έπαιζα στρέιτ σε στρέιτ γιατί έπρεπε να πουλήσω τη δουλειά μου. Έχω λειτουργήσει σαν χαμαιλέοντας».

Όσον αφορά την προσαρμογή, όπως ήδη λέχθηκε, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι ομοφυλόφιλες γυναίκες στο να μιλήσουν ή να παρουσιάσουν τη σχέση τους, τις κάνουν να αισθάνονται πιο απόμακρα. Εξ ορισμού, όταν κάποια δεν έχει ανοιχτεί γύρω από τη σεξουαλική της προτίμηση δεν μπορεί να μοιραστεί ούτε τις χαρές ούτε τις στεναχώριες που σχετίζονται με τη σχέση. Δεν μπορεί να μιλήσει και να πει με ποιον βγήκε το Σάββατο το βράδυ, ούτε με ποιον πήγε διακοπές. Δεν γίνεται να συνοδεύεται σε γάμους ή γιορτές και κατά συνέπεια είναι κλεισμένη, κυριολεκτικά, κρύβει τον κόσμο της. Έτσι περιγράφει το κλίμα της εργασίας της η Άννα: «Μοιραζόμαστε πράγματα στη δουλειά, στα οποία δεν μπορώ να μιλήσω. Δεν με στεναχωρεί, αλλά είναι το ότι δεν μπορώ να εκφραστώ ελεύθερα, να πω την προτίμηση μου και να πάρω την καλή μου και να πάω στο πάρτι της εταιρείας, όπως κάνουν όλοι. Μόνο ένας συνάδελφος που είναι γκέι το ξέρει. ΔΕΝ ΕΚΦΡΑΖΟΜΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΑ». Η Βικτώρια μιλά για τη σχέση της σαν να έχει σχέση με άντρα και η Κατερίνα απλά δεν μιλά.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο χρόνος παραμονής σε μια δουλειά παίζει σημαντικό ρόλο στο αν κάποια γυναίκα θα ανοιχτεί ή όχι. Αυτό μας λένε η Ελένη και η Μάρω που είχαν μακροχρόνιες εργασιακές σχέσεις. Η Ελένη δεν είχε κανένα θέμα με την προσαρμογή της, ούτε της είχε δημιουργηθεί κάποιο θέμα: «τα 18 χρόνια που δούλευα το ήξεραν όλοι, μέχρι και οι διευθυντές μου. Η Μάρω, επίσης, δεν έχει αντιμετωπίσει κανένα θέμα: «Καθόλου. Βέβαια έχω κάνει μόνο τρεις δουλειές, γιατί ήμουν 24 χρόνια στην ίδια δουλειά. Αν άλλαζα πολλές δουλειές μπορεί να τύχαινε και κάποιος ομοφοβικός».

Όπως και στις οικογενειακές σχέσεις έτσι και στις εργασιακές βλέπουμε ότι μπορεί να γίνει μερική αποκάλυψη. Έτσι βλέπουμε γυναίκες, όπως η Άννα, η Βικτώρια και η Άρτεμις που έχουν κάνει κάποια επιλογή στο που θα ανοιχτούν και που όχι. Έτσι μπορούν να μοιραστούν την προσωπική τους ζωή με κάποιους συναδέλφους, παρότι δεν μπορούν να ζήσουν με την ίδια ελευθερία που ζουν οι ετεροφυλόφιλοι συνάδερφοι τους. Η Άννα το έχει πει μόνο σε έναν συνάδελφο, η Βικτώρια σε χώρο με γκέι άντρες και η Άρτεμις κάνει επιλογή ανάλογα με το άτομο που έχει μπροστά της.

Από την άλλη υπάρχουν γυναίκες που μέσα από αυτούς τους περιορισμούς βλέπουν τη θετική μεριά. Η Χριστίνα λέει πως κατ' αρχήν το να ζήσεις κάτι τέτοιο θεωρεί πως ψυχικά είναι προνόμιο. Κατά συνέπεια την ενδυνάμωσε και επαγγελματικά. Αυτό που την δυσκολεύει, είναι να κάνει κολλητηλίκια με συναδέλφους. Θα ανοιχτεί μόνο αν η σχέση υπερβαίνει τα όρια του γραφείου». Δεν βλέπει καμία διαφορά. Η Δώρα αισθάνεται διαφορετικά στο επάγγελμα: «Πιστεύω ότι έχω άλλη ματιά στον εργασιακό χώρο και μεγαλύτερες αποστάσεις με τους συναδέλφους που είναι στρέιτ, με τα στερεότυπά τους και τους βαριέμαι».

Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να υποθέσουμε ότι η εργασιακή σχέση έχει πολλές αναλογίες με εκείνη της οικογένειας. Υπάρχουν περιβάλλοντα όπου η γυναίκα μπορεί να

ανοιχτεί και να αισθανθεί άνετα, να μιλήσει για την προσωπική ζωή της, συνήθως με την πάροδο των ετών και με την οικειότητα που δημιουργείται. Υπάρχουν επίσης απαγορευτικά περιβάλλοντα όσον αφορά την ελευθερία έκφρασης καθώς και εκείνα που κάποια μπορεί να ανοιχτεί σε περιορισμένο βαθμό.

Ψυχολογικές Προεκτάσεις, Πιθανές Επιβαρύνσεις Και Δυσκολίες

Το θέμα της ψυχολογικής επεξεργασίας και γενικότερα ο τρόπος που βιώνουν την προτίμηση οι Ελληνίδες ομοφυλόφιλες ήταν εκείνος που φάνηκε να διαφέρει σε σχέση με την διεθνή βιβλιογραφία. Αν κάποιος διαβάσει τις μελέτες σε σχέση με την ομοφυλοφιλία και την επιρροή της στην ψυχολογία του ατόμου θα περίμενε να δει γυναίκες σε δύσκολη ψυχολογική κατάσταση λόγω της σεξουαλικής τους προτίμησης. Γενικότερα, όπως φαίνεται και από την βιβλιογραφική ανασκόπηση, έμφαση δίνεται στην πιθανή συμπτωματολογία που μπορεί να εμφανιστεί λόγω της ομόφυλης έλξης και την αίσθηση του παράταιρου στην κοινωνία. Η εικόνα των ερωτώμενων, όμως, μας δίνει μια άλλη προοπτική από εκείνη που θα φανταζόταν κανείς, αν έμενε μόνο στις μελέτες. Παραδείγματος χάριν, σε άλλες μελέτες, βλέπουμε ότι οι ομοφυλόφιλες γυναίκες απευθύνονται για ψυχοθεραπεία λόγω κατάθλιψης πιο συχνά από ό,τι ετεροφυλόφιλες ή αμφιφυλόφιλες γυναίκες. (Koh και Ross, 2006). Σύμφωνα με τα πρότυπα CES-D (Center for Epidemiologic Studies Depression Scale, Radloff, 1977), υπήρξαν περισσότερες ομοφυλόφιλες γυναίκες με κατάθλιψη στο δείγμα από τον γενικό πληθυσμό, πράγμα που έχει βρεθεί να είναι αληθινό και σε προηγούμενες μελέτες. Τα ευρήματα αυτά σχετίζονται με τις μεταβλητές που συναντάμε στις ομοφυλόφιλες γυναίκες, όπως η εσωτερικευμένη καταπίεση και ομοφοβία. (Barnes & Meyer, 2012; Szymanski & Kashubeck-West, 2008) αλλά και εξωτερικοί παράγοντες, όπως η αντίδραση στην απόρριψη και τις διακρίσεις (Rosario et al, 2009; Ryan et al, 2009).

Στη συγκεκριμένη εργασία, οι γυναίκες ερωτήθηκαν αν θεωρούν ότι έχουν επεξεργαστεί ψυχολογικά την σεξουαλική τους προτίμηση. Μια επεξεργασία οδηγεί στο να δημιουργηθεί η ταυτότητα του ατόμου στο σύνολό της. Η ενσωμάτωση της λεσβιακής ταυτότητας αναφέρεται στην ενσωμάτωση του συναισθηματικού και σεξουαλικού προσανατολισμού του ατόμου στη ολική ταυτότητα του (Bohan, 1996). Οι προσωπικές αναφορές αρκετών από τις ερωτώμενες δείχνει ότι δεν έχουν αισθανθεί τέτοια ανάγκη. Ο λόγος είναι γιατί δεν θεωρούν ότι υπάρχει κάτι να επεξεργαστείς. Όπως ανέφερε η Βικτώρια, η επιλογή της αυτή βγήκε ενστικτωδώς: «Είμαι αυτή που είμαι» λέει η Μάρω και η Ελένη δεν θεωρεί ότι μπορεί να επεξεργαστεί κάτι ψυχικά όταν είναι μέσα της, επιλογής της, δηλαδή ο εαυτός της. Βλέπουμε, λοιπόν, πως για αρκετές γυναίκες η σεξουαλική προτίμηση είναι καλά ενσωματωμένη στην εικόνα του εαυτού τους και δεν τους δημιουργεί δυσκολίες ή ερωτηματικά.

Σε αυτήν την εικόνα πρέπει να έχουμε υπόψιν και το ότι οι ερωτώμενες είναι πάνω από 30 ετών οπότε στην συνέντευξη ακούμε τα λόγια γυναικών που έχουν ξεπεράσει την αρχική αμηχανία και που έχουν περάσει αρκετό χρόνο αφομοιώνοντάς τη. Κατά συνέπεια, δεν γνωρίζουμε το πως μπορούσε να είχε αισθανθεί μια γυναίκα στο παρελθόν, αφού όπως είδαμε υπήρξαν στιγμές δυσκολίας, είτε κατά τη διάρκεια της εφηβείας είτε σε άλλες καταστάσεις, όπως στην ανακοίνωση στους γονείς.

Υπήρξε μία μερίδα γυναικών, όμως, η οποία αναγνώρισε την ανάγκη για ψυχοθεραπεία έτσι ώστε να καταλάβει για καλύτερα τον εαυτό της. Κάποιες είχαν ήδη εμπλακεί σε μακροχρόνια ψυχοθεραπευτική σχέση και άλλες το σκέπτονται έτσι ώστε να αντιληφθούν γιατί οδηγήθηκαν σε αυτήν τη προτίμηση, όπως στην περίπτωση της Άρτεμις όπου δεν θεωρεί πως έχει επεξεργαστεί το θέμα αρκετά. Είχε περάσει, μάλιστα, μια φάση πριν δυο χρόνια που ήθελε να κάνει ψυχοθεραπεία, να δει πως κατέληξε στην προτίμηση αυτή. Θα ήθελε να δει τι ήταν αυτό που μεσολάβησε στα 24 για να αλλάξει

προσανατολισμό. Επίσης, υπήρξαν και οι περιπτώσεις, όπως της Μαρίας η οποία αναγκάστηκε να επισκεφτεί ειδικό, για τις κρίσεις πανικού που κατόπιν κατάλαβε ότι συνδέονταν άμεσα με τη σεξουαλική της προτίμηση.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθούν οι έννοιες της ντροπής και της εσωτερικευμένης ντροπής, οι οποίες αναδύονται. Η ντροπή θεωρείται γενικά μια έντονη, άμεση συναισθηματική αντίδραση που ακολουθεί την έκθεση (και την αποδοκιμασία) κάποιας σημαντικής ‘απρέπειας’ ή προσωπικής ατέλειας. Οι συσχετισμένοι αρνητικοί αυτοπροσδιορισμοί (π.χ. "Είμαι ποταπός, αξιοκαταφρόνητος...") είναι συνήθως αρκετά καθολικοί και διαρκείς (Buss, 1980, Miller & Tangney, 1994).

Είδαμε επίσης ότι αυτή η αποδοχή μπορεί να μην είναι σταθερή και να αφήνει περιθώρια για προβληματισμούς, όπως στην περίπτωση της Λουκίας που λέει ότι ορισμένες φορές βρίσκει τον εαυτό της απροετοίμαστο για την επιλογή της, να αναρωτιέται αν είναι φυσιολογικό ή όχι (παρότι δεν θα το άλλαζε). Εδώ βλέπουμε προβληματισμούς που μπορεί να οδηγήσουν προσωπικούς εσωτερικούς χαρακτηρισμούς και στο συναίσθημα της ντροπής για το “μη φυσιολογικό”. Η εσωτερικευμένη ντροπή έχει υποτεθεί ότι σχετίζεται αντιστρόφως με το στάδιο της ενσωμάτωσης της ταυτότητας των γυναικών (Kaufman & Raphael, 1996). Με άλλα λόγια, όσο πιο κοντά αισθάνεται η γυναίκα με την λεσβιακή της ταυτότητα, τόσο λιγότερο εσωτερικευμένη ντροπή θα αναφέρει (Wells & Hansen, 2003). Τα ερωτήματα που γεννώνται στη Λουκία έχουν σχέση όχι μόνο με την ταυτότητα της αλλά και με το μέλλον της. Δεδομένου ότι ήταν η μικρότερη των ερωτώμενων ίσως να βλέπουμε τις δυσκολίες μιας πιο νέας γενιάς που ακόμη δεν έχει περάσει τόσες ζυμώσεις όσες οι υπόλοιπες. Προβληματισμοί για τις σχέσεις της, για το αν θα μείνει μόνη και για το θέμα του παιδιού. Τι θα συμβεί αν θελήσει να κάνει ένα παιδί; Το ζήτημα του παιδιού είναι κάτι που, όπως θα δούμε και παρακάτω, απασχόλησε την πλειοψηφία πολλών γυναικών και μέσα στη συνεντεύξεις εμφανιζόταν συχνά, με τον

προβληματισμό «μην το μετανιώσω στο μέλλον».

Το θέμα των σχέσεων και της μοναξιάς είναι κάτι που ξεκάθαρα έθεσε η Κατερίνα: «Νιώθω πως είναι ένα μονοπάτι που μόνη διέξοδος είναι η μοναξιά. Προσπαθώ είμαι ευτυχισμένη, κάνοντας πράγματα για μένα, και γεμίζω τα όποια συναισθηματικά μου κενά με διάφορα ενδιαφέροντα. Γιατί έμαθα με τα χρόνια πως αυτές οι σχέσεις δεν έχουν διάρκεια, και πως απλά οι γυναίκες που κατά καιρούς είχα επιλέξει ως σύντροφο, τελικά έμειναν σαν μια γλυκόπικρη ανάμνηση. Με τον καιρό έμαθα να αγαπάω περισσότερο τον εαυτό μου και να αφιερώνω χρόνο μαζί του». Ο παράγων 'μοναξιά' που έθιξε η Κατερίνα είναι κεντρικός στη ζωή όλων των ανθρώπων και φαίνεται να επιβαρύνει αρκετά την ομοφυλοφιλική κοινότητα. Μελέτες από διαφορετικά μέρη του κόσμου, την Κίνα που συνέκρινε ενήλικες ομοφυλόφιλους και αμφιφυλόφιλους (Hu, J et al, Huang & Xifu 2016), την Αγγλία σε νέους των ίδιων ομάδων (Rivers & Noret, 2008) και στην Ολλανδία με ηλικιωμένες ομάδες LGB και τους ετεροφυλόφιλους ομολόγους τους (Kuypers & Fokkema, 2010) έδειξαν ότι οι ενήλικες LGB είναι πιο επιρρεπείς στη μοναξιά.

Όπως έχουμε ήδη δει στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας φαίνεται να υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της ομοφυλοφιλίας και της χρήσης και κατάχρησης αλκοόλ και άλλων ουσιών. Ο Lehmann και οι συνεργάτες του (1998), διαπίστωσαν ότι οι ομοφυλόφιλες γυναίκες που είχαν βιώσει σοβαρή κατάθλιψη, είχαν σημαντικά περισσότερες πιθανότητες να αναφέρουν προβλήματα κατάχρησης ουσιών. Γενικά, αρκετές μελέτες έχουν δείξει υψηλότερα ποσοστά αλκοόλ και της χρήσης παράνομων ουσιών μεταξύ των ομοφυλόφιλων σε σύγκριση με τις ετεροφυλόφιλες (Hughes & Wilsnack, 1997). Το γεγονός ότι η ζωή των ομοφυλόφιλων γυναικών ιστορικά έχει οργανωθεί γύρω από τα μπαρ, όπου μπορούν να βρεθούν η μια με την άλλη και να βιώσουν ένα ασφαλές καταφύγιο, υπήρξε ένας σημαντικός παράγοντας που εξηγεί τον κίνδυνο της χρήσης αλκοόλ και της κατάχρησης (Gedro, 2014).

Οπότε, στη διεθνή βιβλιογραφία φαίνεται ότι υπάρχει συσχέτιση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής προτίμησης και της κατάχρησης των διαφόρων ουσιών η οποία είχε αποδοθεί είτε στους αυξημένους προβληματισμούς είτε στο απλό γεγονός ότι αρκετές μελέτες είχαν συλλέξει τις πληροφορίες και το δείγμα ατόμων από θαμώνες μπαρ. Στο δείγμα των Ελληνίδων η πλειοψηφία δεν συμφώνησε στην αυξημένη χρήση οινόπνευματος ή άλλων ουσιών και κατά καμία έννοια δεν θεωρούν ότι η σεξουαλική τους προτίμηση τις έχει στρέψει σε τέτοιου είδους συμπεριφορές. Όπως χαρακτηριστικά σχολίασε η Άρτεμις: «Σε εμένα δεν άλλαξε σε τίποτα η συμπεριφορά μου, με βάση τη σεξουαλική προτίμηση. Χαρακτηριστικό, δηλαδή, είναι ότι όταν το είχα πει σε μια φίλη στρέιτ, η οποία με συνάντησε 2- 3 χρόνια μετά μου είπε: 'Είσαι όπως ήσουν, δεν άλλαξε τίποτα'. Δεν προσπάθησα να προσαρμοστώ σε κάτι». Και η Ελένη συμπληρώνει «Όχι. Όπως ήδη ανέφερα δεν μου έχει δημιουργήσει κανένα ψυχολογικό θέμα. Θα πω επειδή θα χωρίσω, αλλά θα έπινα και αν χώριζα γκόμενο». Το ίδιο και η Λουκία της οποίας η σεξουαλικότητα δεν την έχει στρέψει ούτε στην κατανάλωση αλκοόλ και ουσιών ούτε σε υπερβολικές συμπεριφορές και θεωρώ πως αυτό δεν έχει να κάνει με τη σεξουαλικότητα αλλά με τον άνθρωπο ξεχωριστά».

Δύο από τις ερωτώμενες, όμως, θεώρησαν ότι η σεξουαλική προτίμηση τις έχει ωθήσει σε συμπεριφορές που θα χαρακτήριζαν οι ίδιες ως υπερβολικές.

Η Δώρα καταθέτει ότι έχει κάνει υπερβολική χρήση αλκοόλ ένα διάστημα και σε συμπεριφορές βίας ως άμυνα της υπερβολικής βίας που είχε υποστεί. «Αυτό έχει να κάνει και με το ότι είμαι γυναίκα και λεσβία». Εξιστορεί ότι είχε βιώσει πολλές σεξουαλικές παρενοχλήσεις στο δρόμο και αυτό την έκανε να αντιδρά με συμπεριφορές κατάχρησης και βίας. Επίσης η Μαρία συμφωνεί πως η σεξουαλικότητα της, την έχει στρέψει σε ακραίες καταστάσεις. «Έχω κάνει τα πάντα στη ζωή μου και έχω δοκιμάσει τα πάντα εκτός από ηρωίνη. Αυτό, δεν θεωρούσα ότι είχε να κάνει με τη σεξουαλικότητα μου Αναγκάστηκα να

πάω σε ψυχίατρο, λόγω ψυχοσωματικών και κρίσεων πανικού. Δεν πίστευα ποτέ ότι έφτανα στα άκρα λόγω της σεξουαλικότητας μου. Στις πέντε συνεδρίες με έναν ψυχίατρο, του είπα ότι είμαι γκέι. Πίστευα ότι δεν με επηρεάζει, ότι είναι η φύση μου. Τελικά, πίσω από αυτά πιστεύω ότι ήταν η ομοφυλοφιλία. Στα 46 μου κάνω υπερπροσπάθεια (που κάθε δεκαετία αλλάζει) στο να ισορροπώ μεταξύ αυτού που είμαι, και αυτό που θέλω να βλέπουν οι άλλοι».

Συνοψίζοντας, λοιπόν, βλέπουμε τις γυναίκες στην Ελλάδα να είναι αρκετά συνειδητοποιημένες και να έχουν αποδεχτεί τον εαυτό τους χωρίς αυτό να τις έχει ωθήσει σε ακραίες συμπεριφορές ή σε καταχρήσεις, σε γενικά πλαίσια. Ακόμη και εκείνες που είχαν ένα τέτοιο παρελθόν, το έχουν αφήσει πίσω, και τώρα δεν υπάρχουν τέτοια ζητήματα. Αυτό μας κάνει να υποθέσουμε δυο παράγοντες που να έχουν οδηγήσει στα παραπάνω ευρήματα. Το πρώτο είναι εκείνο της ηλικίας καθώς οι συνεντεύξεις έγιναν σε γυναίκες που είχαν το χρόνο να επεξεργαστούν την ταυτότητα τους, καθώς η συνειδητοποίηση της διαφορετικότητας τους είχε γίνει πριν αρκετά χρόνια και πλέον ήταν εμπεδωμένη, χωρίς να υπάρχουν αμφιβολίες για το τι είναι. Ο δεύτερος παράγοντας που ίσως να ισχύει είναι το ότι στη χώρα μας οι σχέσεις είναι αρκετά κοντινές. Η λεσβιακή κοινότητά είναι αρκετά μικρή ή κλειστή ώστε για ορισμένες γυναίκες να φαίνεται σαν οικογένεια – από τα λεγόμενα τους. Σαν να επιβεβαιώνονται τα λόγια της Bullock (2004) ότι τα λεσβιακά και γκέι μπαρ παρέχουν το κοινωνικό δίκτυο ή την "οικογένεια επιλογής" στην οποία οι γυναίκες μπορούν να δημιουργήσουν μηχανισμούς για να συναντήσουν μελλοντικούς συνεργάτες ή φίλους.

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε, λοιπόν, ότι αυτή η κοινωνία μπορεί να δρα προφυλακτικά. Επίσης, ίσως και το γεγονός ότι έχει βρεθεί μια ισορροπία στις περισσότερες γυναίκες και στον οικογενειακό και στον επαγγελματικό τομέα, σε σχέση με τον βαθμό αποκάλυψης που επιθυμούν να τις κάνει να μη νιώθουν κάποια εσωτερική

σύγκρουση. Βέβαια προβληματισμοί δεν λείπουν, όπως στο θέμα των μακροχρόνιων σχέσεων και που καταλήγουν, όπως και το θέμα μοναξιάς και παιδιού, γεγονότα που ίσως έρχονται πιο δυναμικά πλέον στο προσκήνιο λόγω του συμφώνου συμβίωσης, αλλά που και πάλι πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν σαν στρεσογόνοι παράγοντες και να τα έχουμε στο νου σε περίπτωση συμβουλευτικής.

Οι Σχέσεις Και Το Μέλλον: Η Δημιουργία Μιας Εστίας

Όταν ζητήθηκε να σχολιάσουν το σύμφωνο συμβίωσης, οι ερωτώμενες διέφεραν στις απόψεις. Άλλες το είδαν επιφυλακτικά, άλλες με αισιοδοξία μιας και θα ήταν η πρώτη φορά που οι ομοφυλόφιλες σχέσεις μπορούν να επισημοποιηθούν. Η επισημοποίηση δίνει την δυνατότητα να βιωθεί μια συνέχεια στη σχέση, ένας στόχος, να είναι υπαρκτή στην κοινωνία, και με όλες τις συνέπειες αυτού, εννοώντας τα δικαιώματα των συντρόφων. Η σχέση δεν θα είναι πλέον αναγνωρισμένη σε εκείνους που τη γνωρίζουν μόνο, αλλά θα είναι και κομμάτι της κοινωνίας ολόκληρης.

Αν και αρκετές από τις ερωτώμενες δε θεώρησαν ότι το σύμφωνο συμβίωσης θα αλλάξει την προσωπική τους ζωή φαίνεται να είναι μια αναγνώριση. Όπως λέει η Τζένη, παρότι η ζωή της δεν θα αλλάξει την κάνει να νιώθει ότι και εκείνη που πληρώνει φόρους, εργάζεται, έχει τα ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους. Έχει, δηλαδή, να κάνει με την κοινωνική καταξίωση και αποδοχή. «Είναι μια μορφή ασφάλειας για ανθρώπους που έχουν φτιάξει κάτι μαζί ή που θα ήθελαν να αφήσουν κάτι σε άλλον» προσθέτει η Άρτεμις. «Αν μετά από χρόνια κάνω μια σχέση ή έχει εξελιχθεί η σχέση που έχω τώρα και θεωρώ ότι θα διασφαλίσω τον άνθρωπο μου, θα το κάνω».

Κύριος λόγος για θετική άποψη προς το σύμφωνο είναι το γεγονός ότι εξασφαλίζει τους συντρόφους στις δύσκολες στιγμές και ειδικά στην περίπτωση θανάτου, αναφέροντας γεγονότα που έχουν συμβεί στον περίγυρο τους, όπου ο ένας σύντροφος έμεινε ακάλυπτος

μετά το θάνατο του άλλου, χωρίς σπίτι.

Γενικότερα όμως, και ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο ζήτημα, υπάρχει μια αισιοδοξία σε σχέση με το σύμφωνο, σε αρκετές από τις ερωτώμενες. Εκτός από το ζήτημα των κληρονομικών που θεωρείται μείζονος σημασίας, στις απαντήσεις υπάρχει η ευχή για αλλαγή της ζωής από τις ερωτώμενες. Ευχαρίστηση γιατί η κοινωνία θα δεχτεί την ύπαρξη των σχέσεων. Δεν θα είναι πλέον σχέσεις κρυμμένες και είναι ένα δικαίωμα που εξισώνει τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια με τα ετερόφυλα. «Είναι υπέροχο να ξέρεις πως ο άνθρωπος που μοιράζεσαι την ζωή σου είναι η οικογένειά σου, να ξέρεις πως αυτός θα έχει δικαιώματα σε θέματα όπως στην ζωή και στο θάνατο (εργασιακά, συνταξιοδοτικά, κληρονομικά, φορολογικά κλπ.)» λέει η Κατερίνα. Όπως και η Χριστίνα που λέει ότι μας μπορούσε πιθανά, να έρθει μια αλλαγή στη ζωή της. «Θεωρώ ότι αλλάζει και νομιμοποιείται η γκέι σχέση, και -που ξέρεις- μπορεί να μου βγει να το υπογράψω και εγώ. Χάρηκα πολύ».

Με την εμφάνιση, λοιπόν, του συμφώνου φαίνεται να γεννιέται η ελπίδα μιας πιο ολοκληρωμένης σχέσης και κατά συνέπεια ζωής, στην οποία η γυναίκα θα συμμετέχει ως οικογένεια, όπου θα μπορούσε να υπάρξει και ένα παιδί.

Το ζήτημα του παιδιού είναι μεγάλης σημασίας για τη ζωή κάθε γυναίκας και φαίνεται ότι για τις ερωτώμενες είναι μια επιθυμία που βρίσκεται σε σύγκρουση με τον τρόπο ζωής. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος για τον οποίο ορισμένες γυναίκες δεν έχουν σκεφτεί να κάνουν παιδί, όπως η Τζένη: «Όχι γιατί είμαι γκέι αλλά γιατί είναι οι ρυθμοί της ζωής μου τέτοιοι, η δουλειά, που δεν θα μπορούσα να προσφέρω αυτά που θα έπρεπε, έτσι ώστε να μεγαλώσει σωστά». Η Δώρα δεν θεωρεί ότι έχει επαφή με τα παιδιά και η Κατερίνα δεν το είχε σκεφτεί ποτέ. Δεν μπορούμε όμως να ξέρουμε πως θα είχε εξελιχθεί ο τρόπος ζωής των γυναικών αν είχαν στη σκέψη τους ότι κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί.

Η Κλειώ παραδείγματος χάριν το είχε σκεφτεί αλλά εκτός από τη διαφωνία της

συντρόφου της είχε και άλλον ένα ενδιασμό. Το πως θα μπορούσε να μεγαλώσει το παιδί αυτό στην Ελλάδα με τις παρούσες συνθήκες μιας και οι οικογένειες με δυο μαμάδες δεν είναι διαδεδομένες. Εδώ, εικάζουμε, ότι θα μπορούσε να έρθει η αλλαγή όταν πλέον τα παιδιά θα μπορούν να αναγνωριστούν από το ζευγάρι που θα κάνει το σύμφωνο συμβίωσης. Τότε οι υποψήφιες μητέρες θα έχουν να αγωνιστούν μόνο για την αποδοχή των γύρω και δεν θα έχουν την επιπλέον δυσκολία της μη αναγνώρισης του παιδιού από την Πολιτεία.

Εκτός όμως από τις κοινωνικού τύπου δυσκολίες υπάρχουν φόβοι πως δεν θα ήταν αντάξιες του ρόλου της μητέρας, υπάρχει φόβος της ευθύνης, μετά από μια ελεύθερη ζωή και ο παράγοντας ηλικία που είναι ένα εμπόδιο στο συγκεκριμένο δείγμα. Παραδείγματος χάριν η Ελένη θα ήθελε πάρα πολύ ένα παιδί, και είναι το μόνο που σκέπτεται ότι θα μετανιώσει στη ζωή. Θεωρεί ότι δεν είναι αρκετά μάγκας για να κάνει παιδί (δηλαδή να τα βγάλει πέρα με τις υποχρεώσεις). Το θέμα των υποχρεώσεων απασχολεί και την Άννα που δεν θέλει να χάσει την ελευθερία της. Παρόλα αυτά όνειρα και σκέψεις υπάρχουν, παιδί μπορεί να κάνει η σύντροφος. Δεν είναι όμως όλες αρνητικές. Η Χριστίνα έχει σκεφτεί να κάνει παιδί και ακόμη το σκέφτεται, δεν βλέπει κάποιο πρόβλημα καθώς κι εκείνη έχει μεγαλώσει χωρίς την παρουσία του πατέρα που έφυγε νωρίς. Αισιοδοξία βλέπουμε επίσης σε μικρότερες ηλικίες όταν η Λουκία μας λέει ότι «Έχω σκεφτεί την πιθανότητα να κάνω ένα παιδί, γιατί πιστεύω πως ένα παιδί δεν χρειάζεται να αποτελείται απαραίτητα από το πρότυπο “μαμά-μπαμπά” αλλά από ένα κλίμα αγάπης». Επίσης, εμπόδιο στη σκέψη αυτή είναι η δύσκολη οικονομική κατάσταση που βρίσκεται η χώρα μας, θέματα που αγγίζουν όλον τον πληθυσμό δηλαδή.

Συμπερασματικά, φαίνεται πως οι Ελληνίδες ομοφυλόφιλες δεν σκέπτονται εύκολα την πιθανότητα να κάνουν παιδί, καθώς θεωρούν ότι τα εμπόδια που υπάρχουν και ο τρόπος ζωής φαίνεται απαγορευτικός στο να γίνει κάτι τέτοιο. Δεν ξέρουμε όμως αν ο

τρόπος ζωής ξεκίνησε να γίνεται απαγορευτικός γιατί τα προηγούμενα χρόνια η πιθανότητα να έχει μια γυναίκα μόνη παιδί ή με τη σύντροφό της ήταν κάτι που θα δημιουργούσε προβλήματα. Εννοούμε, δηλαδή, ότι εφόσον κάποια θεωρεί ότι δεν θα δημιουργήσει οικογένεια μπορεί να επενδύσει σε άλλους τομείς και τελικά να γίνει ο τρόπος ζωής απαγορευτικός στο να υπάρχει παιδί. Επίσης γνωρίζουμε ότι και η ελληνική κοινωνία δεν είναι εξοικειωμένη με το θέμα αλλά και οι ίδιες οι γυναίκες δεν έχουν κάνει πλήρη αποκάλυψη, σε αρκετές περιπτώσεις, ώστε να μπορούν να υποστηρίξουν μια τέτοια επιλογή.

Κοινωνικές Προεκτάσεις.

Δεν υπάρχει άνθρωπος που ζει σε κοινωνικό κενό. Έχουμε ήδη δει, από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας ότι από τη στιγμή της συνειδητοποίησης, εκτός από τις διεργασίες αποδοχής του εαυτού υπάρχει και ο αγώνας να γίνεις αποδεκτός από το σύνολο. Όπως συζητήσαμε, οι έφηβες μπορούν να αισθανθούν πιο δύσκολα έχοντας ομοφυλοφιλικό προσανατολισμό, γιατί έχουν να παλέψουν και με το βάρος της εφηβείας αλλά και την αποδοχή του διαφορετικού. Η δυσκολία μπορεί να μην έρχεται από τον ίδιο τον εαυτό της κοπέλας αλλά από τον κοινωνικό της περίγυρο, καθώς υπάρχει περίπτωση να αισθανθεί παράταιρα ή να ακούσει πειράγματα από τις παρέες ή τους συμμαθητές στο σχολείο. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, νεαρά άτομα σεξουαλικών μειονοτήτων που πιέζονται να προσαρμοστούν στους ετεροφυλόφιλους κανόνες μπορεί να μην το κάνουν και να εκφράσουν την ταυτότητα τους ως ομοφυλόφιλοι. Η επιλογή μπορεί να τους οδηγήσει σε πειράγματα και εκφοβισμό (Ricks, 2012). Οι γυναίκες που αυτοπροσδιορίζονται ως ομοφυλόφιλες ή αμφιφυλόφιλες μπορεί να εμφανίσουν στρεσογόνους παράγοντες ως μέλη μιας ομάδας μειονότητας σε ένα ετεροφυλόφιλο πολιτισμό, δηλαδή, στιγματισμό, διακρίσεις και απομόνωση. Μια μελέτη από τους Krieger και Sidney (1997) διαπίστωσαν ότι γυναίκες μεταξύ 25-37 ετών που είχαν τουλάχιστον ένα

τουλάχιστον ίδιου φύλου σεξουαλικό σύντροφο, ανέφεραν διακρίσεις.

Τι συμβαίνει όμως όταν η γυναίκα ενηλικιώνεται; Τι κοινωνικές προεκτάσεις εκλαμβάνει ότι υπάρχουν στην διαφορετικότητα της;

Όπως αναφέρθηκε, υπάρχουν κάποιοι χώροι συνάντησης, δηλαδή μπαρ ή εστιατόρια, στα οποία θα μπορούσε να υπάρχει μια μεγαλύτερη ελευθερία έκφρασης. Με αυτό εννοούμε ότι υπάρχει μεγαλύτερη ασφάλεια μακριά από τα διάφορα πειράγματα, ή και επιθετικές ενέργειες, που θα μπορούσαν να συμβούν σε άλλα μέρη. Τα μπαρ εξυπηρετούν πολλούς σκοπούς, τόσο για τις ομοφυλόφιλες όσο και για τις ετεροφυλόφιλες κοινότητες στις οποίες υπάρχουν. Τα γκέι μπαρ παρέχουν μια οδό για την ένταξη στην ομοφυλοφιλική κοινότητα. Για πολλούς ομοφυλόφιλους, γυναίκες και άνδρες, το μπαρ παρέχουν υποστήριξη για την ταυτότητα και τον τρόπο ζωής τους (Bullock, 2004).

Αυτή η πραγματικότητα μπορεί να εκλαμβάνεται θετικά αλλά μπορεί να είναι σημείο πίεσης για τη γυναίκα, η οποία μπορεί να αισθανθεί περιορισμένη, ότι βρίσκεται σε περιβάλλον αποκλεισμού από την υπόλοιπη κοινωνία, δηλαδή σε γκέτο. Όπως λέει η Άννα «Είναι, αλλά είναι γκέτο γιατί υπάρχει ο ρατσισμός απέξω. Αν όλος ο κόσμος αποδεχόταν τους γκέι δεν θα υπήρχε αυτό. Αναγκάζομαστε να γκετοποιηθούμε γιατί αν πας αλλού και αγκαλιαστείς, θα σε κοιτάζουν με στραβό μάτι».

Σε μια κοινωνία όπου οι ομοφυλόφιλοι είναι περιορισμένοι στο να δείχνουν την ταυτότητάς τους σχεδόν σε όλα τα δημόσια περιβάλλοντα, το γκέι μπαρ παρέχει ένα μέρος κοινωνικοποίησης και συνάντησης πιθανών συντρόφων σε ένα σχετικά ασφαλές περιβάλλον (Bullock, 2004). Η Τζένη εξηγεί: «Η γνώμη μου είναι ότι γίνεται λόγω φόβου, στο να αναμειχθείς στο κοινό γίνεσθαι. Ήταν μια ανάγκη που είχε διαμορφωθεί τα προηγούμενα χρόνια, τα οποία ήταν δύσκολα και σε κοινωνικό επίπεδο αλλά και στο να βρεις σχέση. Υπάρχει ακόμη αυτό το γκέτο, αλλά πρέπει να θέλεις και εσύ να είσαι μέλος

του. Αν αισθάνεσαι ασφαλής και άνετα με το να ανήκεις εκεί, θα το διαλέξεις. Είναι και το κοινό ενδιαφέρον που σε τραβάει. Είναι ένας ασφαλής τρόπος να βρεις σχέση». Από την άλλη η ερμηνεία μπορεί να είναι διαφορετική: «Δεν θα έλεγα γκέτο, αλλά υπάρχουν σίγουρα κλίκες. Εγώ, επειδή από τα σχολικά μου χρόνια λειτουργούσα σε κλίκες στο σχολείο, μου αρέσει να ξέρω ότι εντάσσομαι σε μια κλίκα. Στον λεσβιακό κόσμο αρχίζεις μεγαλώνοντας και διατηρείς τις σχέσεις. Γίνεσαι φίλη και δημιουργείται μια κλίκα. Πάντα υπάρχει ο κλειστός «πυρήνας» που λειτουργεί και σαν οικογένεια», λέει η Άρτεμις.

Τα συναισθήματα γύρω από το θέμα μοιράζονται. Για κάποιες το ότι υπάρχουν τέτοια σημεία συνάντησης είναι ευχάριστο και ικανοποιεί την αίσθηση του ανήκειν, όπως στη Χριστίνα: «Εμένα μου αρέσει να είναι γκέτο. Δεν με χαλάει καθόλου. Έχει να κάνει με την προσωπικότητα. Άλλες διατηρούν μια χαρά τις στρέιτ σχέσεις τους. Είναι πόσο εσύ μπορείς να το υποστηρίξεις. Το γκέτο έχει και μια ζεστασιά».

Για άλλες είναι αποτέλεσμα του ρατσισμού προς τις ομοφυλοφιλικές σχέσεις και τις κάνει να αισθάνονται άβολα. «Θεωρώ πως στην Ελλάδα ο λεσβιακός κόσμος λειτουργεί ως γκέτο ακόμη, δυστυχώς. Αυτό συμβαίνει, γιατί, ενώ έχουμε διεκδικήσει κάποια δικαιώματα, ο λεσβιακός κόσμος έχει ακόμη προκαταλήψεις πάνω στο θέμα αυτό, δημιουργώντας ένα κλίμα "γκέτο". Προκαταλήψεις για τον τρόπο διασκέδασης για παράδειγμα. Μέχρι και πως θα πρέπει να είναι η εμφάνισή σου, μερικές φορές, ώστε να σε αναγνωρίζουν μέσα στους λεσβιακούς χώρους ως λεσβία και όχι στρέιτ» λέει η Λουκία. Η Κατερίνα δεν θέλει καν να το σχολιάσει: «Είναι και με ενοχλεί για αυτό δεν θέλω να το συζητήσω».

Μια υπόθεση γύρω από αυτές τις αντιδράσεις είναι ότι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η συναναστροφή δεν αφήνει περιθώρια πολλών επιλογών. Αν θέλεις να είσαι ο εαυτός σου, να εκφραστείς ανάλογα χωρίς φόβο πρέπει να περιοριστείς. Τα λεσβιακά και

γκεί μπαρ παρέχουν το κοινωνικό δίκτυο ή την "οικογένεια επιλογής" στην οποία οι γυναίκες μπορούν να συναντήσουν μελλοντικούς συνεργάτες ή φίλους (Bullock, 2004). Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό εφόσον ακούσουμε το τι μπορεί να συμβεί εκτός της κοινότητας, εάν έχουν υπάρξει περιπτώσεις ομοφοβικών αντιδράσεων ή περιθωριοποίησης.

Έχουμε δει ήδη ότι δεν υπάρχει απόλυτη αποκάλυψη στις προτιμήσεις. Πολλές από τις ερωτώμενες έχουν βρει ισορροπία με το να μιλήσουν γύρω από τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις σε ορισμένα άτομα είτε είναι συγγενείς είτε είναι συνάδελφοι. Αυτό, βλέπουμε ότι δρα προφυλακτικά σε περιπτώσεις ομοφοβίας ή περιθωριοποίησης.

Η φράση «προσέχω πολύ» ήταν κάτι που ακούστηκε συχνά στις συνεντεύξεις. Είμαι προσεκτική για να μην έχω τέτοιες αντιδράσεις. Παρόλα αυτά υπάρχει μια έμμεση αντίδραση από το περιβάλλον. Η Μαρία μας λέει πως δεν έχει υπάρξει φανερά "θύμα" αλλά το έχει νιώσει σε αρκετές περιπτώσεις.

Η Δώρα, μια γυναίκα που από μικρή δεν κρυβόταν το διηγήθηκε σαν δεδομένο: «Προφανώς, είναι αμέτρητες οι φορές. Έως και σκάγια στην Κρήτη, όταν κατάλαβαν τη σχέση μου με μια κοπέλα». Η Λουκία ήταν θύμα επιθέσεων από μικρή, έως και τώρα, η Τζένη τύγγανε ειδικής προτίμησης επειδή «είναι γκέι» και η Ελένη, η οποία μας έχει πει ότι «προσέχει πολύ» βρήκε σπασμένη τη μηχανή της μόνο και μόνο γιατί μπήκε σε ένα γκέι μαγαζί. Όπως εξηγεί η Δώρα, οι άνθρωποι που δείχνουν από μικροί τη διαφορετικότητα τους, χτίζουν μηχανισμούς περιθωριοποίησης πριν το κάνουν οι άλλοι. Ως άμυνα δεν προλαβαίνουν οι άλλοι».

Η πλειοψηφία των γυναικών δεν έχει αισθανθεί περιθωριοποίηση καθώς υπάρχει προσοχή στο που αποκαλύπτει κάποιος τις προτιμήσεις της. Η Άννα επαναλαμβάνει: «ότι δεν το ξέρει όλος ο κόσμος. Σε φίλους που είχα αμφιβολία αντέδρασαν όλοι πολύ ωραία». Η μερική αποκάλυψη μάλλον είναι προς το συμφέρον των γυναικών. Η Βικτώρια δεν έχει

αισθανθεί περιθωριοποιημένη, γιατί «οι άνθρωποι που με περιτριγυρίζουν είναι σχετικά ανοιχτόμυαλοι». Το ίδιο και η Κλειώ που δεν έχει νιώσει ποτέ άσχημα, αλλά δεν το λέει και γενικά: «δεν το 'πετάω και στα μούτρα' του καθενός. Αν το έλεγα, μπορεί να με είχαν παρενοχλήσει. Αντίθετα έχω πάρει αποδοχή από όποιον το έχω πει».

Η Λουκία, και εκείνη, περιγράφει πως όταν άρχισε να προσέχει σταμάτησε να έχει και δυσκολίες: «Όχι δεν υπάρχουν τέτοιες στιγμές γιατί καλώς ή κακός πλέον διαλέγω εγώ που και σε ποιόν θα "δείξω" και θα εκφραστώ για τη σεξουαλικότητα μου, όμως όταν πήγαινα σχολείο είχα δεχθεί και παρενόχληση και περιθωριοποίηση».

Βλέπουμε, λοιπόν, την αξία της μερικής αποκάλυψης στην Ελληνική κοινωνία. Στον εργασιακό χώρο όμως τέτοιου είδους περιθωριοποιήσεις συμβαίνουν. Η Τζένη και η Μαρία περιγράφουν τέτοιου είδους γεγονότα στον επαγγελματικό χώρο όπου η προτίμηση δρα σαν εμπόδιο και η αξιοκρατία δεν υφίσταται.

Παρόμοια με τον να χάσει κανείς τη σχέση με την οικογένεια, το κόστος της απώλειας εργασίας μπορεί να είναι υπερβολικά μεγάλο για να διακινδυνεύσει το άτομο να αποκαλυφθεί. Το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι να χάσει τη δουλειά του. Το άτομο μπορεί επίσης να φοβάται την απώλεια μισθολογικών αυξήσεων ή προαγωγών ή άλλες πιο λεπτές μορφές διάκρισης εάν ο σεξουαλικός προσανατολισμός του γίνεται γνωστός στο χώρο εργασίας (Jordan and Delluti, 1998). Φαίνεται, λοιπόν, ότι η μερική αποκάλυψη είναι απόλυτα συμβατή με τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας ως σήμερα, καθώς ακόμη και με μεγάλη προσοχή δεν έχουν εκλείψει επεισόδια ομοφωνίας και περιθωριοποίησης. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να υποθέσουμε ότι ακόμη η ελληνική κοινωνία δεν είναι έτοιμη να δεχθεί το διαφορετικό. Αυτό, μάλλον, δεν περιορίζεται στην σεξουαλική προτίμηση αλλά ακόμη και σε αλλά, μη ταμπού θέματα. Όπως σχολιάζει η Κλειώ, πιο πολύ ένιωσε ρατσισμό γιατί είναι vegan. Η μη αποδοχή το διαφορετικού μπορεί να μην αφορά μόνο στις

σεξουαλικές προτιμήσεις αλλά και φαίνεται πως χρειάζεται αγώνας για να υποστηρίξει κανείς αυτό που είναι στους γύρω του.

Μια από τις «λύσεις» θα μπορούσε να είναι η αλλαγή τόπου διαμονής. Φάνηκε όμως πως δεν αντιπροσωπεύει μια εναλλακτική για τις ερωτώμενες, σε σχέση με την προτίμησή τους, στην τωρινή περίοδο. Οι ομοφυλόφιλοι μετανάστες μπορούν να φύγουν από την χώρα τους λόγω συνδυασμού παραγόντων "που κυμαίνονται από την επιδίωξη οικονομικών δυνατοτήτων έως την εύρεση σωστού πολιτιστικού, κοινωνικού και πολιτικού κλίματος για να αναπτυχθούν ως ομοφυλόφιλοι" (Adam & Rangel, 2015)

Ορισμένες έκαναν αλλαγή τόπου διαμονής στο παρελθόν και ο λόγος ήταν αρκετά συνυφασμένος με την σεξουαλική προτίμησή. Αυτό συνέβαινε κυρίως για το να φύγει κάποια από μια κλειστή κοινωνία ή από το οικογενειακό περιβάλλον αλλά δεν ήταν ο μοναδικός λόγος καθώς και οι ευκαιρίες εργασίας ήταν ένα άλλο κίνητρο. Στην αλλαγή αυτή βρέθηκε τρόπος κοινωνικοποίησης είτε αυτός ήταν στο εξωτερικό είτε σε μεγάλη πόλη. Στην παρούσα φάση, και ύστερα από ζυμώσεις χρόνων δεν υπάρχει επιθυμία αλλαγής τόπου διαμονής πάρα μόνο για την μικρότερη του δείγματος.

Λόγοι για να συμβεί κάτι τέτοιο θα ήταν άλλοι, αν η σύντροφος το επιθυμούσε ή για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται τώρα η χώρα μας. Αυτό δεν αφορά μόνο την οικονομική δυσκολία αλλά και την οργάνωση, λόγους για τους οποίους θα ήθελαν να φύγουν αρκετοί άνθρωποι και που ακούγονται συχνά στις μέρες μας. Αξίζει να σημειωθεί ότι για πολλούς ομοφυλόφιλους και αμφιφυλόφιλους, ένα δίκτυο στενών φίλων μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική δομή της οικογένειας, που δεν βασίζεται σε νομικές ή / και βιολογικές σχέσεις. Αυτές οι «επιλεγμένοι συγγενείς» παρέχουν κοινωνικό αλλά και οικογενειακό πλαίσιο. (Green, 2004) και μπορεί να είναι πιο σημαντικοί από την οικογένεια του ατόμου προέλευσης (Kurdek, 1988). Αυτές οι οικογενειακές δομές μπορούν

να μετριάσουν τις επιπτώσεις των διακρίσεων και την απουσία νομικής ή θεσμικής αναγνώριση (Weston, 1992).

Συνοψίζοντας, λοιπόν, οι Ελληνίδες ομοφυλόφιλες του δείγματος γνωρίζουν πολύ καλά τα περιθώρια της κοινωνίας. Έχουν αποφασίσει να προφυλάξουν τον εαυτό τους από τυχόν αδικίες – σε μορφή έκδηλης ή άδηλης βίας - που οφείλονται στο φύλο της συντρόφου τους. Δεν επιθυμούν να φύγουν από τον τόπο διαμονής τους, φαίνεται πως ο χρόνος και οι σωστές «στρατηγικές» της έχουν φέρει σε ισορροπία. Το ότι, βέβαια, υπάρχει ανάγκη «στρατηγικών» για να μην πέσει κάποια σε «κακοτοπιές» μας δίνει ότι η ελληνική κοινωνία, δεν είναι ακόμη έτοιμη για το «διαφορετικό» αλλά και από την άλλη δε μπορούμε να κατηγορήσουμε την ελληνική κοινωνία στο ότι διαφέρει από άλλες καθώς στη διεθνή βιβλιογραφία είδαμε αντίστοιχες και πολύ πιο βαριές αντιδράσεις σε άλλες χώρες.

Ενδεχομένως στο μέλλον με την περισσότερη γνώση από την κοινή γνώμη και τη διευκόλυνση από την Πολιτεία, δίνοντας ίσες ευκαιρίες στο κοινωνικό τομέα, αυτή η αίσθηση ανισότητας και ενδεχομένως ανασφάλειας σε σχέση με τους γύρω να αλλάξει αλλά φαίνεται πως υπάρχει ακόμη αρκετό μέλλον στο να γίνουν αλλαγές στη νοοτροπία.

Περιορισμοί της μελέτης και υποδείξεις για περαιτέρω έρευνα

Η ποιοτική αυτή μελέτη είχε κάποιους περιορισμούς. Γνωρίσαμε τις σκέψεις και τους προβληματισμούς γυναικών οι οποίες ήταν πρόθυμες να λάβουν στην έρευνα. Η μία ερωτώμενη σύστηνε κάποια άλλη και όλες ήταν θετικές, έως και ενθουσιώδεις στο να συμμετέχουν στις συνεντεύξεις. Η ομάδα από την οποία συλλέχθηκαν τα δεδομένα ήταν μια ομάδα πρόθυμη, θα μπορούσε να θεωρηθεί μια ομάδα γυναικών μη απομονωμένη και καλά προσαρμοσμένη κοινωνικά. Περιπτώσεις που δεν είχαν αυτά τα χαρακτηριστικά μπορεί να μην ερωτήθηκαν καθώς δεν μπορούσαν να εντοπιστούν. Δηλαδή, ο τρόπος που

γνωρίσαμε τις ερωτώμενες μπορεί να απέκλεισε κάποιες που δεν έχουν ανεπτυγμένες κοινωνικές σχέσεις και επίσης μπορεί να είναι πολύ δύσκολο να εντοπιστούν γυναίκες που είτε κρατούν επτασφράγιστο μυστικό την προτίμησή τους, είτε που δεν έχουν διάθεση να μοιραστούν τους προβληματισμούς τους.

Σε σχέση με το δείγμα, υπάρχει η αδυναμία του ότι δεν έχουμε αντιπροσώπους από όλα τα ηλικιακά γκρουπ. Προτιμήθηκε να ερωτηθεί μια ηλικιακή ομάδα έτσι ώστε να έχουμε μια σχετικά μεγαλύτερη γνώση για εκείνη, παρά να ερωτηθεί ένας αντίστοιχος αριθμός ατόμων από διαφορετικές ηλικιακές ομάδες όπου δεν θα μπορούσαμε να βγάλουμε κανένα υποθετικό συμπέρασμα, λόγω των ακόμη περισσότερων παραγόντων που θα επηρέαζαν τις απαντήσεις, όπως οι διαφορετικές συνθήκες όπου βρίσκεται η κοινωνία και το διαφορετικό τρόπο σκέψης που έχουν τα μέλη της σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Συνεπώς ο τρόπος συλλογής των ερωτώμενων, ο περιορισμός στην ηλικία και ο αριθμός των ερωτηθέντων αποκλείει την δυνατότητα γενίκευσης των ευρημάτων.

Το ερωτηματολόγιο είχε μια σειρά ερωτήσεων οι οποίες ήταν έτσι διαμορφωμένες ώστε να μην φέρουν σε δύσκολη θέση την ερωτώμενη. Τα θέματα θίχτηκαν εξ απαλών ονύχων και αυτό μπορεί να στέρησε από την μελέτη αυτή πληροφορίες που θα μπορούσαν να δοθούν αν οι ερωτήσεις ήταν λίγο πιο εις βάθος. Αυτό όμως δεν θα μπορούσε να γίνει σε μια μελέτη που ο συνεντευκτής και ο συνεντευξιαζόμενος συναντιούνται για μια και μόνη φορά καθώς μπορεί να δημιουργούσε περισσότερη αντίσταση και δυσαρέσκεια παρά ειλικρινείς απαντήσεις. Με το ίδιο σκεπτικό δεν υπήρξαν ειδικές ερωτήσεις που αφορούσαν στην ψυχολογική κατάσταση της ερωτώμενης πράγμα που θα είχε δώσει περισσότερες πληροφορίες για την συναισθηματική κατάσταση των γυναικών.

Παρόλα αυτά, οι ερωτώμενες ανοίχτηκαν και κατέθεσαν την ιστορία τους, τους προβληματισμούς και τις σκέψεις τους για το μέλλον πράγμα που συνέβαλε στο να

γνωρίσουμε καλύτερα τη ζωή της γυναίκας ομοφυλόφιλης στην Ελλάδα. Μπορούμε να έχουμε μια γενική εικόνα για ένα τρόπο ζωής, με τους προβληματισμούς και τις χαρές του που δεν έχει περιγραφεί και δεν έχει μελετηθεί σχεδόν καθόλου στη χώρα μας, έτσι ώστε να βοηθήσει στην καλύτερη αντιμετώπιση των δυσκολιών, μιας πιθανής περιθωριοποίησης ή των συναισθηματικών επιπλοκών που θα μπορούσαν να εμφανιστούν

Κατά συνέπεια η παρούσα μελέτη θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πιλοτική, δίνοντας μας τις κατευθυντήριες γραμμές για μια μεγαλύτερη εμβάθυνση στο θέμα. Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μελέτης θα μπορούσαν να είναι το εφαλτήριο για μια πιο λεπτομερή μελέτη του συγκεκριμένου θέματος. Ένας τρόπος θα ήταν να διαμορφωθεί ένα ερωτηματολόγιο το οποίο θα αποτελείτο από περισσότερες ερωτήσεις έτσι ώστε να καλύπτει πιο πολλές πτυχές της ζωής, πρακτικής αλλά και κυρίως ψυχικής, της ομοφυλόφιλης Ελληνίδας. Για να μπορεί όμως να αποδώσει αυτή η προσπάθεια, θα ήταν πιο σωστό οι συναντήσεις να είναι περισσότερες από μια, έτσι ώστε να δημιουργηθεί η απαιτούμενη οικειότητα και εμπιστοσύνη για να υπάρχουν ειλικρινές, όσο το δυνατόν απαλλαγμένες από αντιστάσεις, απαντήσεις. Επίσης, ο αριθμός των ατόμων του δείγματος πρέπει να είναι μεγαλύτερος και να απαρτίζεται από γυναίκες όλων των ηλικιών σε ικανό αριθμό για σχετικά ασφαλή αποτελέσματα.

Προσπάθειες σαν και αυτή θα μπορούσαν να παίζουν βοηθητικό ρόλο στο να γνωστοποιούνται οι προβληματισμοί μιας ομάδας που φαίνεται να είναι στην αφάνεια στον ελλαδικό χώρο. Αυτή η γνωστοποίηση θα ήταν βοηθητική και προς τις ίδιες τις γυναίκες, σε περίπτωση που αισθάνονται ‘διαφορετικές’ ή ‘μόνες’. Επίσης χρήσιμο θα ήταν λειτουργοί όπως καθηγητές, σύμβουλοι αλλά και όσοι ασχολούνται με την ζωή των εφήβων να γνωρίζουν πως να αντιμετωπίζουν ανάλογες προκλήσεις που μπορούν να προκύψουν και τέλος οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας να αντιμετωπίζουν άμεσα και με μεγαλύτερη γνώση και κατανόηση γυναίκες με αντίστοιχους προβληματισμούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adam, B D., & Rangel, J. C. (2015). The post-migration sexual citizenship of Latino gay men in Canada. *Citizenship Studies*. 19(6–7), 682–695.
- Adams, J. A., Jaques, J. D. and May, K. M. (2004). Counseling gay and lesbian families: Theoretical considerations. *The Family Journal*, 12, 40–42. doi: 10.1177/1066480703258693
- Αδράσκελα, Κ. (2012). *Στάσεις Ετεροφυλόφιλων απέναντι στην Ομοφυλοφιλία* (Πτυχιακή Εργασία). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Αθήνα.
- Allegretto, S., & Arthur, M. (2001). An Empirical Analysis of Homosexual/Heterosexual Male Earnings Differentials: Unmarried and Unequal? *Industrial and Labor Relations Review*. 54(3), 631-646. doi:10.2307/2695994
- Albelda, R., Badgett, M., Schneebaum, A., & Gates, G. (2009). Poverty in the Lesbian, Gay, and Bisexual Community. *UCLA: The Williams Institute*. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/2509p8r5>
- Almeida, J., Johnson, R. M. Corliss, H. L. and Azrael, D. (2009). Emotional distress among LGBT youth: the influence of perceived discrimination based on sexual orientation. *Journal of Youth and Adolescence*. 38(7), 1001-14 <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9397-9>
- Anderson, S., & Henderson, D. (1985). Working with lesbian alcoholics. *Social Work*, 30(6), 518–525 .
- Auchincloss, E. L., Vaughan S. C. (2001). Psychoanalysis and Homosexuality: Do We Need a New Theory? *Journal of the American Psychoanalytic Association*. 49 (4), 1157-1186.
- Ayala, J., & Coleman, H. (2000). Predictors of depression in lesbian women. *Journal of Lesbian Studies*, 4(3), 71–86.
- Barnard, A., (2009). Lesbian construction of depression. *Health Care for Women International*. 30(5), 373–389.
- Barnes, D., & Meyer, H., (2012). Religious affiliation, internalized homophobia, and mental health in lesbian, gay men and bisexuals. *American Journal of Orthopsychiatry*. 82(4), 505–515.

- Barnard, A. (2005). Effects of sexuality on lesbians' experiences of depression. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*, 43(10), 36–43.
- Beals, K., & Peplau, L. (2006). Disclosure patterns within social networks of gay men and lesbians. *Journal of Homosexuality*, 51, 101–120.
- Beals, K. P., Peplau, L. A., & Gable, S. L. (2009). Stigma Management and Well-Being: The Role of Perceived Social Support, Emotional Processing, and Suppression. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 35(7), 867 – 879, <https://doi.org/10.1177/0146167209334783>
- Bell, D., & Valentine, G. (1995a). *Mapping desire: Geographies of sexualities*. London, England: Routledge.
- Bell, A. P., & Weinberg, M. S. (1978). *Homosexualities*. New York: Simon & Schuster.
- Blackwell, C. & L. Ricks, J. & Dziegielewski, S. (2005). Discrimination of Gays and Lesbians. *Journal of Health & Social Policy*. doi: 19. 10.1300/J045v19n04_02.
- Bloomfield, K. (1993). A comparison of alcohol consumption between lesbians and heterosexual women in an urban population. *Drug and Alcohol Dependence*, 33, 257–269.
- Bobbe, J. (2002). Treatment with lesbian alcoholics: Healing shame and internalized homophobia for ongoing sobriety. *Health & Social Work*. 27(3), 218–222.
- Bohan, J. (1996). *Psychology and sexual orientation: Coming to terms*. New York: Routledge.
- Borden, A. (2007). *The history of gay people in Alcoholics Anonymous*. Binghamton, NY: Haworth Press., NY: The Haworth Press
- Bostwick, W. B., Hughes T. L. & Johnson T.. (2005). The Co-Occurrence of Depression and Alcohol Dependence Symptoms in a Community Sample of Lesbians. *Journal of Lesbian Studies*. 9(3), 7-18.
- Bradford, J., Ryan, C., & Rothblum, E. D. (1994). National Lesbian Health Care Survey: Implications for mental health care. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62(2), 228-242. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-006X.62.2.228>
- Brand, P.A., Rothblum, E.D., and Solomon, L.J. (1992). A Comparison of Lesbians, Gay Men, and Heterosexuals on Weight and Restrained Eating. *International Journal of Eating Disorders*, 11(3), 253-259.

- Brewaeys, A., Ponjaert, I., Van Hall, E. V., & Golombok, S. (1997). Donor insemination: Child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction*, 12, 1349–1359.
- Brewer, M. (2006). The contextual factors that foster and hinder the process of recovery for alcohol dependent women. *Journal of Addictions Nursing*, 17, 175–180. doi:10.1080/10884600600862194
- Bridges, K. L. & Croteau, J. M. (1994). Once-Married Lesbians: Facilitating Changing Life Patterns. *Journal of Counseling & Development*, (73), 134-140.
- Brown, V. & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 3(2). 77-101.
- Bullock, D. (2004) Lesbian Cruising. *Journal of Homosexuality*. 47(2), 1-31, DOI: 10.1300/J082v47n02_01.
- Bullough, V. (1979). *Homosexuality: A history*. New York, NY: Meridian.
- Buss, A. H. (1980). *Self-consciousness and social anxiety*. San Francisco: W. H. Freeman.
- Cabaj, R. P. (2000). Substance abuse, internalized homophobia, and gay men and lesbians: Psychodynamic issues and clinical implications. *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy*, 3(3/4), 5–20.
- Chasseguet-Smirgel, J. (Επιμ. Εκδ). (1991). *Γυναικεία Σεξουαλικότητα: Νέες Ψυχαναλυτικές Απόψεις*. Εκδόσεις Νεφέλη: Αθήνα.
- Clausell, E., & Roisman, G. (2009). Outness, big five personality traits, and same sex relationship quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26(2–3), 211–226.
- Cochran, B., Peavy, K., & Santa, A. (2007). Differentiating LGBT individuals in substance abuse treatment: Analyses based on sexuality and drug preference. *Journal of LGBT Health Research*, 3(2), 63–75, doi:10.1300/J463 vO3nO2 b7
- Cochran, S., Keenan, C., Schober, C., & Mays, V.M. (2000). Estimates of alcohol use and clinical treatment needs among homosexually active men and women in the U.S. population. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 1062–1071.

- Cochran, S. & Mays, V.M. (2000). Relation between psychiatric syndromes and behaviorally defined sexual orientation in a sample of the US population. *American Journal of Epidemiology*, 151, 1–8.
- Cochran, S. (2001). Connecticut Network of Care. *American Psychologist*. 56 (11), 931-947.
- Cochran, S. D. & Mays, V. M. (1999). Are Lesbians More at Risk for Psychiatric Disorders? Evidence from the 1996 National Household Survey of Drug Abuse. Proceedings from the National Conference on Health Statistics, Washington DC. Department of Health and Human Services.
- Cochran, S. D., Sullivan, J. G., & Mays, V. M. (2003). Prevalence of mental disorders, psychological distress, and mental services use among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 53–61. doi:10.1037/0022-006X.71.1.53
- Croteau J. M. (2008) Reflections on Understanding and Ameliorating Internalized Heterosexism. *The Counseling Psychologist*. 36(4), 645 – 653, <https://doi.org/10.1177/0011000008319285>
- Croteau, J. M., Bieschke, K. J., Fassinger, R. E., & Manning, J. L. (2008). Counseling psychology and sexual orientation: History, selective trends, and future directions. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Handbook of counseling psychology* (4th ed., pp. 194–211). New York, NY: Wiley.
- Crothers, L., Haller, E., Benton, C. and Haag, S. 2008. A clinical comparison of lesbian and heterosexual women in an outpatient clinic. *Journal of Homosexuality*, 54(3): 280–292, doi: 10.1080/00918360801982181
- Davidson L., Potter L., Ross V. (1999). The Surgeon General's call to action to prevent suicide. U.S. Department of Health and Human Services, U.S. Public Health Service, Washington, DC.
- D'Augelli, A., Grossman, A., & Starks, M. (2005). Parent's awareness of lesbian, gay, and bisexual youths' sexual orientation. *Journal of Marriage and Family*. 67, 474–482.
- D'Augelli, A. (2002). Mental health problems among lesbian, gay, and bisexual youths ages 14 to 21. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. 7(4), 433–456.

- D'Augelli, A. R., & Garnets, L. D. (1995) Lesbian, gay, and bisexual communities. In A. R. D'Augelli & C. J. Patterson (Eds.), *Lesbian, gay, and bisexual identities over the lifespan* (pp. 293-320). New York: Oxford University Press.
- D'Augelli, A. R., & Hart, M. A. (1987). Gay women, men, and families in rural settings: Toward the development of helping communities. *American Journal of Community Psychology*, 15, 79-93.
- D'Augelli, A. R., Pilkington, N. W., & Hershberger, S. L. (2002). Incidence and mental health impact of sexual orientation victimization of lesbian, gay, and bisexual youths in high school. *School Psychology Quarterly*, 17(2), 148-167. <http://dx.doi.org/10.1521/scpq.17.2.148.20854>
- D'Augelli, A. R., Preston, D. B., Kassab, C. D., & Cain, R. E. (2002). Rural men who have sex with men: An exploratory study of sexual orientation characteristics and adjustment patterns. *Journal of Rural Community Psychology*. 5, 1-21.
- D'Augelli, A. R., & Hershberger, S. L. (1993). Lesbian, gay, and bisexual youth in community settings: Personal challenges and mental health problems. *American Journal of Community Psychology*, 21, 1-28.
- DiPlacido, J. (1998). Minority stress among lesbians, gay men, and bisexuals: A consequence of heterosexism, homophobia, and stigmatization. In G. M. Herek (Ed.), *Psychological perspectives on lesbian and gay issues, Vol. 4. Stigma and sexual orientation: Understanding prejudice against lesbians, gay men, and bisexuals* (pp. 138-159). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc. <http://dx.doi.org/10.4135/9781452243818.n7>
- Drabble, L., & Trocki, K. (2005). Alcohol consumption, alcohol-related problems, and other substance use among lesbian and bisexual women. *Journal of Lesbian Studies*, 9(3), 19-30. doi:10.1300/J155v09n03 03
- Drescher, J. (2012) The Removal of Homosexuality from the DSM: Its Impact on Today's Marriage Equality Debate. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*,. 16(2), 124-135, DOI: 10.1080/19359705.2012.653255
- Drescher, J. & Merlino, J.P., eds. (2007). *American Psychiatry and Homosexuality: An Oral History*. New York: Harrington Park Press.

- Drescher, J., Stein, T. S. & Byne, W. (2005). Homosexuality, gay and lesbian identities, and homosexual behavior. In: *Kaplan and Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry, 9th Edition*, eds. B.J. Sadock & V.A. Sadock. Baltimore, MD: Williams and Wilkins,, pp. 2060–2090.
- Drescher, J. (2002). Causes and becauses: On etiological theories of homosexuality. In *Rethinking psychoanalysis and the homosexualities. The annual of psycho-analysis, Vol. 30* (pp. 57–68). Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
- Driscoll, J. M., Kelley, F. A., & Fassinger, R. E. (1996). Lesbian identity and disclosure in the workplace: Relation to occupational stress and satisfaction. *Journal of Vocational Behavior*, 48, 229–242.
- Drydakis, N. (2015), Effect of Sexual Orientation on Job Satisfaction: Evidence from Greece. *Industrial Relations*. 54, 162–187, doi:10.1111/irel.12080
- Eldridge, V. L., Mack, L., & Swank, E. (2006). Explaining comfort with homosexuality in rural America. *Journal of Homosexuality*. 51, 39–56.
- Elmslie, B, & Tebaldi, E. (2007) Sexual orientation and labor market discrimination. *Journal of Labor Research*. 28, 436-453.
- Ettorre, E. (2005). Introduction: Making lesbians visible in the substance use field. *Journal of Lesbian Studies*, 9(3), 1–5. doi:10.1300/J155v09n03 01
- Ettorre, E. M. (1980). *Lesbians, women, and society*. London, England: Routledge and Kegan Paul.
- Faderman, L. (1991). *Odd girls and twilight lovers*. New York, NY: Penguin Books.
- Falco, K. L. (1991). *Psychotherapy with lesbian clients*. New York: Brunner/Mazel.
- Fassinger, R. E. (2008). Workplace diversity and public policy: Challenges and opportunities for psychology. *American Psychologist*, 63(4), 252–268.
- Fassinger, R. E., & Arseneau, J. R. (2007). “I’d rather get wet than be under that umbrella”: Differentiating among lesbian, gay, bisexual, and transgender people. In K. J. Bieschke, R. M. Perez, & K. DeBord (Eds.), *Handbook of counseling and psychotherapy with lesbian, gay, bisexual, and transgender clients* (2nd ed., pp. 19–50). Washington, DC: American Psychological Association

- Fifield, L., Latham, J., & Phillips, C. (1977). *Alcoholism in the gay community: The price of alienation, isolation, and oppression*. Los Angeles, CA: Gay Community Services Center.
- Freud, S. (1953). Three essays on the theory of sexuality. *Standard Edition*, 7:123–246. London: Hogarth Press. (Original work published 1905)
- Freud S. (1957). *Leonardo da Vinci and a memory of his childhood (1910)*. London: Hogarth Press. 11, 59-138.
- Gallo, M. M. (2006). Different daughters. *OAH Magazine of History*, 20(2), 27–30.
- Garofalo, R., Wolf, R.C., Kessel. S., Palfrey, J. and DuRant, R.H. (1998). The Association Between Health Risk Behaviors and Sexual Orientation among a School-based Sample of Adolescents. *Pediatrics* 101(5), 895-902.
- Garofalo, R., Wolf, C., Wisso, L.S., Woods, W.R. and Goodman, E. (1999). Sexual Orientation and Risk of Suicide Attempts Among a Representative Sample of Youth. *Arch Pediatr Adolesc. Med.*153, 487-493.
- Gedro, J. (2014), Alcoholism and Lesbians. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2014: 49–62. doi: 10.1002/ace.20094
- Gedro, J. (2006). *Separation, subjugation, isolation and intoxication: Lesbians and fences*. Paper presented at the Adult Education Research Conference Queer Pre-Conference, Minneapolis, MN.
- Gedro, J., Cervero, R., & Johnson-Bailey, J. (2004). How lesbians learn to negotiate the heterosexism of corporate America. *Human Resource Development International*, 7(2), 181–195.
- Gedro, J., Mercer, F., & Iodice, J. (2012, March). Recovered alcoholics and career development: Implications for human resource development. *Human Resource Development Quarterly*, 23(1), 129–132.
- Γεωργιάδη, Ζ., (2006). Στάσεις και Συμπεριφορά Φοιτητών Απέναντι στην Ομοφυλοφιλία: Σύγκριση Φοιτητών της ΑΣΟΕΕ και του ΤΕΙ Νοσηλευτικής Αθηνών. (Πτυχιακή Εργασία). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Αθήνα.

- Gilman, S. E., Cochran, S. D., Mays, V. M., Hughes, M., Ostrow, D., & Kessler, R. C. (2001). Risk of psychiatric disorders among individuals reporting same-sex sexual partners in the National Comorbidity Survey. *American Journal of Public Health*, 91, 933–939, doi:10.2105/AJPH.91.6.933
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. New York: Simon & Schuster.
- Gottman, J. M., Levenson, R. W., Gross, J., Frederickson, B. L., McCoy, K., Rosenthal, L., Ruef, A. & Yoshimoto D. (2003) Correlates of Gay and Lesbian Couples' Relationship Satisfaction and Relationship Dissolution. *Journal of Homosexuality*. 45(1), 23-43, DOI: 10.1300/J082v45n01_02
- Green K. E. & Feinstein, B. A. (2012). Substance use in lesbian, gay, and bisexual populations: An update on empirical research and implications for treatment. *Psychology of Addictive Behaviors*, 26(2), 265-278.
- Green, R. J. (2004). Risk and Resilience in Lesbian and Gay Couples: Comment on Solomon, Rothblum, and Balsam (2004). *Journal of Family Psychology*, 18(2), 290-292. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.18.2.290>
- Greene, B. (1994). Lesbian and gay sexual orientations: Implications for clinical training, practice, and research. In B. Greene & G. Herek (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian and gay issues: Vol. 1. Lesbian and gay psychology: Theory, research, and clinical applications* (pp. 1–24). Thousand Oaks, CA: Sage
- Green, G. D., & Clunis, D. M. (1989). Married lesbians. In E. D. Rothblum & E. Cole (Eds.). *Loving boldly: Issues facing lesbians* (pp. 41-49). New York: Harrington Park Press.
- Gomillion, S. C., & Giuliano, T. A. (2011). The influence of media role models on gay, lesbian, and bisexual identity. *Journal of Homosexuality*, 58(3), 330–35. DOI: 10.1080/00918369.2011.546729
- Haldeman, D. (2004). When sexual and religious orientation collide, Considerations for psychotherapy with conflicted gay men. *The Counseling Psychologist*. 32(5) 691-715.

- Hall, J. (1990). Alcoholism recovery in lesbian women: A theory in development. *Scholarly Inquiry for Nursing Practice*, 4(2), 109–122.
- Hayman, B. & Wilkes, L. (2017) *De novo* Families: Lesbian Motherhood. *Journal of Homosexuality*. 64(5), 577-591, DOI: [10.1080/00918369.2016.1194119](https://doi.org/10.1080/00918369.2016.1194119)
- Hatzenbuehler, M. (2009). How does sexual minority stigma “get under the skin”? A psychological mediation framework. *Psychological Bulletin*, 135(5), 707–730.
- Heenen-Wolff, S (2011) Infantile bisexuality and the ‘complete oedipal complex’: Freudian views on heterosexuality and homosexuality, *The International Journal of Psychoanalysis*, 92 (5), 1209-1220 DOI: [10.1111/j.1745-8315.2011.00436.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-8315.2011.00436.x)
- Heffernan, K. (1998). The nature and predictors of substance use among lesbians. *Addictive Behaviors*, 23, 517–528.
- Herbert, J., Hunt, B., & Dell, G. (1994). Counseling gay men and lesbians with alcohol problems. *Journal of Rehabilitation*, April–June, 52–57.
- Herek, G. M. (2009). Sexual stigma and sexual prejudice in the United States: A conceptual framework. In D. Hope (Ed.), *Contemporary perspectives on lesbian, gay and bisexual identities: The 54th Nebraska Symposium on Motivation* (pp. 65–111). New York: Springer.
- Herek G. M. (Επιμ. Έκδ.). (1998). *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice against Lesbians, Gay Men and Bisexuals*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Herek, G. M. (1996). Why tell if you’re not asked? Self-disclosure, intergroup contact, and heterosexuals’ attitudes toward lesbians and gay men. In G.M. Herek, J. Jobe, & R. Carney (Eds.), *Out in force: Sexual orientation and the military* (pp. 197–225). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Herek, G.M. (1996). Heterosexism and homophobia. In R.P. Cabaj & T.S. Stein (Eds.), *Textbook of homosexuality and mental health*. (pp. 101-113). Washington, DC: American Psychiatric Press.

- Herek, G. M. (1995). Psychological heterosexism in the United States. In A. D'Augelli & C. Patterson (Eds.), *Lesbian, gay, and bisexual identities over the lifespan: Psychological Perspectives* (pp. 321–346). New York, NY: Oxford University Press.
- Herek, G. M. (1990) The Context of Anti-Gay Violence: Notes on Cultural and Psychological Heterosexism. *Journal of Interpersonal Violence*. 5,(3), 316 – 333.
<https://doi.org/10.1177/088626090005003006>
- Herek, G. M., (1988). Heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences, *The Journal of Sex Research*, 25(4), 451-477, doi: [10.1080/00224498809551476](https://doi.org/10.1080/00224498809551476)
- Herek, G. M., & Garnets, L. D. (2007). Sexual orientation and mental health. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 353–375.
doi:10.1146/annurev.clinpsy.3.022806.091510
- Herek, G. M., Gillis, J., & Cogan, J. (1999). Psychological sequelae of hate crime victimization among lesbian, gay, and bisexual adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 67, 945–951. doi: 10.1037/0022-006X.67.6.945
- Herek, G.M., Gillis, J.R., Cogan, J.C. and Glunt, E.K. (1997). Hate Crime Victimization among Lesbian, Gay and Bisexual Adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 195-215.
- Hershberger, S.L., Pilkington, N.W., D'Augelli, A.R. (1997). Predictors of suicide attempts among gay, lesbian and bisexual youth. *Journal of Adolescent Res.*, 12, 477-497.
- Holley, S. R. (2017). Perspectives on contemporary lesbian relationships. *Journal of Lesbian Studies*. 21(1), 1-6, doi:
- Hu, J., Hu, J., Huang, G. & Zheng, X. (2016) Life Satisfaction, Self-Esteem, and Loneliness Among LGB Adults and Heterosexual Adults in China. *Journal of Homosexuality*. 63(1), 72-86, doi: [10.1080/00918369.2015.1078651](https://doi.org/10.1080/00918369.2015.1078651)
- Human Rights Campaign, Islamic Society of North America. (2015). Stances of Faiths on LGBT Issues: Islam - Sunni and Shi'a. Ανακτήθηκε στις 12 Μαρτίου 2016 από το.
<https://www.hrc.org/resources/stances-of-faiths-on-lgbt-issues-islam>
- Hughes, T. (2003). Lesbians' drinking patterns: Beyond the data. *Substance Use & Misuse*, 38(11–13), 1739–1758.

- Hughes, T.L. & Eliason, M. (2002). Substance use and abuse in lesbian, gay, bisexual and transgender populations. *The Journal of Primary Prevention*, 22, 263–298.
- Hughes, T.L. & Pollinger Haas, A., Avery, L. (1997). Lesbians and mental health: Preliminary results from the Chicago women's health survey. *Journal of the Gay and Lesbian Medical Association*, 1, 137–148.
- Hughes, T.L. & Wilsnack, S.C. (1997). Use of alcohol among lesbians: Research and clinical implication. *American Orthopsychiatric Association*, 67, 20–38.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας: Εφαρμογές στην ψυχολογία και την εκπαίδευση*. Ανακτήθηκε στις 19-10-2016 από το Διαδίκτυο: www.kallipos.gr.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες* (1^η εκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Igartua, K., Gill, K., Montoro, R. (2003). « Internalized Homophobia : A Factor in Depression, Anxiety, and Suicide in the Gay and Lesbian Population, *Canadian Journal of Community Mental Health*, 22(2), 15-30. page consultée le 15 septembre 2015 : <http://cjcmbh.com/doi/abs/10.7870/cjcmbh-2003-0011> Google Scholar
- Institute of Medicine, Committee of Lesbian Health Research Priorities. (1999).
- Lesbian Health: Current Assessment and Directions for the Future. Washington, DC.: National Academy Press.
- Ιωαννίδη, Ε. (2010). *Στάσεις προς τους Ομοφυλόφιλους και η Σχέση τους με τις Προσωπικές Αξίες*. (Πτυχιακή Εργασία). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Αθήνα.
- Jordan, K. M. & Deluty, R. H. (1998). Coming out for lesbian women: Its relation to anxiety, positive affectivity, self-esteem, and social support. *Journal of Homosexuality*, 35, 41-63.
- Kaufman, G., & Raphael, L. (1996). Coming out of shame: Transforming gay and lesbian lives. New York: Doubleday.
- Jordan, K, M. &. Deluty, R. H., (1998) Coming Out for Lesbian Women. *Journal of Homosexuality*. 35(2), 41-63, DOI: 10.1300/J082v35n02_03

- Kerby, M., Wilson, R., Nicholson, T., & White, J. (2005). Substance use and social identity in the lesbian community. *Journal of Lesbian Studies*, 9(3), 45–56. doi:10.1300/J155v09n03_05
- Kerr, S. K. & Emerson, A. M. (2004) A Review of Lesbian Depression and Anxiety, *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 15(4), 143-162, doi: [10.1300/J056v15n04_01](https://doi.org/10.1300/J056v15n04_01)
- Κεσσίσογλου, Γ. (2016). Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας στην Ψυχολογία 2: Θεματική Ανάλυση Περιεχομένου. Παραδόσεις Μαθημάτων. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 15 Ιουνίου 2017 από το https://www.academia.edu/7625681/Ποιοτική_Μεθοδολογία_Έρευνας_στην_Ψυχολογία_2_Θεματική_Ανάλυση_Περιεχομένου
- Kiersky, S. (1997). What's in a frame? Psychoanalysis and the myth of a lesbian identity. Panel presentation at the 41st Annual Winter Meeting of the American Academy of Psychoanalysis, New York.
- Kiersky, S. (1996). Exiled desire: The problem of reality in psychoanalysis and lesbian experience. *Psychoanalysis and psychotherapy*. 13, 130-141.
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., & Martin, C. E. (1948). *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia, PA: W.B. Saunders.
- Kinsey, A., Pomeroy, W., Martin, C., and Gebhard, P. (1953). *Sexual Behavior in the Human Female*. Philadelphia: W.B. Saunders.
- Knopp, L. 2004. "Ontologies of Place, Placelessness, and Movement: Queer Quests for Identity and their Impacts on Contemporary Geographic Thought." *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*. 11 (1): 121–134. doi:[10.1080/0966369042000188585](https://doi.org/10.1080/0966369042000188585).
- Koh, A. S. & Ross, L. K. (2006). Mental health issues. A comparison of lesbian, bisexual and heterosexual women. *Journal of Homosexuality*, 51(1), 33-57.
- Kost, S. (2010). LGBT students face harassment in School. Ανακτήθηκε στις 21 Φεβρουαρίου 2014 από το <http://www.examiner.com/article/lgbt-students-face-harassment-schools>. Στο Subhrajit, C. (2014). Problems Faced by LGBT People in the Mainstream Society: Some

- Recommendation. *International Journal of Interdisciplinary and Multidisciplinary Studies*. (IJIMS), 2014, Vol 1, No.5, 317-331.
- Krieger, N. & Sidney, S. (1997). Prevalence and health implications of anti-gay discrimination: a study of black and white women and men in the CARDIA cohort. Coronary Artery Risk Development in Young Adults. *International Journal of Health Services*, 27(1), 157-76.
- Kuyper, L., & Fokkema, T. (2010). Loneliness among older lesbian, gay, and bisexual adults: The role of minority stress. *Archives of Sexual Behavior*, 39, 1171–1180. doi:10.1007/s10508-009-9513-7v
- Kurdek, L.A. (1998). Relationship outcomes and their predictors: Longitudinal evidence from heterosexual married, gay cohabiting, and lesbian cohabiting couples. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 553-568.
- Lacan, J. (1998). The seminar of Jacques Lacan: On feminine sexuality, the limits of love and knowledge, Book 10, Encore 1972–1973 (J. Miller, Ed.; B. Fink, Trans. with notes). New York: W. W. Norton.
- Lacan, J.(1966), La signification du Phallus. In *Ecrits* 685-695. Editions du Seuil: Paris.
- Λάγιου, Χ. (2015). Εισαγωγή στην Ελληνική Έκδοση. Στο Σολέρ, Κ. (2015). *Τι έλεγε ο Λακάν για τις Γυναίκες*. Εκδόσεις Ερατώ: Αθήνα.
- LeBlanc, A. J., Frost, D. M., & Wight, R. G. (2015). Minority stress and stress proliferation among same-sex and other marginalized couples. *Journal of Marriage and Family*, 77(1), 40–59.
- Lee, J. A. (1977). Going public: A study in the sociology of homosexual liberation. *Journal of Homosexuality*, 3(1), 49-78.
- Lee Badgett, M. V. (1996). Employment and Sexual Orientation. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 4(4), 29-52, DOI: [10.1300/J041v04n04_03](https://doi.org/10.1300/J041v04n04_03)
- Lee Badgett, M. V. (1998). Income Inflation: The Myth of Affluence Among Gay, Lesbian, and Bisexual Americans. The National Gay and Lesbian Task Force: Policy Institute and the Institute for Gay and Lesbian Strategic Studies.
- Leedy, G., & Connolly, C. (2007). Out in the cowboy state: A look at lesbian and gay lives in Wyoming. *Journal of Gay and Lesbian Social Services*, 19, 19–34.

- Lehmann, J. B., Lehmann, C. U., & Kelly, P. J. (1998). Development and health care needs of lesbians. *Journal of Women's Health*, 7, 379-387.
- Lewin, E. (1993). *Lesbian mothers*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Lowe, M. E. (2009). Gay, lesbian, and queer theologies: Origins, contributions, and challenges. *Dialog*, 48(1), 49–61. doi:10.1111/j.1540-6385.2009.00430.x
- Maggie M., and Miller, D. C. (1997). *Lesbian Lives: Psychoanalytic Narratives Old and New*. Miller. Hillsdale, NJ: The Analytic Press,
- Maggie M., and Miller, D. C. (1992). "She Foreswore her Womanhood". Psychoanalytic Views of Female Sexuality. *Clinical Social Work Journal*. 20(1). 67-87.
- Majd, K, Marksamer, J, and Reyes, C. (2009). Hidden Injustice: Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth in Juvenile Courts. Ανακτήθηκε στις 11 Φεβρουαρίου 2014 από το http://www.njdc.info/pdf/hidden_injustice.pdf
- Marshal, M., Friedman, M., Stall, R., & Thompson, A. (2009). Individual trajectories of substance use in lesbian, gay, and bisexual youth and heterosexual youth. *Addiction Research Report*. *Addiction*, 104, 974–981. doi:10.1111/j.1360-0443.2009.02531.x
- Mays, V.M. and Cochran, S.D. (2001). Mental Health Correlates of Perceived Discrimination Among Lesbian, Gay, and Bisexual Adults in the United States. *American Journal of Public Health*, 91(11), 1869-1876.
- Mayock, P., Bryan, A., Carr, N. and Kitching, K. (2009). Supporting LGBT Lives: A Study of the Mental Health and Well-Being of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender People. Dublin: GLEN and BeLonG To. <http://www.teni.ie/attachments/ac803e95-78c6-4579-b7ee-885d3f40fb36.PDF>
- McCabe, S., Hughes, T., Bostwick, W., West, B., & Boyd, C. (2009). Sexual orientation, substance use behaviors, and substance dependence. *Addiction*, 104, 1333–1345. doi:10.1111/j1360-0443.2009.02596.x
- McDougall, J. (2001). Gender identity and creativity. *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy*, 5(1), 5–28.

- McDougall, J. (1964). Γυναικεία Ομοφυλοφιλία. Στο Chasseguet-Smirgel, J. (Επιμ. Εκδ) (1991). *Γυναικεία Σεξουαλικότητα: Νέες Ψυχαναλυτικές Απόψεις*. Εκδόσεις Νεφέλη: Αθήνα.
- McLaren, S. (2009). Sense of belonging to the general and lesbian communities as a predictor of depression in lesbians. *Journal of Homosexuality*, 56(1), 1–13.
- McNair, R. (2004). *Outcomes for children born of ART in a diverse range of families* (Occasional paper). Melbourne, Australia Law Reform Commission. [\[Google Scholar\]](#)
- Merighi, J. R., & Grimes, M. D. (2000). Coming out to families in a multicultural context. *Families in Society*, 81, 32–41.
- Meyer, I. H. (1995). Minority stress and mental health in gay men. *Journal of Health and Social Behavior*, 36, 38–56.
- Miller, R. S., & Tangney, J. P. (1994). Differentiating embarrassment and shame. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 13, 273-287.
- Miranda, J., & Storms, M. (1989). Psychological adjustment of lesbians and gay men. *Journal of Counseling & Development*, 68, 41-45.
- Morris, J.F., Waldo, C.R., and Rothblum, E.D. (2001). A model of predictors and outcomes of outness among lesbian and bisexual women. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71, 61-71.
- Moore, B., and Fine B. (1990). *Glossary of Psychoanalytic Terms and Concepts*. New Haven: Yale University Press.
- Moses, A. E., & Hawkins, R. O. (1982). *Counseling lesbian women and gay men*. St. Louis, MO: C. V. Mosby
- Moses, A. E., & Buchner, J. A. (1980). The special problems of rural gay clients. *Human Services in the Rural Environment*, 5, 22–27.
- Nakayama, T. K. (1998). Communication of heterosexism. In M. L. Hecht (Ed.), *Communicating prejudice* (pp. 257–271). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Πανταζή Χ. (2015). *Ομοφυλοφιλία και εργασιακός χώρος σε ελληνικά επαγγελματικά πλαίσια*. (Πτυχιακή Εργασία). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Αθήνα.
- Parks, C., & Hughes, T. (2005). Alcohol use and alcohol-related problems in self-identified lesbians: An historical cohort analysis. In E. Ettore (Ed.), *Journal of Lesbian Studies*: 9(3).

- Making lesbians visible in the substance use eld* (pp. 31–44). Binghamton, NY: Harrington Park Press.
- Peplau, L. A., & Perlman, D. (1982). Perspectives on loneliness. In L. A. Peplau, & D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research, and therapy* (pp. 1–18). New York, NY: Wiley-Interscience.
- Pearlman, S. F. (2005). When Mothers Learn a Daughter Is a Lesbian. Then and Now. *Journal of Lesbian Studies*. 9 (3). 117-137 | Published online: 22 Sep 2008.
- Proctor, C. D., & Groze, V. K. (1994). Risk factors for suicide among gay, lesbian, and bisexual youths. *Social Work*, 39(5), 504–513
- Plumer, K. (1995). *Telling Sexual Stories. Power, Change and Social Worlds*. London: Routledge.
- Patterson, C. J. (2007). Lesbian and Gay Family Issues in the Context of Changing Legal and Social Policy Environments. In K. J. Bieschke, R. M. Perez, & K. A. DeBord (Eds.), *Handbook of counseling and psychotherapy with lesbian, gay, bisexual, and transgender clients* (pp. 359-377). Washington, DC, US: American Psychological Association, <http://dx.doi.org/10.1037/11482-015>
- Proctor, C.D & Groze, V. K. (1994). Risk Factors for Suicide among Gay, Lesbian, and Bisexual Youths *Social Work*, 39(5), 504–513, <https://doi.org/10.1093/sw/39.5.504>.
- Rabin, J. S., & Slater, B. R. (1993). *The importance of early developmental experiences on adult lesbians*. Unpublished manuscript. in Jordan, K. M. & Deluty, H.R. (1998) Coming Out for Lesbian Women. *Journal of Homosexuality*. 35(2), 41-63, DOI: 10.1300/J082v35n02_03
- Ragins, B. R., Singh, R., and Cornwell, J. M. (2007). Making the Invisible Visible: Fear and Disclosure of Sexual Orientation at Work. *Journal of Applied Psychology*. 92(4), 1103–1118, <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.92.4.1103>
- Radloff, L. S. (1977). The CES-D scale: A self report depression scale for research in the general population. *Applied Psychological Measurement*, 1, 385–401.
- Rivers, I., & Noret, N. (2008). Well-being among same-sex and opposite sex attracted youth at school. *School Psychology Review*. 37, 174–187.

- Ryan, C., Huebner, D., Diaz, R., & Sanchez, J. (2009). Family rejection as a predictor of negative health outcomes in white and Latino lesbian, gay, and bisexual young adults. *Pediatrics*, 123, 346–352.
- Ryan C, Russell ST, Huebner D, Diaz R, Sanchez J. Family acceptance in adolescence and the health of LGBT young adults. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*. 2010;23(4):205–213. [[PubMed](#)]
- Remafedi, G., French, S., Story, M., Resnick, M. and Blum, R. (1998).: The Relationship Between Suicide Risk and Sexual Orientation: Results of a Population-based Study. *American Journal of Public Health*. 88, 57-60.
- Ricks J. L. (2012). Lesbians and Alcohol Abuse: Identifying Factors for Future Research. *Journal of Social Service Research*. 38(1), 37-45, doi: 10.1080/01488376.2011.616764
- Ricks, J. L., & Dziegielewski, S. F. (2005). Perceptions of evil and lesbians. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 11(2), 61–75. doi:10.1300/j137V11N02 05
- Rohde-Dachser, C. (1992) Male and female homosexuality, *International Forum of Psychoanalysis*, 1(2), 67-73, doi: 10.1080/08037069208409495
- Rosario, M., Schrimshaw, E., & Hunter, J. (2009). Disclosure of sexual orientation and subsequent substance use and abuse among lesbian gay and bisexual youths: Critical role of disclosure reactions. *Psychology of Addictive Behaviors*, 23(1), 175–184. doi:10.1037/a0014284
- Rosario, M., Schrimshaw, E., & Hunter, J. (2009). Disclosure of sexual orientation and subsequent substance use and abuse among, lesbian, gay and bisexual youth: Critical role of disclosure reactions. *Psychology of Addictive Behavior*, 28(1), 175–184.
- Rosario, M., Schrimshaw, E., & Hunter, J. (2008). Butch/femme differences in substance use and abuse among young lesbian and bisexual women: Examination and potential explanations. *Substance Use and Misuse*, 43, 1002–1015. doi:10.1080/10826080801914402
- Rose L. R. (1979). *Psychology of Human Sexuality*. New York : John Willey and Sons
- Roth, S. (1989). Psychotherapy with lesbian couples: Individual issues, female socialization, and the social context. In M. McGoldrick, C. M. Anderson, & F. Walsh (Eds.), *Women in families* (pp. 286-07). New York: Norton.

- Rothman, E., Sullivan, M., Keyes, S., & Boehmer, U. (2012). Parents' supportive reactions to sexual orientation disclosure associated with better health: Results from a population-based survey of LGB adults in Massachusetts. *Journal of Homosexuality*, 59(2), 186–200.
- Rothblum, E. D., Balsam, K. F., & Mickey, R. M. (2004). Brothers and sisters of lesbians, gay men, and bisexuals as a demographic comparison group: An innovative research methodology to examine social change. *Journal of Applied Behavioral Science*, 40, 283–301.
- Rothblum, E. D. and Factor, R. (2001). Lesbians and Their Sisters as a Control Group: Demographic and Mental Health Factors. *Psychological Science*, 12(1), 63-69.
- Rotheram-Borus. M.J, & Fernandez, M. I. (1995). Emergence of sexual orientation and developmental challenges experienced by gay and lesbian youth. *Suicide and Life-Threatening Diseases*. 25, 26-39.
- Rudman, L. A., & Glick, P. (2008). *The Social Psychology of Gender*. New York: Guilford.
- Saari, C. (2001), Counteracting the effects of invisibility in work with lesbian patients. *Journal of Clinical Psychology*. 57 645-654. doi:10.1002/jclp.1034
- Saghir, M., & Robins, E. (1973). *Male and female homosexuality: A comprehensive investigation*. Baltimore, MD: Williams & Wilkins.
- Sanders, G. and Kroll, I. (2000). Generating stories of resilience: Helping gay and lesbian youth and their families. *Journal of Marital and Family Therapy*, 26, 433–442. DOI:10.1111/j.1752-0606.2000.tb00314.x
- Sandfort, T.G.M., de Graaf, R., Bijl, R.V., Schnabel, P. (2001). Same-sex sexual behavior and psychiatric disorders. *Archives of General Psychiatry*, 58, 85–91.
- Savin-Williams, R. C. (2005). *The new gay teenager*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Savin-Williams, R. C. (1998). The disclosure to families of same-sex attractions by lesbian, gay, and bisexual youths. *Journal of Research on Adolescence*. 8, 49–68.
- Savin-Williams, R., & Cohen, K. (1996). *The lives of les bians, gays, and bisexuals, children to adults*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.
- Shelly, K. & Emerson. A. M. (2004) A Review of Lesbian Depression and Anxiety, *Journal of Psychology & Human Sexuality*. 15(4), 143-162, doi: 10.1300/J056v15n04_01

- Shenkman, G. & Shmotkin, D. (2010) Mental Health Among Israeli Homosexual Adolescents and Young Adults, *Journal of Homosexuality*. 58(1), 97-116, doi: [10.1080/00918369.2011.533630](https://doi.org/10.1080/00918369.2011.533630)
- Siegenthaler, A. L. & Bigner, J. J. (2000). The Value of Children to Lesbian and Non-Lesbian Mothers. *Journal of Homosexuality*. 39(2), 73-91, DOI: 10.1300/J082v39n02_04
- Siever, M.D. (1994). Sexual orientation and gender as factors in socioculturally acquired vulnerability to body dissatisfaction and eating disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62(2), 252-260.
- Skinner, M. D. & Goodfriend, W. (2009). Perceptions of Positive Relationship Traits in Gay and Lesbian Couples. *Journal of Homosexuality*. 56(3), 319-335, DOI: [10.1080/00918360902728749](https://doi.org/10.1080/00918360902728749)
- Sorensen, L. & Roberts, S. J. (1997). Lesbian uses of and satisfaction with mental health services: Results from Boston Lesbian Health Project. *Journal of Homosexuality*, 33, 35-49.
- Σολέρ, Κ. (2015). Τι έλεγε ο Λακάν για τις Γυναίκες: Μια Ψυχαναλυτική Μελέτη.. Εκδόσεις Ερατώ: Αθήνα.
- Steele, L., Ross, L., Epstein, R., Strike, C., & Goldfinger, B. (2008). Correlates of mental health services use among lesbian, gay and bisexual mother and prospective mothers. *Women and Health*, 47(3), 95–112.
- Suicide Prevention Resource Center. (2008). *Suicide risk and prevention for lesbian, gay, bisexual, and transgender youth*. Newton, MA: Education Development Center, Inc. Retrieved from http://www.sprc.org/library/SPRC_LGBT_Youth.pdf
- Subhrajit, C. (2014). Problems Faced by LGBT People in the Mainstream Society: Some Recommendation. *International Journal of Interdisciplinary and Multidisciplinary Studies*. 1(5), 317-331.
- Swim, J., Ferguson, M., & Hyers, L. (1999). Avoiding stigma by association: subtle prejudice against lesbians in the form of social distancing. *Basic and Applied Psychology*, 21(1), 61– 68.
- Szymanski, D.M. & Chung, Y. (2001) The Lesbian Internalized Homophobia Scale. *Journal of Homosexuality*. 41(2), 37-52, DOI: 10.1300/ J082v41n02_03

- Szymanski, D., & Kashubeck-West, S. (2008a). Mediators of the relationship between internalized oppressions and lesbian and bisexual women's psychological distress. *The Counseling Psychologist*, 36(4), 475–594.
- Szymanski, D., Kashubeck-West, S., & Meyer, J. (2008b). Internalized heterosexism: Measurement, psychosocial correlates, and research directions. *The Counseling Psychologist*, 36, 525–574.
- The Times of India (2013). India Supreme Court makes homosexuality a crime again. Ανακτήθηκε 12 Μαρτίου 2016 από το <https://timesofindia.indiatimes.com/india/Supreme-Court-makes-homosexuality-a-crime-again/articleshow/27230690.cms>
- Troiden, R. R. (1989). The formation of homosexual identities. *Journal of Homosexuality*, 17, 43–73.
- Τσιώλης Γ. (2013) Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής προσέγγισης στην κοινωνική έρευνα: από τη θέση περί 'ριζικής ασυμβατότητας' στο συνδυασμό ή τη συμπληρωματικότητα των προσεγγίσεων. Στο Μ. Πουρκός (Επιμ. Έκδ.). (2013). Δυνατότητες και όρια της μείξης των μεθοδολογιών στην κοινωνική και εκπαιδευτική έρευνα. Αθήνα: Εκδόσεις Ίων.
- Trippet, Susan E. (1994). Lesbians mental health concerns. *Health Care for Women International*, 15, 317–323.
- U.S. Holocaust Memorial Museum. The Holocaust. *Holocaust Encyclopedia*. Ανακτήθηκε 12 Μαρτίου 2016 από το <http://www.ushmm.org/wlc/en/?ModuleId=10005143>
- van Dam, M. A. (2014) Associations Among Lesbian Disclosure, Social Support, Depression and Demographic Variables. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 18(4), 375–392, DOI: 10.1080/19359705.2014.883584
- van Dam, M.A. (2008). Lesbian identity disclosure assessment: The ALIDA instrument. *The Journal of Homosexuality*, 55(1), 166–182.
- van Dam, M.A. (2004). Mothers in two types of lesbian families: Stigma experiences, supports and burdens. *Journal of Family Nursing*, 10(4), 450–484.
- VandenBos, G. R. (Ed.). (2007). *APA dictionary of psychology*. Washington, DC: American Psychological Association.

- Weinberg, M., & Williams, C. (1974). *Male homosexuals: Their problems and adaptations*. New York: Oxford University Press.
- Wells, G.B. & Hansen, N.D. (2003). Lesbian Shame. *Journal of Homosexuality*, 45:1, 93-110, DOI: 10.1300/J082v45n01_05
- Weston, K. 1995. "Get Thee to a Big City: Sexual Imaginary and the Great Gay Migration." *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*. 2 (3): 253–277.
- Wells, G. B. (2004) Lesbians in Psychotherapy. *Journal of Psychology and Human Sexuality*. 15(2-3), 101-116, doi: 10.1300/J056v15n02_06
- Whitley, B. E. (2009). Religiosity and attitudes toward lesbians and gay men: A meta-analysis. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 19, 21–38. doi:10.1080/10508610802471104
- Wienke, C. & Hill, G.J. (2013) Does Place of Residence Matter? Rural–Urban Differences and the Wellbeing of Gay Men and Lesbians. *Journal of Homosexuality*. 60(9), 1256-1279, doi: 10.1080/00918369.2013.806166
- Wimark, T. (2016) The impact of family ties on the mobility decisions of gay men and lesbians, *Gender, Place & Culture*. 23(5). 659-676, doi: 10.1080/0966369X.2015.1034246
- Wikipedia, the free encyclopedia. LGBT. Retrieved 11 feb 2014 from <http://en.wikipedia.org/wiki/LGBT>
- Χριστοπούλου, Α. (2008). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαθολογία του Ενήλικα*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Zemsky, B. (1991). Coming out against all odds: Resistance in the life of a young lesbian. In C. Gilligan, A. Rogers, & D. Tolman (Eds.), *Women, girls, & psychotherapy: Reframing resistance* (pp. 185-200). New York: Harrington Park

Παράρτημα: Οδηγός Συνέντευξης

Γνωριμία

1. Ηλικία, εργάζεσαι; Είσαι σε σταθερή σχέση; Ποια ήταν η πιο μεγάλη σχέση σου;
2. Πότε αντιλήφθηκες ότι ενδιαφερόσουν για το ίδιο φύλο;
3. Θεωρείς ότι η σεξουαλική σου προτίμηση είχε συνέπειες στη ζωή σου;
4. Θεωρείς ότι αντιμετώπισες προβλήματα ως έφηβη, στην κοινωνική προσαρμογή σου και στις φιλίες;
5. Θεωρείς ότι η σεξουαλική σου προτίμηση, σε επιβάρυνε ψυχολογικά ως έφηβη και αργότερα στη ζωή σου; Αν ναι πως;

Το Σήμερα

6. Θεωρείς ότι η σεξουαλική σου προτίμηση σε έχει επηρεάσει τη σχέση με την οικογένεια σου; Και αν ναι με ποιο τρόπο;
7. Πως αισθάνεσαι όταν βρίσκεσαι με συγγενείς στον κοινωνικό σου περίγυρο; Παλαιότερα πως αισθανόσουν;
8. Αισθάνεσαι ότι έχεις επεξεργαστεί ΨΥΧΙΚΑ αυτή την προτίμηση σου και τις συνέπειες της;
9. Θεωρείς ότι η σεξουαλική σου προτίμηση σε έχει κάνει να αισθάνεσαι διαφορετικά στο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ σου; Στην εργασιακή σου προσαρμογή;
10. Θεωρείς ότι η σεξουαλική σου προτίμηση σε έχει δυσκολέψει ή διευκολύνει στο να έχεις μια σταθερή σχέση; (Η τίποτε από τα δυο)
11. Πολλές κοπέλες παραπονιούνται ότι ο λεσβιακός κόσμος είναι ένα «γκέτο». Ποια η γνώμη σου για την άποψη αυτή;
12. Θεωρείς ότι η σεξουαλική σου προτίμηση σε έχει στρέψει προς την κατανάλωση αλκοόλης ή οποιασδήποτε άλλης ουσίας ή προς άλλες συμπεριφορές που θα χαρακτήριζες εσύ η ίδια υπερβολικές;
13. Έχεις σκεφτεί να φύγεις από την πόλη σου ή να αλλάξεις χώρα λόγω της σεξουαλικής σου προτίμησης;
14. Πιστεύεις ότι το σύμφωνο συμβίωσης θα φέρει κάποια αλλαγή στη ζωή σου;
15. Έχεις υπάρξει θύμα ομοφοβίας;
16. Υπάρχουν στιγμές που έχεις αισθανθεί ότι σε έχουν παρενοχλήσει ή περιθωριοποιήσει λόγω της σεξουαλικής σου προτίμησης;
17. Έχεις σκεφτεί την πιθανότητα να κάνεις ένα παιδί;
18. Πως ήταν για σένα αυτή η συνέντευξη;